

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Problematika kolektivních identit a jejich vliv na politiku moderního afrického státu se zaměřením na frankofonní subsaharskou Afriku

Diplomová práce

Autor:	David Lachout
Studijní program:	N 6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie – africká studia
Forma studia:	kombinovaná
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. David Lachout

Studium: F12269

Studijní program:
N6701 Politologie

Studijní obor:
Politologie - africká studia

Název diplomové práce: **Problematika kolektivních identit a jejich vliv na politiku moderního afrického státu se zaměřením na frankofonní subsaharskou Afriku**

Název diplomové práce AJ:
Issues of collective identities and their influence on the politics of modern African state, focusing on French-speaking sub-Saharan Africa

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Pochopení a postihnutí problematiky kolektivních identit je jedním z aktuálních a naléhavých témat současné Afriky. Tyto identity určují, jaký hodnotový rámec běžný Afričan vyznává, především v rovině sociálně-politické mají např. velmi významný vliv na to, jakými mechanismy je determinována jeho politická volba, jakou politickou stranu volí, s jakými se identifikuje politickými lídry, jaký politický program a jaká hesla jej oslovují apod. V důsledku mohou silné kolektivní identity vyústit v růst nacionalistických či iredentistických tendencí či ve výraznou politickou stratifikaci na základě např. etnického či náboženského klíče. Práce se zabývá problematikou kolektivních identit na příkladu vybraných frankofonních států subsaharské Afriky. Cílem práce je analýza forem těchto identit a stanovení míry a podoby jejich vlivu na politiku tj. nakolik jsou tyto identity pro občana a voliče určující, zejména pak ve vztahu k etniku či národu. Teoretická část se zabývá vymezením a konceptualizací tématu a pojmů, jak jsou zachyceny v odborné literatuře. Určuje typy kolektivních identit v Africe a postihuje jejich podobu, specifické vlastnosti a jejich proměny v čase. Praktická část popisuje konkrétní projevy těchto fenoménů a demonstruje je na příkladech vybraných afrických národních politik a společností. Výsledkem je hlubší analýza politiky vybraných afrických států, zejména stanovení příčinných souvislostí ve vztahu ke kolektivním identitám voličské základny. Za modelový příklad je zvolena Republika Guinea. Součástí praktické části je rovněž řešení vedlejších výzkumných otázek, jejichž závěry dokreslují dílčí charakteristiku afrických identit a jejich dopady na politiku např. jaký mají kolektivní identity vliv a podíl na krizi afrického státu nebo zda má africký nacionalismus v moderních afrických státech pouze etno-regionální rozměr, či zda lze již hovořit o národním povědomí. Primární motivací vzniku této práce je doposud nedostatečné zpracování tématu kolektivních identit obyvatel afrických zemí a podceňování jejich vlivu a dopadů na současnou politickou kulturu a praxi ve státech subsaharské Afriky. Metodologické pojetí práce je empiricko-analytické. Pro zpracování takto širokého tématu, které interdisciplinárně prostupuje celou řadou oborů, je potřeba širší společenskovědní perspektiva, především historická, sociologická, politologická a antropologická. Z hlediska politologické perspektivy jsou v práci uplatněny prvky případové studie a diskurzivní analýzy.

BAYART, Jean-François. 2005. *The Illusion of Cultural Identity*. London: C. Hurst & Co. BAYART, Jean-François. 2006. *L'État en Afrique. La politique du ventre*. Paris: Fayard. ERIKSEN, Thomas Hylland. 2008. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál. CHABAL, Patrick. 2009. *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. South Africa: University of KwaZulu-Natal Press. CHABAL, Patrick, DALOZ, Jean-Pascal. 1999. *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. Bloomington: Indiana University Press. CHABAL, Patrick, DALOZ,

Jean-Pascal. 2006. Culture Troubles: Politics and the Interpretation of Meaning. London: Hurst.
PAPÉ, Marc Adoux. 2011. Les conflits identitaires en "Afrique francophone". Paris: Harmattan.

Garantující Katedra politologie,
pracoviště: Filozofická fakulta

Vedoucí Mgr. Jan Prouza, Ph.D.
práce:

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 28. 4. 2017

David Lachout

Anotace

LACHOUT, David. 2017. *Problematika kolektivních identit a jejich vliv na politiku moderního afrického státu se zaměřením na frankofonní subsaharskou Afriku*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. 79 stran. Diplomová práce.

Pochopení a postihnutí problematiky kolektivních identit je jedním z aktuálních a naléhavých témat současné Afriky. Tyto identity určují, jaký hodnotový rámec běžný Afričan vyznává, především v rovině sociálně-politické.

Práce se zabývá problematikou kolektivních identit na příkladu vybraných frankofonních států subsaharské Afriky. Cílem práce je analýza forem těchto identit a stanovení míry a podoby jejich vlivu na politiku – tj. nakolik jsou tyto identity pro občana a voliče určující, zejména pak ve vztahu k etniku či národu.

Teoretická část se zabývá vymezením a konceptualizací tématu a pojmů, jak jsou zachyceny v odborné literatuře. Určuje typy kolektivních identit v Africe a postihuje jejich podobu, specifické vlastnosti a jejich proměny v čase. Praktická část popisuje konkrétní projevy těchto fenoménů a demonstruje je na příkladech vybraných afrických národních politik a společností. Za modelový příklad je zvolena Republika Guinea.

Klíčová slova: frankofonní subsaharská Afrika, Guinea, kolektivní identita, etnicita, nacionalismus

Annotation

LACHOUT, David. 2017. *Problématique des identités collectives et leur influence sur la politique de l'Etat africain moderne avec un accent sur l'Afrique subsaharienne francophone*. Hradec Králové: Université de Hradec Králové, Faculté de lettres, 79 p. Thèse de diplôme.

Comprendre la problématique des identités collectives est l'un des sujets actuels et urgents de l'Afrique contemporaine. Ces identités déterminent des valeurs auxquelles un Africain commun croit, en particulier au niveau socio-politique.

La thèse traite d'identités collectives sur l'exemple de certains pays francophones de l'Afrique subsaharienne. L'objectif est d'analyser les formes de ces identités et définir la mesure et la forme de leur influence sur la politique - comment ces identités sont déterminants pour des électeurs et des citoyens, notamment en ce qui concerne l'origine ethnique ou la nation.

La partie théorique traite de la définition et de la conceptualisation du sujet et des concepts essentiels abordés dans la littérature ; l'auteur définit les types d'identités collectives en Afrique et leur forme, les traits spécifiques et leurs changements au fil du temps. La partie pratique décrit les manifestations de ces phénomènes et les montre sur des exemples de politiques nationales africains et de leurs sociétés. La République de Guinée sert d'exemple.

Mots de clé: Afrique subsaharienne francophone, République de Guinée, identité collective, ethnicité, nationalisme

Keywords: Francophone sub-Saharan Africa, Republic of Guinea, collective identity, ethnicity, nationalism

OBSAH

Úvod	1
1 Kolektivní identity – teoretická východiska	9
1.1 Kultura vs. politika	9
1.2 Co je identita?	10
1.3 Druhy identit	11
1.4 Charakteristické rysy kolektivních identit a jejich význam pro politologický výzkum	12
1.4.1 Stereotipizace, manipulace, politika identit	13
1.5 Vývoj a proces formování nových identit: individualizace, globalizace, modernita	14
2 Kolektivní identity frankofonní subsaharské Afriky	16
2.1 Specifika prostředí subsaharské Afriky	16
2.1.1 Africká společnost v proměnách modernity a globalizace	17
2.1.2 Dualita moci a krize moderního afrického státu	19
2.2 Kolektivní identity frankofonní subsaharské Afriky	20
2.2.1 Etnicita	21
2.2.2 Národní vs. africká identita	23
2.2.3 Náboženství a jazyk	25
2.2.4 Primordialismus identit	27
2.3 Diskurs a jeho význam pro formování identit	28
3 Frankofonie a identita k francouzské la patrie	31
3.1 Identité française	32
3.1.1 Civilizování či akceptování místních kultur?	32
3.1.2 Cesta k francouzskému občanství	33
3.1.3 Francouzská kultura a jazyk jako nástroj udržení privilegovaných vztahů	36
3.1.4 Frankofonie dnes: kulturní obohacení či kulturní imperialismus?	37
4 Guinea – oběť etnických konfliktů či politické manipulace?	40
4.1 Guinea dnes	40
4.2 Hledání příčin současného guinejského etnického společenského a politického antagonismu	42
4.2.1 Předkoloniální Guinea	43
4.2.2 Konflikt mezi tradičními politickými a demokratickými institucemi	44
4.2.3 Počátky etnizace politiky	46
4.2.4 Sékou Touré a jeho odkaz	48

4.2.5	Další prohloubení etnické paralýzy společnosti	50
4.3	Současná politická situace v Guineji a vliv kolektivních identit	53
4.3.1	První svobodné demokratické volby v Guineji	53
4.3.2	Současná politická situace v Guineji	56
4.3.3	Politická kultura a její autoritářské dědictví	58
4.3.4	Sociální kapitál jako indikátor demokracie	60
4.3.5	Vliv kolektivních identit na dnešní guinejskou politiku	60
4.3.6	Vliv globalizace a modernizace	61
5	Kolektivní identity jako faktor výzkumu	63
5.1	Výzkum kolektivních identit v Guineji	63
5.2	Kolektivní identity jako riziko zkreslení a znehodnocení výzkumů	65
	Závěr	69
	Použité prameny a literatura	73

Úvod

A propos

Státy subsaharské Afriky a jejich obyvatelé doznali za několik posledních dekád obrovských změn: politických, které souvisí s vývojem mladých státních celků čelících demokratickým výzvám, ekonomických, způsobených zejména začleněním Afriky coby posledního kontinentu do struktur globálního obchodu, a společenských, které uspíšil příchod digitálního věku a éra globálních informací.

Afričané se za tu dobu nezměnili pouze na pohled – skutečnost, že levné západní (byť v Asii vyrobené) oblečení se rozšířilo i do těch nejodlehlejších vesniček, dnes již nikoho nepřekvapí. Mnohem významnější jsou ty změny, které zapříčinily proměny v oblasti kultury, společnosti a také v myslích Afričanů: dostupnější a rychlejší cestování, rozvoj médií, příchod informační revoluce, nové nástroje komunikace, urbanizace – to vše se výrazně podepsalo na životě, hodnotách a způsobu uvažování obyvatel subsaharské Afriky. Tyto změny se navíc v posledním půlstoletí udávají velmi rychlým tempem, navzdory tomu, že až do poslední třetiny 20. století se výrazněji dotýkaly pouze nepočetných afrických elit.

Tyto procesy a jevy se v subsaharské Africe velmi obtížně postihují, zejména s ohledem na rychlost jejich vývoje, a také vzhledem k nedostatečnosti jejich dosavadního zpracování způsobeného především malým zájmem vědců o tento kout světa. Pochopení současných společenských a politických procesů subsaharské Afriky navíc vyžaduje velmi široký společenskovědní přístup.

Kultura subsaharské Afriky (rovněž kultura politická) je dodnes převážně orální. Analyzovat ji, znamená být jí na denní bázi konfrontován. Dosáhnout větší míry poznání těchto procesů může být pro západní vědce – vzhledem k odlišnostem, které život v zemích subsaharské Afriky obnáší – obtížné, ba dokonce odrazující. Autor si při těchto úvahách často vybaví citát jednoho ze svých přátel, novináře, který se dlouhodobě věnuje africkým společenským tématům: *„Afrika se nedá vyčíst z knih, ani vykukat z televize. Afrika se musí zažít.“*

Případ Guinea

Problematikou kolektivních (či v literatuře častěji uváděno „sociálních“) identit v Africe se autor práce zabývá již řadu let. O potřebě výzkumu této problematiky jej utvrdil zejména jeho první pobyt v západoafrické Guineji v roce 2011. Poté, co byl svědkem jednoho z nespočtu střetů mezi „provládním“ a „opozičním“ etnikem v hlavním městě Konakry, zeptal se svého dobrého přítele, zda se cítí být příslušníkem *svého* etnika, v tomto případě Malinke, či zda se považuje spíše za Guinejce. K autorovu velkému překvapení bez váhání odpověděl, že se cítí být v první řadě Afričanem, že nejsilnější pouto jej váže k „africkému národu“ a že tento druh etnických konfliktů nechápe. Až za tímto jeho „africkým občanstvím“ uvedl svou příslušnost k etniku a ke státu, resp. ke guinejskému národu.

Rozhovor se odehrál v době, kdy Guinea procházela svou první demokratickou tranzicí po více jak padesátileté vládě autoritářských režimů, civilních i vojenských, nezřídka velmi krvavých, které ji přivedly na pokraj ekonomického a svého druhu také společenského kolapsu. Navzdory snahám tehdejšího a současného prezidenta Alphy Condého, který je považován za prvního demokraticky zvoleného prezidenta v dějinách Guineje, se nedařilo a dodnes nedaří zastavit etnický antagonismus, který je v guinejské společnosti výrazně přítomen a který brání společenské stabilizaci země. Nejen guinejská společnost, ale také guinejská politika je velmi významně ovlivňována etnickou příslušností obyvatel. Lze hovořit dokonce o jakési „etnizaci politiky“, která je významným signifikantním a formativním rysem dnešní Guineje a její politické kultury.

Na základě výše uvedeného rozhovoru si autor této práce uvědomil, nakolik specifické mohou kolektivní identity v subsaharské Africe být a nakolik mohou být určujícím rysem v rovině společensko-politické. Byl to také jeden z důvodů, proč se autor začal tématu kolektivních identit v subsaharské Africe – jejich vzniku, důsledkům, souvislostem či např. jejich zneužívání politiky – soustavněji věnovat.

Subsaharská Afrika – laboratoř kolektivních identit

Každá společnost je unikátní ve své přirozenosti, historii a kultuře. Kolektivní identity zahrnují ty nejmenší společenské jednotky po národy či nadnárodní uskupení, jako jsou *Evropan* či *Afričan*. Tento druh identifikace jedince se svým okolím a dalšími sociálními aktéry nacházíme – navzdory postupující globalizaci a s ní souvisejícímu trendu individualizace společnosti – po celém světě.

S čím se dnes identifikuje dospělý Afričan v zemi, která byla v koloniálním období součástí Francie? Nejspíše hovoří (aspoň trochu) francouzsky, jedním či více místními jazyky, pravděpodobně se hlásí k příslušnosti jednoho z etnik, zároveň však je státním příslušníkem a občanem jednoho z afrických států. Jeho či její prarodiče se však narodili na území, které bylo součástí Francouzské republiky, po roce 1946 byli obyvateli *Union française* (Francouzská unie), po roce 1958 byli součástí *Communauté française* (Francouzské společenství) a občany Francie a i dnes je jeho či její myšlení více či méně formováno koloniálním odkazem. Velmi pravděpodobně sám sebe navíc považuje za Afričana, je mu tedy vlastní jakýsi pocit sounáležitosti s ostatními obyvateli kontinentu, současně však pociťuje velmi silné vazby ke komunitě, vesnici či městské čtvrti, kde žije. Nejspíše je také stoupencem jednoho ze dvou nejrozšířenějších afrických monoteistických náboženství, zároveň ale vyznává prvky a praktiky tradičních afrických náboženství. Uznává řadu společenských autorit ve svém okolí a ve své patrně velmi rozvětvené rodině, která zasahuje do více regionů a pravděpodobně také států. Hlásí se k odkazu svých předků a silné vazby cítí k místu, kde se narodil a k tradici, ve které byl vychováván. Tento barvitý obrázek lze najít ve větší části dnešní nejen frankofonní subsaharské Afriky.

Význam a role kolektivních identit v politice

Problematika kolektivních identit a jejich vztahu k politice je aktuálním tématem nejen v Guineji. Skrze soubor svých identit se *běžný* Afričan „identifikuje“ se svým prostředím, v rámci své komunity či širší společenské jednotky. Tyto identity do velké míry ovlivňují myšlení jednotlivce, a to především – což je pro tuto práci stěžejní – v rovině společensko-politické: jakou politickou stranu volí, jaké vyznává politické principy a hodnoty, s jakými se identifikuje politickými lídry, jaký volební program a hesla jej oslovují, zda mu záleží na původu, příslušnosti a vyznání volených politických představitelů více než na jejich politickém programu, nakolik je politická volba souborem voličovými vlastních preferencí a nakolik je mu „doporučena“ lokální, společenskou či náboženskou autoritou, kterou uznává apod.

Téma kolektivních identit (nejen v Africe) je však stále nedostatečně zpracované. Zejména v období afrických moderních států je třeba při zkoumání společenských a politických procesů brát na tento faktor velký zřetel a zároveň se

neuchylovat k zobecňujícím tvrzením a kategorizacím, jak k tomu v minulosti docházelo, a vyvarovat se tak účelové stereotipizace a instrumentalizace problematiky.

Dobrym příkladem může být např. etnicita, tedy jedna z významných kolektivit subsaharské Afriky. Ta bývá často uváděna jako příčina konfliktu a determinant politiky a voleb. Silné kolektivní identity a etnická stratifikace společnosti mohou vyústit např. v růst nacionalistických či iredentistických tendencí, jak jsme v subsaharské Africe byli v minulosti mnohokrát svědky. Etnicita jistě hraje významnou roli, ale jak si na následujících stránkách ukážeme, je spíše politickým nástrojem než bezvýhradnou příčinou.

Identity jsou také nezřídka předmětem manipulace, coby nástroje politického boje, což může být u africké společnosti bez výrazných občanských aspektů a s krátkou demokratickou tradicí významný faktor. Problematika kolektivních identit subsaharské Afriky se tak vynořuje jako nepostradatelná součást debat o vývoji a budoucnosti afrického státu a africké společnosti.

Téma diplomové práce

Široce definovaný název práce *Problematika kolektivních identit a jejich vliv na politiku moderního afrického státu se zaměřením na frankofonní subsaharskou Afriku* má poukazovat na komplexnost fenoménu kolektivních identit v Africe a potřebu širokého společenskovedního přístupu. Ve skutečnosti se jedná spíše o „vybrané kapitoly“ k tomuto tématu, které autor s ohledem na stav dosavadního výzkumu považuje za nejrelevantnější.

Autor předkládané diplomové práce si činí ambice přispět k výzkumu uvedené problematiky především v reakci na její nedostatečné zpracování. Hlavním autorovým cílem v této práci je analyzovat podobu kolektivních identit – zejména etnické, národní, jazykové či „africké“ – a na vybraných příkladech demonstrovat, v jakém jsou vztahu s politickou kulturou a jak ji ovlivňují či event. formují.

Vymezením analýzy jsou státy frankofonní subsaharské Afriky, tedy ty, které dodnes mají francouzštinu jako jeden ze svých úředních jazyků, neboť frankofonie, resp. francouzský jazyk a kultura a s nimi spojené specifické francouzsko-africké vztahy, je jednou ze zkoumaných kolektivit a vytváří jakýsi pomyslný rámec práce. Pozornost je věnována zejména zemím v minulosti kolonizovaným Francouzskou

republikou, tedy tzv. *Françafrique* či tzv. francouzské subsaharské Afriky. Státům vzešlým z belgických kolonií je věnován výrazně menší prostor.

Obsah a kapitoly

Předkládanou práci lze po obsahové stránce rozdělit na dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části se autor zabývá teoretickým vymezením a konceptualizací tématu a pojmů, jak jsou zachyceny v odborné literatuře. Zabývá se konceptem kolektivních identit, jejich typy a podobou, specifickými vlastnostmi, projevy a jejich proměnami v čase. Poté následuje aplikace výstupů – v konfrontaci s teoretickými východisky autorů a jejich argumentací – do specifického afrického prostředí frankofonní subsaharské Afriky.

V praktické části autor demonstuje konkrétní podoby a projevy kolektivních identit na příkladech afrických společností a politik. Výsledkem je hlubší analýza vlivu vybraných kolektivních identit na politiku jednotlivých afrických států, zejména pak ve vztahu k etnicitě. Největší prostor je věnován již zmíněné Guineji.

S vymezeným tématem úzce souvisí také řada následujících otázek, kterými se autor v praktické části rovněž zabývá, byť pouze dílčím způsobem. Tyto otázky s problematikou vlivu kolektivních identit na politiku úzce souvisí a v mnohém jsou odpovědí na současný stav politiky moderních afrických států:

- Nakolik byla v koloniálním období snaha o šíření *civilisation française* a budování identit Afričanů s francouzskou *la patrie* úspěšná?
- Jak významnou roli hrají kolektivní identity při volbách a zda a jakým způsobem je s tímto fenoménem ze strany afrických politiků pracováno skrze politický a mediální diskurs?
- Zda africký nacionalismus má v průřezu 20. stoletím pouze etno-regionální rozměr či lze již hovořit – a pokud ano, tak kdy a v jakém případě – o národním povědomí?
- Mají silné kolektivní identity vliv a podíl na krizi afrického státu?

Součástí práce je také výzkum, který autor předkládané práce realizoval v Guineji v květnu 2014. Guinea byla zvolena jako předmět výzkumu především proto, že je po celou dobu své moderní historie od vyslovení nezávislosti reprezentativním příkladem toho, co antropolog Thomas Hylland Eriksen nazývá „*politicky motivovaná manipulace a reinterpretace dějin, jakožto konstrukce etnických vazeb.*“ [2012: 153]

Součástí výzkumu, jehož závěry jsou v práci prezentovány, je dotazníková anketa zaměřená na identitu respondentů, její význam ve společnosti a vliv na současnou politickou kulturu. Z výzkumu vzešlo také několik výzkumných metodologických principů a závěrů reflektujících (nejen) guinejská sociální, kulturní a politická specifika.

Metodologie

Metodologické pojetí práce je empiricko-analytické. Pro zpracování takto širokého tématu, které interdisciplinárně prostupuje celou řadou oborů, je potřeba širší společenskovední perspektiva, především historická, sociologická, politologická, antropologická či (sociálně) psychologická. Z hlediska politologické perspektivy jsou v práci uplatněny principy případové studie s prvky komparace a diskurzivní analýzy.

Jednotlivá témata jsou v teoretické části nejprve prezentována na základě odborné literatury, následně jsou doplněna o autorův analytický rozbor konceptů vybraných identit, se kterými se setkáváme ve frankofonních státech subsaharské Afriky.

Práce pojednává o společenských jevech a procesech, jako jsou kultura, identita, globalizace, diskurs a další. Tyto pojmy – a zejména to, co představují – mohou být samy o sobě velmi obtížně definovatelné. Zachycení těchto společenských tendencí a jejich vývoje je nezdědka empiricky obtížně postihnutelné, především pak v krátkém časovém úseku a jedná-li se o dobu nedávno minulou. Takový výzkum bývá založen na pozorování, autorových zkušenostech, osobních poznatcích a nezdědka také subjektivitě. Mnoho na tomto přístupu nemění ani snaha závěry demonstrovat na konkrétních příkladech. Nevyhneme se tomu ani v této práci, kde je řada závěrů vyvozena z autorových osobních zkušeností a postřehů, které nabyl při svých četných pobytech především v západní a střední Africe v posledních deseti letech.¹

Není důležité postihnout a pojmenovat stav věcí, to je pouze jeden z prvních výzkumníkových kroků vedoucí k pochopení společenských a politických jevů, u kterého by jistě nemělo zůstat. Důležitá je změna, vývoj a pochopení jejich

¹ V období mezi lety 2007 a 2017 autor strávil v zemích frankofonní subsaharské Afriky v součtu více než rok a půl, a to především v Republice Mali, Senegalské republice, Guinejské republice, Pobřeží slonoviny, Konžské republice, Konžské demokratické republice, Madagaskarské republice či Kamerunské republice. Podílel se zde zejména na projektech komerčních i rozvojových, věnoval se však také výzkumům. V rámci svých pobytů strávil mnoho času – což považuje za zvláště důležité – v rozhovorech s místními obyvateli na téma současné společenské a politické situace v jednotlivých zemích. Některé ze jmenovaných zemí měl autor možnost navštívit opakovaně a s odstupem několika let, což mu umožnilo sledovat jejich vývoj a proměny v krátkodobém horizontu.

příčin a důsledků. To je to *pravé poznání*. To je také autorova premisa v předkládané práci.

Vzhledem ke skutečnosti, že práce pojednává o zemích frankofonní subsaharské Afriky, jména a názvy, zejména pak institucí, jsou uváděny převážně ve francouzštině a nejsou překládány, není-li zvykem jinak a není-li to na úkor pochopení textu. Poněkud problematické je názvosloví např. některých etnik, které se liší v jednotlivých jazycích a historiografiích. Autor se v této věci kloní spíše k názvosloví francouzskému, které je zároveň používáno ve zkoumaném teritoriu. Důvodem je také fakt, že v české literatuře zpravidla není názvosloví sjednocené.²

Prameny a literatura

Autor po teoretické stránce vychází především z odborných titulů, které se tématem kultury a kolektivních identit, především pak ve vztahu k politice, zabývají jako svým primárním výzkumným záměrem. Je však bohužel jen málo titulů, které by toto téma vztahovaly k subsaharské Africe a k africkým realitám. Tématu „afrických“ kolektivních identit se ve svých dílech dotýká řada autorů, jen zcela výjimečně se však tímto tématem zabývají primárně.

Ve vztahu k tématu autor považuje za nejpřínosnější práce francouzských afrikanistů a politologů, jimiž jsou Patrick Chabal, Jean-Pascal Daloz a Jean-François Bayart. Jejich teorie a přístupy jsou především v teoretické části práce autorovi dobrou inspirací a ve výzkumných závěrech je jimi konfrontováno.

Jistě není náhodou, že ve vztahu k tématu jsou nejpodnětnější díla z pera politologů a sociálních vědců, kteří mají nemalou osobní zkušenost ze subsaharské Afriky, především pak s terénními výzkumy a sběrem dat. Nemusí tak ve svých textech vycházet ze starší, nežřídka již přežitá literatury, a nejsou tak pokoušeni dosazovat zkoumanou sociální či politickou realitu do předem připravených analytických kategorií. Rovněž pojednávajíce o kultuře subsaharské Afriky a jejím vlivu na politiku uplatňují svou velmi širokou společenskovední erudici a nemalou osobní zkušenost, což přispívá k výrazné autenticitě děl.

² Peul/Fulbové, Malinke/Mandingové apod.

K tématu současné společenské a politické situace ve vybraných zemích subsaharské Afriky mnoho kvalitních odborných monografií a titulů k dispozici není. Rovněž srovnávacích studií věnujících se společenským a politickým tématům v subsaharské Africe posledních dekad není tolik, kolik by si problematika zasloužila. Některé země – zejména pak z frankofonní Afriky – jsou navíc z tohoto pohledu dlouhodobě opomíjeny. Ke škodě je nezdárcem již zmiňovaná malá osobní zkušenost autorů se zkoumaným teritoriem a komparace jiných děl. Rovněž politologické teorie – často staršího data a vzniknuvší na základě výzkumu především neafrických zemí a oblastí – lze aplikovat na současnou africkou společnost a politiku pouze v omezené míře. Typická je také nezdárcem nízká relevance děl „národních“ autorů, jejichž práce bývá zatížena celou řadou resentmentů, které se výrazně projevují na nižší kritičnosti a tendenčnosti děl.³ Problémem je také – vzhledem k dynamičnosti sociálně-politických proměn posledních dvou dekad – jistá neaktuálnost závěrů a velmi omezená využitelnost starších textů, které mohou být jen obtížně extrapolovatelné na dnešní dobu. Africká historie navíc obsahuje velké množství bílých míst. Zvláštní kapitolou pak jsou archivy (či lépe „archivy“) a dostupnost, obsáhlost a relevance pramenné základny (nejen s ohledem na tradici orální povahy převážné části africké historie). Výzkumy těchto témat také poznamenávají velmi omezené sociologické průzkumy v zemích subsaharské Afriky.

Jednou ze zemí, na kterou se ve větší míře vztahuje výše uvedené, je právě Guinea, které je v práci věnována obsáhlá kapitola a k jejímž moderním postkoloniálním dějinám mnoho kvalitní literatury k dispozici není. Názory a závěry tak lze konfrontovat především s komentáři a analýzami, často investigativní povahy, či s rozhovory a svědectvími současníků. Cenným informačním zdrojem jsou proto v tomto případě zpravodajství deníků, jako je *Le Monde*, či radiové stanice *RFI (Radio France International)*, především z důvodu vysoké relevance informací a kvalitních kritických a analytických textů na rozličná aktuální témata subsaharské Afriky.

³ Kvalitní odborné texty píše zejména africká „odborná diaspora“ v Evropě a USA působící především na univerzitách. Avšak i u nich – autoři prominou – nezdárcem narážíme na přílišnou roli a váhu sentimentu, subjektivitu a zatíženost jejich vlastními kolektivními identitami.

1 Kolektivní identity – teoretická východiska

V možnostech a cílech této práce není zabývat se detailně jednotlivými teoretickými přístupy problematiky kolektivních identit. Tato kapitola aspiruje spíše na jakýsi stručný úvod k tomuto tématu, vč. základní kategorizace a vymezení pojmů, které jsou pro tuto práci relevantní, než ji v následujících kapitolách vztáhneme na prostředí frankofonní subsaharské Afriky.

1.1 Kultura vs. politika

Panuje jen velmi malá shoda o tom, co kultura znamená a jaký má pro naše životy význam. Kulturalisté věří, že kultura je hybnou silou politiky. Politologové naopak kulturu považují za jakousi „reziduální kategorii“ [HORÁKOVÁ-NOVOTNÁ 2008: 204], přídatnou dimenzi v životě společnosti, která do politologických analýz primárně nepatří.

Autor této práce nesouhlasí ani s jedním z těchto přístupů a domnívá se, že skutečnost je někde uprostřed těchto pólů – o významu kultury pro politické procesy nepochybuje, zkoumat by se měl však především vztah, který mezi nimi je. Ztotožňuje se s hlediskem dua předních francouzských politologů a afrikanistů, Patricka Chabala a Jeana-Pascala Daloze, kteří se odklánějí od závěrů kulturologů, když tvrdí, že kultura není systémem hodnot, jak byla dosud vykládána, ale jakýmsi významovým nástrojem, skrze který politiku interpretujeme a vnímáme. Kultura, nejen v souvislosti s politikou a politickou kulturou, obsahuje vše, co má pro danou společnost význam. [CHABAL, DALOZ 2006]

Kultura může být klíčem k interpretaci sociálních a politických jevů, není však příčinou ani determinantem politiky, je jejím nástrojem, prostředím a interpretačním rámcem. Analýza hodnot by vedla k normativnímu pohledu, jenž by byl např. ve vztahu ke kolektivitě etnicity ve své podstatě etnocentrický. Totéž platí také o ostatních kolektivních identitách, které se na politických procesech nezřídka významně podílejí. I ony jsou velmi silně spjaty s kulturou, jsou její součástí a do jisté míry také produktem.

1.2 Co je identita?

Od doby, kdy Immanuel Kant načrtl ve své poslední a nepříliš známé knize jménem *Antropologie z pragmatického hlediska*⁴ základy nové vědní disciplíny, jakési nauky o člověku a motivech jeho jednání, kterou nazval pragmatickou antropologií, uplynula již více než dvě století. Snahy tyto motivace postihnout, přispěly k rozvoji společenskovědních oborů, jako jsou antropologie, sociologie, etnologie či religionistika. Všechny tyto obory z různých úhlů studují příčiny a důsledky lidského počínání a velmi často se zabývají také pojmem *identita* a tím, co představuje.

Identita je velmi rozsáhlý koncept a lze se jí zabývat z řady hledisek – psychologického, sociologického (v užším smyslu také z politologického), antropologického či např. filozofického. Všechny tyto přístupy jsou si blízké a navzájem se doplňují: je to směs náboženských, kulturních a sociologických příčin. [CHABAL 2009: 27]

Patrně nejjednodušší definicí identity je „sociální příslušnost“ či „kolektivita“, tedy příslušnost (ať již vědomá či nevědomá) k určité skupině lidí či vzájemná sounáležitost za daných okolností. Identita je odpovědí na otázku „Čím jsem, čím jsme?“ Je souborem představ a hodnot jedince i komunity skrývajících se pod zájmeny „já“ a „my“. Identita představuje vymezení sebe sama jakožto společenského aktéra, je interpretací jeho místa ve světě a světa samotného, je to vědomí vlastního *já*. [BAČOVÁ 2008: 109]

Identita je souborem vlivů sociálního prostředí, vzdělání, osobnostních a povahových rysů jedince, je to myšlenková konstrukce, soubor aspektů, jevů a vlastností, který je stále přetvářen v interakci s druhými a okolím. Naše identity jsou velmi úzce svázány s kulturou, touto povinnou „výbavou lidského druhu“. [GELLNER 2003: 15] Jako nejvhodnější se jeví označení identit za jakýsi kulturní derivát.

Identita navíc není setrvalým stavem, ale komplexním, interaktivním a neustále probíhajícím procesem zachyceným v daném čase a místě – jsou proměnné, tvárné, zanikají, formují se a reagují na nespočet podnětů, zvláště pak v dnešním globalizovaném světě se tento obraz mění a velmi rychle vyvíjí a je náchylný k náhlým změnám. Fenomén identit je živý a interaktivní organismus na úrovni individuální i kolektivní, lokální, regionální i nadnárodní.

⁴ *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*. 1798.

Zkoumání identit je založeno na hledání významů, hodnot a charakteristik osoby (nebo společenství), které si ona sama připisuje či jí připisují jiní, zatímco zkoumání identit v politice je spíše naukou o motivech aktérova jednání a o dešifrování znaků, které jsou produktem konkrétních kolektivních identit.

Zdá se to být jednoduché a srozumitelné, proto mnozí autoři nemají potřebu pojem jakkoli vysvětlit, jiní jej naopak považují za natolik vágní a vícevýznamový, že je nedefinovatelný. Tak či onak se autoři v popisu kolektivních identit mnoho neliší.⁵

Poměrně obtížněji jsou definovatelné některé významy novějšího výraziva spojeného s identitou, jako je např. „národní identita“. Zde je výklad podřízen autorovi, zda míní např. svou sounáležitost s národem či národním celkem, specifika a jedinečnost jednoho národa či formu projevu vlastenectví. Velmi časté je též slovní spojení „politika identity“. To je spjato zejména s novými sociálními hnutími, jako jsou boj proti diskriminaci či za zájmy menšin.

Od druhé poloviny 20. století se identita stala také pojmem politickým a běžnou součástí společenského i politického slovníku a diskursu. Termín kromě badatelů ve společenských vědách používají také politici, vůdci hnutí či při vysvětlování státní příslušnosti, občanství, nacionalismu, rasy, genderu a dalších sociálních kategorií.

1.3 Druhy identit

Sociologové a kulturní antropologové zpravidla dělí identity na osobní a kolektivní (resp. sociální)⁶, což je veskrze totéž, jen nahlíženo z opačných perspektiv. Do kategorie osobní identity patří sebeidentifikace, sebeuvědomění, představa o sobě samém. Do kategorie kolektivních identit patří sociální příslušnost či charakteristika jedince v rámci skupiny. [BAČOVÁ 2008]

Zjednodušeně lze říci, že lidé mají tolik sociálních identit, ke kolika skupinám se cítí náležet. Jednotlivec je tak nositelem celé řady identit. Hovoříme v takovém případě o tzv. identitárních kategoriích, jako jsou například: muž, student, černoš, Malijec,

⁵ Z autorů, kteří se problematice identit věnují z těch nejrozličnějších perspektiv a úhlů pohledu více např.: CASTELLS, Manuel a JENKINS, Richard, BRUBAKER, Rogers a COOPER, Frederick, BAČOVÁ, Viera či z českých autorů MÜLLER, Karel.

⁶ Autor preferuje označení „kolektivní identity“ místo v literatuře častěji užívaného „sociální identity“. Důvody pro to má autor dva: sémantický a stylistický. Pojem je v tomto kontextu snadno zaměnitelný s pojmem „sociální hnutí“. „Sociální identita“ budí zdání jakési plošnosti, postihnutí větší než malé části společnosti. Zároveň pojem „sociální“ v sobě implikuje význam týkající se životních podmínek. Dále je pak identita v práci pojednávána v sociálním kontextu, s ohledem na své sociální projevy nebo např. v souvislosti se sociálním kapitálem. V tomto spojení by bylo matoucí psát o „sociálních“ identitách.

volič politické strany, invalida, příslušník etnika apod. Důležité zdroje identity jsou zejména národnost, etnicita, gender, náboženství, povolání, věk a sexuální orientace.

Z vnímání identity může být také odvozeno, jakými motivy je určováno konání lidí. Nezřídka odkazujeme právě na identitu, když říkáme, že konáme jistým způsobem proto, že jsme *někým* nebo *něčím*: „Cítíte se být Afričanem či Guinejcem?“

Rovněž bývají rozlišovány charakteristiky připsané, tedy dané od narození (barva kůže, pohlaví) a získané (rodič, vysokoškolák, občan, politická příslušnost, náboženství). Tato dělba však neurčuje priority v identifikaci jedince k té či oné identitě. U některých identit panuje mezi autory neshoda, zda se jedná o identity připsané či získané; dokonce i etnicitu někteří autoři považují za změnitelnou.

Identity rovněž bývají děleny na pozitivní a negativní ve vztahu jedince a společnosti. Negativní identita mívá podobu znevažování či „pseudovymezování“ se vůči určité skupině, vede k posilování skupinového antagonismu a v některých případech a za určitých okolností také k agresi; je spojena s růstem frustrace a nenávisti. Naopak pozitivní identita spočívá ve schopnosti demonstrovat svoji kompetenci a budovat vzájemné vazby fungující občanské společnosti, která je schopna participativně ovlivňovat procesy veřejného rozhodování. [MÜLLER 2012: 119]

1.4 Charakteristické rysy kolektivních identit a jejich význam pro politologický výzkum

S kolektivními identitami je spojena řada průvodních jevů a charakteristických rysů společnosti, které mnohou napovědět o její minulosti, kultuře, tradici, hodnotách, a mohou být tak klíčem k pochopení jejího současného stavu a jejího dalšího vývoje. Studium kolektivních identit, zejména ve vztahu k politice, je studiem motivů jednání politických aktérů, kteří skrze identity hájí zájmy své a těch, kteří onu kolektivitu sdílejí.

Identita souvisí neodlučně s pojmy, jako jsou *podobnost* a *odlišnost*. Oba se navzájem doplňují a nemohou existovat jeden bez druhého, protože se vzájemně vymezují. Naše identity jsou tak v přímém vztahu k alteritě, jako souboru představ, které si vytváříme o druhých, umožňují definovat, co máme s jinými společného, nebo naopak čím se od ostatních lišíme. Toto společenské sebepojetí se vyvíjí ruku v ruce s tím, jak vnímáme druhé.

Důležitou součástí vlastní identity je jistá forma osobního prožitku. S tím souvisí empatie, citovost, vnímání stejnosti, přání se podobat nebo odlišovat. Identita tak ve svých nositelích evokuje hrdost, čest, sebeúctu a respekt, v příslušnících jiných identit může vzbuzovat zcela opačné sentimenty, které nezřídka vedou k idealizaci a stereotypizaci (více viz kapitola 1.4.1). Identifikace s kolektivní identitou – či její opozice – přináší osobní konstrukty: hodnoty, názory, přesvědčení, ideologii, stereotypy či profilaci identity na základě jejího ohrožení, tj. ohrožení zájmů. Zároveň identita dává konání jednotlivce smysl a význam, ospravedlňuje.

Identita bývá nezřídka skryta, jaksi neuvědoměna okolím ani jedincem samým, vystupuje na povrch až v případě jejího zpochybnění či ohrožení. Má tedy výrazně konfrontační charakter v rovině názorové, hodnotové, existenční, konfrontuje nositele identity s nejistotou, a způsobuje tak její prožívání. *„Když se drolí jeden druh sociopolitické soudržnosti, roste poptávka po nějakém jiném kolektivním tmelu. Odtud dnešní hlad po sdílené identitě jako základu politické afiliace. Identitární logika jedinci našeptává: cítíš-li se v nějakém ohledu ohrožen, hledej spojení s těmi, kdo jsou na tom podobně jako ty, s těmi, kteří se ti – třeba jen nějakým vnějškovým rysem – podobají. Identitární logika je jedním z mnoha útěšlivých způsobů, jak přetavit ‚já‘ v ‚my‘ a změnit osobní v politické.“* [SAMEK 2015: 2]

S problematikou vlivu identit na politiku se objevuje také několik pojmů: *politika identit, politická identita, identitářství* aj. Tyto pojmy jsou založeny na hledání společné zkušenosti, sdíleného jazyka, nezřídka účelového. Ve snaze si udržet své vlastní hodnoty a identity oproti ostatním, se jedinec pouští do jejich obrany za použití řady nástrojů, často také moci a síly. Průvodním jevem – ale také cílem – tohoto boje je tzv. kolektivní výlučnost. Ta může mít celou řadu podob, nejčastěji je však spojena s ospravedlněním počínání zástupců jedné identity vůči identitě jiné.

1.4.1 Stereotypizace, manipulace, politika identit

Konflikty zájmových a mocenských skupin, společenství či různých kultur jsou dnes označovány jako *„boj o identitu“*. [BAČOVÁ 2008: 110] Podstatou tohoto boje je především rozpor mezi tím, jak jiní osobu či společenství pojmenovávají a chápou, tedy „identifikují“, a jak ona vnímá sama sebe. Nejde však pouze o právo někoho označovat přívlastky. Za tímto jednáním může být často výrazně více než jen popis a subjektivní kategorizace. V důsledku může jít o pragmatickou politiku, sledování zájmů,

manipulaci, vliv a možnost rozhodovat a určovat, jaký má být svět a jakými pravidly se má řídit.

Členové sociálních skupin jednají strategicky k zachování vlastní pozitivní kolektivní identity v rámci toho, co je možné a legitimní. Kromě pozitivního pohledu na vlastní kolektivitu je však také běžné negativní vnímání jiných kolektivit, či dokonce jejich očerňování. Častým produktem je pocit nadřazenosti při hodnocení vztažných skupin, dochází tak k tzv. meziskupinové předpojatosti. *„Její výsledkem může být v oblasti kognice stereotypizace, v postojích předsudek a v chování diskriminace.“* [VOJTÍŠKOVÁ 2007: 7]

Dalším produktem „boje o identitu“ je manipulace. Kolektivní identity mají svůj vývoj a svou historii, která je charakterizuje, spoluurčuje její smysl a nazírání na ni. Způsob, jakým je kolektivita vnímána, s jakými událostmi je spojována a jakým způsobem je interpretována její dějinná a současná role, jsou pro její vnímání určující. Dějiny však mohou být za určitých okolností velmi variabilní a jejich reinterpretace snadná, zejména pak v nedemokratických režimech či prostřednictvím nových médií.

V souvislosti s vnímáním a hodnocením kolektivit a možnými zájmy na jejich negativním hodnocení dochází k jisté absolutizaci identit. Tato „absolutizace“ v praxi znamená, že ten, kdo je mimo sociální celek, by jej neměl jakkoli hodnotit či kritizovat.

1.5 Vývoj a proces formování nových identit: individualizace, globalizace, modernita

Jak již bylo řečeno, identita není setrvalým stavem, ale procesem na jehož formování se podílí nespočet faktorů: *„Lidská identita je kontextuální a velmi mnohovrstevnatý sociální a psychologický fenomén. Záleží na daném okamžiku a druhu lidské činnosti, který faktor identity právě dominuje. V souvislosti se změnou prostředí a činnosti může docházet ke změnám forem identity, tak změnám obsahů těchto forem.“* [Müller 2008a: 93]

Dvacáté století můžeme považovat za věk sémiotiky, zmnožení znaků, které ztrácejí obrazy, které zastupují. Tradice ztrácejí na významu a vlastní relevanci, nejsou již onou „objektivní verzí světa“, ale pouze tou „naší verzí světa“.

Současní sociologové tvrdí, že jsme zejména vlivem globalizace svědky výrazného oslabení významu a vlivu tradičních kolektivit na úkor nových. Ty se tak stávají dočasnými, proměnlivými, zejména pak vlivem nových nástrojů komunikace,

internetu. Jednotlivé a stálé formy identit jsou nahrazovány nekončícím procesem formování a konstruování identit nových skrze nové komunikační a mediální kanály. Nutno však podotknout, že tento fenomén se stále týká především tzv. prvního a druhého světa.

Na první pohled paradoxním spojencem globalizace je individualizace moderních společností. Často užívaná premisa zní, že individualizace se prohlubuje se zánikem atributů tradiční společnosti, a tím i „tradičních“ identit. *„Individualizace neznamená zrušení, ale změnu forem pospolitosti.“* [SCHULZE 1992, citace dle THÖNDLOVÁ 2008: 163]

Vyvázání z tradiční formy identity může lidem způsobovat jistou formu frustrace ze ztráty tradičních hodnot. Zatímco v tradiční společnosti převládaly náboženská, dynastická a zejména teritoriální dimenze kolektivní identity, jež podpíraly dobové politické instituce, v moderní společnosti převládla jako kolektivní dimenze identity národní identita, jež dala vzniknout národnímu státu, a stala se zdrojem jeho legitimacy. [GELLNER 2003]

2 Kolektivní identity frankofonní subsaharské Afriky

Společenské procesy a fenomény vztahující se k problematice kolektivních identit, které jsme v teoretické rovině nastínili v předchozí kapitole, se zde pokusíme vztáhnout na velmi – zejména z evropského pohledu – specifické prostředí subsaharské Afriky.

Aspirujeme-li na tento druh poznání subsaharské Afriky (a nemusí se jednat pouze o oblast společensko-politickou), měli bychom znát také její historii, vývoj, tradici a zásadní specifika, která ji odlišují od dnešního západního světa. Toto poznání by mělo vzniknout ideálně osobní zkušeností a přímou konfrontací s tímto prostředím.

Jak již bylo v úvodu zmíněno, jedním z problémů studia afrických společností a jejich politických aspektů je neblahé přejímání metodologie a společenskovedních teorií, které se zrodily v jiném, od afrického se značně lišícím prostředí, a které nezohledňují africký „naturel“. Jedním z nedostatečně zohledňovaných aspektů jsou právě kolektivní identity, které jsou pro pochopení sociálního a politického chování zcela elementární.

Jsou to právě specifika historická a kulturní, která činí problematiku kolektivních identit v subsaharské Africe natolik ojedinělou. Kolektivní identita je kulturní, politický a ideologický konstrukt, což je koneckonců také konstrukt historický. [BAYART 2005]

2.1 Specifika prostředí subsaharské Afriky

Na úvod je třeba si uvědomit, že značná část subsaharské Afriky neprošla průmyslovou revolucí a industrializací, které evropskou společnost zásadně proměnily. Navíc modernizace zasáhla značnou část oblastí a obyvatel subsaharské Afriky teprve v posledních dvou až třech desetiletích. Rovněž období demokratizace je často spjato s tímto obdobím. O to rychleji a jaksí skokověji dnes probíhají změny napříč celou společností na pomyslné hranici tradicionalismu a modernity.

Jedním z významných aspektů prostředí subsaharské Afriky, které je třeba pro účely této práce zmínit, je vysoká míra sociální reciprocity obyvatel. Afričané jsou ze své podstaty velmi komunitní lidé (nezaměňovat s etnicitou). Původ, vztah k předkům,

respekt k autoritám, vzájemnost jedinců uvnitř komunity, to vše jsou faktory formování identity, které se výrazně promítají také do politického života.⁷

Dalším významným faktorem je gramotnost obyvatel subsaharské Afriky, která je v některých zemích pod úrovní 50 % jejich populace. *Obyčejní* lidé, negramotní, často žijící v zemědělských oblastech, s omezeným sociálním horizontem a velmi malým přístupem k informacím, mají pouze limitované schopnosti kriticky posuzovat a hodnotit politiku v odpovídající náročnosti, jak ji na voliče klade demokracie, ať již na komunální či státní úrovni.

Informační kanály jsou mimo společenské elity zemí frankofonní subsaharské Afriky značně omezené: ať již špatnou dostupností informací či jejich kvalitou, relevancí, objektivitou a tendenčností. Hlavním informačním kanálem je i nadále mluvené slovo. Obyvatelé jsou tak odkázáni na zprostředkování informací druhými osobami, neřídka vzdělanějšími příslušníky rodiny a místní komunity. V tomto ohledu zde funguje jakýsi princip kolegiality – voliči se často v politické volbě rozhodují dle volby svého nejbližšího okolí. Autor práce se setkal s fenoménem, že příslušníci rodiny neřídka volí stejně dle volby a přání „hlavy rodu“. Rovněž velmi časté jsou politické agitace např. duchovních autorit.

Je třeba si uvědomit, že politická volba na demokratickém principu je v řadě oblastí relativně novým fenoménem s přihlédnutím k nedlouhé historii moderních afrických států. Řada států navíc značnou část své moderní historie strávila v diktátorských a autoritářských režimech, kde o všeobecných a rovných volbách nemohla být řeč.

2.1.1 Africká společnost v proměnách modernity a globalizace

Jak jsme již uvedli v předcházející kapitole, na problematice kolektivních identit se výrazně podepisují proměny společnosti a vše, co bychom mohli nazvat modernitou. Fenomény, jako individualizace, informační revoluce, rozvoj moderních technologií, rychlý ústup či změny tradičních kolektivit, dopady globalizace, rychlé rozevírání

⁷ Autor si zde neodpustí osobní poznámku, která tuto skutečnost ilustruje. Při jedné ze svých cest do Guineje se v jedné z velmi chudých čtvrtí Konakry měl příležitost zúčastnit besedy s místními dětmi, na které se diskutovalo na téma chudoby. Mimo samotné debaty o tom, co je chudoba, že existuje chudoba relativní a absolutní apod., se besedující ptal dětí, jestli se cítí být chudé. K autorovu překvapení děti odpovídaly, že chudoba je pro ně především „malá rodina“, „málo přátel“ a „strach ze samoty“. Nebyly to hračky, nebylo to více jídla denně, nebyl to např. pocit zmaru a zlosti při srovnání jejich života s životem dětí na Západě (a který díky televizi – byť zkraslený – mají), byli to pro ně v první řadě přátelé a rodina. Jistě s tím souvisí také skutečnost, že rodina a komunita v subsaharské Africe stále znamenají existenční zajištění v případě potřeby, které v rozvinuté části světa supluje stát a jeho instituce.

sociálních nůžek, rozvoj střední třídy, cestování a stěhování za prací, konzumní způsob života aj., se zdaleka nedotýkají všech obyvatel frankofonní subsaharské Afriky, týkají se především městského obyvatelstva.⁸ Proměny jsou tak dynamické a progresivní, že texty popisující tyto společenské jevy rychle ztrácejí na své aktuálnosti.

Časté polemiky se vedou také o „pozápadnění“ obyvatel subsaharské Afriky a jejich kultur vlivem konfrontace s globálními médii a globalizovaným obchodem. Autoři znalí místního prostředí se shodují na tom, že tyto změny jsou prozatím spíše „povrchní“ a souvisí zejména s oblastí konzumu a ekonomiky. [např. CHABAL, DALOZ 1999]

Nelze objektivně říci, že identity, které lze považovat za tzv. tradiční, mizí a jsou nahrazovány novými. Jak již bylo uvedeno, uvědomění si té či oné identity a často i ochota za její zachování nějakým způsobem bojovat, vychází z jejího ohrožení. Dnes již můžeme napříč komunitami subsaharské Afriky nalézt iniciativy a spolky, které za zachování identit a hodnot, které z tradiční kultury vycházejí, bojují. Motivace bývají různé: komerční, kulturní, politické. Někdy jsme svědky až bizarních konstrukcí, kdy je snaha napodobit onu „původnost“ vyhnána až do absurdnosti. Takovéto „znovuobrozené“ identity se ale od těch původních liší. Jsou spíše spojeny s bojem za ně, než s jejich přirozeným prožíváním.

V souvislosti s konfrontací afrického tradicionalismu a modernity jsme svědky tzv. „*hybridizace identit a kultury*“ [URBAN 2008: 332], což znamená, že se „tradiční“ identity vlivem globalizace v tom nejširším slova smyslu mísí s nepůvodními prvky, až je po čase jen obtížně rozpoznatelné, které jsou ty původní a které nepůvodní.⁹

⁸ V popisu těchto jevů nelze než použít takovýto narativní jazyk. Empirie, která by byla schopna postihnout např. míru či stupeň individualizace nebo kvalitativně či kvantitativně zhodnotit dopady globalizace, by se v takovém prostředí – a nejen v něm – hledala velmi obtížně. Sociologických průzkumů, které by nám v těchto otázkách napověděly, je v subsaharské Africe realizováno jen velmi málo. Jednou ze světlých výjimek je tzv. Afrobarometer (<http://afrobarometer.org>), obdoba evropského Eurobarometru. Metody Eurobarometru ostatně také používá, aniž by je však uzpůsoboval podmínkám a respondentům subsaharské Afriky. Vyvozené závěry z realizovaných průzkumů jsou tak velmi diskutabilní.

⁹ Autor si v této souvislosti vždy vzpomene na svůj pobyt v Senegalu v roce 2014. Když se vyptával místních obyvatel, jaké je jejich tradiční jídlo, tak zejm. ve větších městech a od mladších lidí se mu převážně dostalo odpovědi, že to jsou hamburgery. Pomyslné druhé místo obsadila pizza. Podobnou zkušenost má autor i z jiných zemí nejen frankofonní Afriky.

2.1.2 Dualita moci a krize moderního afrického státu

Zvláště v neindustriálních společnostech je velmi obtížné ze společenského života vyčlenit politické prvky. Role státu je v různých komunitách a společnostech subsaharské Afriky velmi rozmanitá – od nepatrné role a vlivu až po působení státu ve většině veřejného života.

Proč je řada států subsaharské Afriky tak chudých, nefunkčních, ve státní správě neefektivních, sužovaných korupcí, klientelismem, nepotismem apod.? Proč stát není úspěšnější při správě věcí veřejných, když navíc ve státních strukturách často pracuje značná část obyvatel? Proč nejsou aspoň některé státy a jejich obyvatelé bohatší, když mají značné nerostné bohatství? To jsou otázky, kterými se zabývá ne jeden odborník.

Mezi nejčastější argumenty patří krátká demokratická tradice, absence funkčních a nezávislých institucí, malý smysl pro občanství či silné a roztržité kolektivní identity (etnické, náboženské, jazykové aj.). Netřeba však v těchto analýzách zacházet příliš hluboko. Jedním z důvodů neefektivity moderních afrických států je pouhá skutečnost, že stát zkrátka není pro značnou část obyvatel subsaharské Afriky přirozenou autoritou a zároveň samotný státní aparát sám sebe často nevnímá jako vykonavatele veřejné služby.

Řada afrických ekonomik je z velké části závislá na těžbě a exportu nerostných surovin, zatímco ve výběru daní jsou státy značně neefektivní. Stát nemá důvod investovat do infrastruktury, služeb, a v důsledku tak do svých občanů, když na výběru jejich daní mu příliš nezáleží a stačí mu příjmy z těžby a exportu surovin. Občané tak nejsou státy utlačováni či vykořisťováni, jsou zkrátka ignorováni (více např. FRIEDMAN, Kajsa Ekholm).

Veřejnou službu nezřídka zajišťuje druhá – neoficiální a paralelní – úroveň moci: komunitní či tradiční (v užším slova smyslu také náboženská) reprezentovaná zejména místními autoritami. Ta dosud plnila své sociální funkce, proto ji stát neměl důvod zastupovat, byť je to náplní moderního státu. V posledních dekádách se však africké společnosti významně a rychle proměňují. Zejména vlivem migrace a urbanizace dochází k rozměňování a narušení tradičních struktur, čímž ona neoficiální tradiční moc přestává plnit svou původní funkci. Vznikají nové městské komunity s pestrými kulturní i identitární skladbou, které již vyžadují veřejné služby iniciované státem. Ty jsou však čím dál tím častěji nahrazovány komerční sférou (súkromé školství, zdravotnictví aj.).

Tyto tradiční struktury tvoří zejména na lokální bázi jakousi „paralelní polis“, která může být v opozici – nejen politické – vůči oficiální a státní moci. Zejména také proto mohou být státními orgány potírány, i když stát jejich funkci často není schopen zastoupit.

Tato dualita moci není funkční kombinací modernity a tradice na politické úrovni. V tomto ohledu je stát silný a slabý zároveň – pro uplatnění své vůle má pouze nástroje represe a nikoli možnost efektivně a dlouhodobě působit skrze instituce a veřejné služby, jejichž infrastruktura je ve špatném stavu.

Princip „patron – klient“ funguje i na úrovni státní byrokracie v podobě nepotismu a klientelismu, který bývá někdy nazýván „*politickým tribalismem*“. [CHABAL, DALOZ 1999: 59] Tento vztah se přenáší také do politické volby, kde se základní podmínkou vztahu mezi voličem a voleným stává vzájemná prosperita (v rozšířeném slova smyslu obrana voličových kolektivit).

Co západní právo nazývá úplatkem, je ve skutečnosti naplnění tohoto vztahu, kde je státní úředník občanem placen za výkon svých povinností daných veřejným úřadem.¹⁰ Navíc je politika často založena na nepotismu či na zaměstnávání osob blízkých na principu kolektivit či za úplatu. Není proto náhodou, že státní byrokracii – či její části – může ovládat několik příbuzenských skupin, či dokonce rodin.

Obdobná ambivalence se objevuje také ve vztahu k *občanství*. Jedinec je občanem se vším, co ze státního práva vyplývá, ale zároveň je také členem komunity s jejími zvyklostmi a nepsanými pravidly.¹¹ Jestliže jeden z těchto vztahů slábné, druhý sílí a naopak. Institucionální slabost přispívá k erozi občanství, stejně tak jsou-li některé skupiny vyloučeny z účasti na politickém životě, smysl pro občanství se vytrácí. [CHABAL 2007: 98] Rovněž pokud má komunita pocit, že občanství a národní identita jsou politicky či materiálně irelevantní, hledá východisko jinde, primárně však v posílení komunitních vazeb. [CHABAL 2007: 102]

2.2 Kolektivní identity frankofonní subsaharské Afriky

Dnešní badatelé by si měli v první řadě položit otázku, „*Jak příslušníci identit vnímají sami sebe?*“ [CHABAL 2007: 31] Další otázkou by následně mělo být, nakolik

¹⁰ Odmysleme si skutečnost, že plat státního zaměstnance není v mnoha státech subsaharské Afriky samozřejmostí a že si státní zaměstnanec vykonáváním své veřejné služby musí od občanů vydělat na živobytí. V této souvislosti je za nejvýnosnější považováno povolání celníka.

¹¹ Např. 89 % Guinejců uvedlo (v roce 2013), že využívá členy své komunity k „řešení svých problémů“. [Afrobarometer 2013]

jsou tyto kolektivní identity pro africké společnosti formativní, jaké jsou příčiny jejich event. rozmachu a jakou roli hrají v politické kultuře a diskursu.

Patrick Chabal [2007] otázku afrických kolektivních identit vztahuje k několika základním pojmům, které představují jakýsi základ africké tradiční identity: *země*, *předci* a *víra* (neboli tzv. *belief system*). Jedná se o široké a obtížně definovatelné spektrum hodnot, tradic a ideologie, které bývá někdy nesprávně zaměňováno za náboženství. Důležité je zde ono přívlastko „tradiční“, protože tyto veličiny se vlivem modernity a socio-ekonomických změn, které Afrika v posledních desetiletích zažívá, mění, ztrácejí na významu a svých ostrých hranicích.

Africké kolektivní identity byly dlouho identitami teritoriálními, tj. byly velmi úzce spojeny s lokalitou a komunitou obývajících dané území. Toto se počalo měnit až v posledních dekádách spolu s možnostmi cestování a novými prostředky komunikace. Vlivem urbanizace a stěhování za prací nalezneme městská předměstí obývaná pestrou směsí etnik a kultur, které se zde však následně rychle proměňují. Dnes je např. velmi běžné, že obyvatel subsaharské Afriky mluví více jazyky.

Jaké jsou hlavní kolektivní identity podílející se na formování společnosti a politiky v subsaharské Africe? Řekli jsme si, že kolektivních identit vlastně může být nekonečně mnoho, zanikají, mění se a opět se utvářejí. Kolektivní identity frankofonní subsaharské Afriky jsou nejčastěji spojovány s pojmy jako *eticita*, *náboženství*, *národnost* a *jazyk*. Za velmi významnou můžeme také považovat jakousi identitu regionální či komunitní, „africkou“ či „panafrickou“, stejně jako jistou identitu „frankofonní“.

2.2.1 Etnicita

Tématu jsme se již dílčími způsoby dotkli v předchozích kapitolách. Etnicita je v prostředí subsaharské Afriky jistě významnou a dodnes silnou kolektivní identitou, pohled na ni je ale z mnoha důvodů pokřiven.

Etnicita se stala hojně skloňovaným pojmem v souvislosti s výzkumem společenských a politických procesů subsaharské Afriky a nedílnou součástí vědeckého, politického i mediálního diskursu. Zatímco vědci se k etnicitě upínají ve snaze postihnout příčiny těchto procesů, politici ji používají jako nástroj politického boje a „využívají“ ji ve jménu politiky identit.

Co se však za výrazem *eticita* skrývá a co je potřeba pro to, aby byl jedinec označen za příslušníka *svého* etnika? Jsou to původ, jazyk, kterým hovoří, náboženství či tzv. *belief system*, místo, odkud pochází on a jeho předkové, vzhled, povolání, tradice, kultura, historie či např. slavení festivit? Jednotná definice neexistuje. Většina autorů však odkazuje na „*kulturní odlišnost*“. [Eriksen 2008: 316]

Pojem *eticita* v africkém prostředí dnes evokuje především konflikt, je to konotace, která se za poslední půlstoletí vytvořila. Ze slovního spojení „etnický konflikt“ se stala jakási předem předpřipravená kategorie, ke které se vědci rádi a často uchylují. Etnický determinismus se ostatně také za tímto účelem zrodil, aby pomohl kolonizátorům usnadnit administraci kolonizovaných území.

Snaha po objektivizaci etnicity napáchala v minulosti mnoho škod nejen ve výzkumech, ale hrála také velkou roli v nahlížení na společnosti subsaharské Afriky, zejména pak ve 20. století, a i dnes je *eticita* stále až příliš spojována s politickou kulturou té či oné země. Ve frankofonní subsaharské Africe je spjato s největší politizací etnicity období sklonku kolonizace. Zejména 50. léta 20. století se stala předmětem politického boje a politické mobilizace, ve které se *eticita* stala politickým jazykem (více k tématu na příkladu Guineje viz kapitola 4).

Eticita je významným faktorem řady afrických konfliktů, stěží ji však můžeme označit za jejich příčinu. Označení konfliktu za „etnický“ autor považuje za neblahé zobecnění a zjednodušení problematiky, ať již účelové či z neznalosti. Tak či onak, takový přístup lze považovat za přežitý, stejně jako rozličné atlasy etnik či etnických skupin, se kterými je nakládáno jako s absolutní hodnotou.¹²

Nedostatkem a jistým problémem při zkoumání etnicity v souvislosti s konfliktem je především to, že je často zkoumána až v momentě konfliktu či krátce před ním, jakmile téma vzbudí zájem a nastane hledání příčin konfliktu a potřeba jejich pojmenování. V okamžiku takto vzájemně ostře vymezených etnických kolektivit (může se týkat i jiných kolektivit, např. jazyka či náboženství), se může zaměřovat příčina konfliktu s jeho významným signifikantním rysem.

V novější frankofonní literatuře se ve snaze bojovat proti výše uvedeným nešvarům již objevuje přesnější a vhodnější termín *conflits idetitaires*, tedy konflikt, ve

¹² Etnografické atlasy mají velmi dlouhou historii od ROOME, William. 1924. *Ethnographic Survey of Africa* přes MURDOCK, George. 1959. *Africa: Its Peoples and Their Culture History* po FELIX, Marc a MEUR, Charles. 2001. *People's Atlas of Africa*.

kterém vyostřené identity hrají významnou roli. Nicméně i tento pojem bývá někdy automaticky zaměňován za „konflikty etnické“ (např. PAPÉ 2011).

Z pohledu významu pro tuto práci a politické procesy subsaharské Afriky je však nejdůležitější osobní prožitek, tedy především ono „cítit se“ jako příslušník nějaké sociální skupiny. Až toto vnímání může z etnicity udělat významnou a živou kolektivní identitu, která může mít reálný dopad také na úrovni politické.

Etnicita není sama o sobě natolik společensky a politicky determinující a za určitých okolností, např. vlivem migrace či urbanizace, může velmi rychle ztratit na významu. Dokonce může mít velmi latentní podobu a být jakousi prázdnou schránkou, pokud zde nejsou další živé kolektivity nebo další faktory, které fungují jako jakýsi spouštěč. V souvislosti s kvalitativními změnami sociální interakce, které přinesla zejména urbanizace, se objevil pojem „detribalizace“, který byl poprvé použit počátkem 40. let Godfrey Wilsonem. [ERIKSON 2008: 298]

Tato „detribalizace“ má jeden zajímavý aspekt: ti lidé, kteří opustí své přirozené, sociálně blízké a etnicky homogenní především venkovské prostředí a přestěhují se do multietnických měst (zejména těch velkých – Kinshasy, Dakaru, Abidjanu aj.), se v řadě případů již nemohou vrátit zpět, nejsou již prostředím akceptováni zejména z důvodu značného kulturního rozdílu. Důvodem může být také rozdíl ekonomický a sociální a jakási deziluze a životní představy získané ve městě, které již neodpovídají sociální realitě venkova. Podobným jevům spojeným s modernizací a globalizací africké společnosti musí fenomén kolektivity etnicity čelit stále častěji.

2.2.2 Národní vs. africká identita

Národní identita je považována v moderní době za jednu z nejuniverzálnějších hodnot. Spolu s ekonomickým růstem tvoří hlavní princip politické legitimacy – tedy „posouzení akceptovatelnosti režimu“. [GELLNER 2003: 41] Základní dva předpoklady národní identity jsou jednotná kultura a organizace, nejčastěji reprezentovaná státem. Stejně tak nacionalismus je založen na kulturní podobnosti, ze které činí „*fundamentální sociální pouto*“. [GELLNER 2003: 17]

Lze tyto principy ale vztáhnout na dnešní společnost frankofonní subsaharské Afriky? Dnešní státy, které vznikly spíše jako administrativní celky vzešlé z koloniálních dob, mají společnosti často složené ze směsice etnik, kultur a jazyků, navíc často na velmi silném komunitním základě, který byl a dodnes je pro velkou část

především venkovského obyvatelstva jakýmsi sociálním horizontem. Lingvisticko-kulturní hranice nejsou identické s hranicemi státními a často prostupují celou řadou států. Co je však důležitější, často neexistuje sdílené vědomí uvnitř těchto hranic. Rovněž organizace (sociální i institucionální), jejíž sdílení je pro národní identity důležité, se dělí mezi stát a komunitu s jejími tradičními institucemi a autoritami (viz kapitola 2.2.1).

„Nacionalistický princip vyžaduje, aby se politické a „etnické“ jednotky navzájem kryly. Jinými slovy řečeno přijmeme-li tvrzení, že etnicita je v zásadě definována jako společná kultura, pak nacionalistický princip vyžaduje, aby každý nebo téměř každý, kdo se nachází uvnitř určité politické jednotky, patřil k téže kultuře, a aby se všichni členové téže kultury nacházeli uvnitř téže politické jednotky. Jednoduše řečeno: jedna kultura, jeden stát.“ [GELLNER 2003: 62]

Jedním z příkladů, kde by bylo možné s trochou nadsázky hovořit o národních identitách v intencích státních hranic, je Pobřeží slonoviny v období 60. až 80. let 20. století. Zde se podařilo především zásluhou tehdejšího prezidenta Félixeho Houphouëta-Boignyho na pozadí ekonomického růstu, který je pro tento druh kolektivity významným faktorem, vytvořit jakousi „ivorianskou“ národní identitu napříč jednotlivými etniky, ale i náboženskými skupinami a s francouzštinou coby národním jazykem. Následné ekonomické problémy přelomu 80. a 90 let však tomuto snažení učinily přítrž.

Alternativou národních identit jsou ideály panafricanismu a *négritude*, o kterých toho bylo již mnoho napsáno, zejména ve vztahu k období dekolonizace a rané postkolonizace. Jejich společným jmenovatelem je integrace, ať již ve smyslu prostorovém a organizačním, tedy „sjednocení“ Afriky, tak hodnotovém, reprezentovaným návratem k „africkým kořenům“.

Panafricanismus na konci padesátých a na počátku šedesátých let 20. století představoval velmi silný ideál, který byl výrazně přítomen zejména v politickém diskursu. Jednou z příčin jeho rozmachu byla na jedné straně sdílená společná minulost koloniálního útlaku a na straně druhé představa panafricanismu jako alternativy k roztržitému africké společnosti a jako prostředku mobilizace proti koloniálním mocnostem. Po několika neúspěšných pokusech, jakým byla např. Federace Mali, zůstalo pouze u ideálů.

Koncem 20. století ideál panafricanismu zažívá svou renesanci, ale již v pozměněné podobě, zejména v reakci na aktuální společenské a politické otázky.

Snahy o politickou integraci Afriky jsou upozaděny, vyzdvihování afrických kořenů zůstává, ale více je kladen důraz na rozměr ekonomický a organizačně-institucionální. (např. v oblasti obchodu, celního režimu, bezpečnosti apod.). Jedním z vyvrcholení bylo založení Africké unie v roce 2002.

Termíny *panafrikanismus* a *négritude* se v nové sociální a globalizované realitě již nejeví jako vhodné pro postihnutí „afrického“ cítění obyvatel a politiků. Ve frankofonní části Afriky se jedná o jakousi syntézu panafrikanismu, *négritude* a frankofonie. Mohlo by se v tomto kontextu hovořit o jakémisi „moderním afričanstvím“, jehož identita již není inspirována kolonialismem a sdílenou historií, ale deziluzí z moderních dějin samostatných států a vědomím chudoby (které se objevilo s příchodem globálních médií) v konfrontaci s bohatstvím západního světa a profitem západních firem z afrického bohatství.

Etnicita může být značně konfliktní identitou (stejně jako řada dalších kolektivit). Politiky bývá podporována zejména v případě, když má ve společnosti majoritu či pokud cílí na konkrétní voličskou základnu. Idea národní naopak bývá spojována se značnou deziluzí vůči politice, politikům, nefungujícímu státu a jeho institucím. Zatímco v ideálu „africkém“ a v jeho politické podpoře je riziko konfliktu minimální a téma je poplatné napříč celou společností. Z pohledu afrických politiků lze říci, že se jedná tzv. o sázku na jistotu.

V souvislosti s touto „africkou identitou“ a důrazem na tradiční africké hodnoty a tradici sílí tzv. absolutizace identit, která se projevuje dvěma způsoby. Zaprvé, ten, kdo není součástí dané identity, nemá právo daný sociální celek kritizovat či jakkoli negativně hodnotit. Tato rovina je dnešním Afričanům velmi blízká, zvláště pak ve vztahu k „bílému muži“. Druhou rovinou je velmi nekritický pohled a adorace osob, které se „africké identity“ zastávají, nejen současných, ale také historických. Jedním z takových příkladů může být v subsaharské Africe velká popularita např. Roberta Mugabeho. Z kategorie národních historických postav se jedná zejména o glorifikaci vůdců a politiků spojených s hnutím za nezávislost, navzdory tomu, jaké byly jejich skutečné historické role.

2.2.3 Náboženství a jazyk

Náboženství je velmi silnou kolektivitou a v subsaharské Africe můžeme najít velké množství případů, kdy je významným faktorem konfliktu (v posledních letech je

ztělesněním takového konfliktu zejména Středoafriická republika). Jedná se také o oblast, která je ve srovnání s ostatními identitami výrazně lépe zpracována, autor si ji proto v této práci dovolil upozadit.

Tato identita se u dodnes velmi citově založených Afričanů projevuje napříč celým regionem subsaharské Afriky. Je to rovněž nástroj politického diskurzu a ve vztahu mezi voličem a voleným hraje jejich náboženství významnou roli. I na kolektivitě náboženství se ale projevují změny spojené s globalizací a modernizací. Od dob, kdy se říkalo, že v každé oblasti či odlehlejší vesnici se vyvinulo – vlivem uzavřeného vývoje daného omezenými možnostmi cestování – jiné náboženství (v rámci islámu či křesťanství), již uplynulo mnoho času. Dnes je zejména v oblastech s většinovým výskytem křesťanství běžná sekularizace jako jeden z „*prvků modernity*“. [CHABAL, DALOZ 1999: 63] Náboženství zejména u mladé generace ztrácí na významu a jako identita je skryto.

Jazyk je naopak velmi snadno rozpoznatelnou kolektivitou. Zároveň se jedná o kategorii, která nemá v Africe až na malé výjimky ostré hranice. Původních jazyků je v Africe nepřehledné množství, navíc je velmi běžné, že mluvčí ovládá dva i více jazyků. Například jen v Kamerunu je uváděno na 250 jazyků z různých etno-lingvistických skupin.

Až na vzácné výjimky lze konstatovat, že subsaharská Afrika prakticky nepoznala jazykový nacionalismus, jako tomu bylo v Evropě v 19. století. [SIMPSON 2008: 12] Původní jazyky v oblasti frankofonní subsaharské Afriky jsou zejména na etno-regionálním principu a jen velmi zřídka mohou aspirovat na jazyk státní.

Zatímco u některých afrických zemí vidíme odklon od francouzštiny, jako např. u Mauritánie ve prospěch arabštiny, či u Rwandy ve prospěch angličtiny, u některých zemí vidíme postupný přesun z francouzštiny a dalších jazyků k jednomu majoritnímu africkému jazyku. Příkladem může být např. Senegal, kde se francouzština nikdy nestala lidovým jazykem a i nadále pokračuje tzv. „*wolofizace*“ podle jména nejrozšířenějšího jazyka wolof. [SIMPSON 2008: 92] Oproti tomu např. Pobřeží slonoviny je dobrým příkladem toho, jak průběžnou kultivací a šířením francouzštiny dospět k obecně sdílenému názoru i praxi, že francouzština je součástí jakési národní identity a národním a státním jazykem.

Jazyk není natolik konfliktní, jak jsme toho svědky u jiných kolektivit. Aby se jazyk sám o sobě stal předmětem konfliktu, jsou potřeba velmi specifické okolnosti. V Kamerunu jsou francouzština a angličtina státními resp. administrativními jazyky:

20 % populace žijících převážně v severozápadních provinciích země hovoří tzv. *pidgin english*, bez znalosti francouzštiny, která je používána ve zbytku země a v administrativních centrech. Spor vznikl na pozadí pocitu anglofonní jazykové menšiny, že je francouzština státními úřady výrazně upřednostňována. Tento konflikt se v posledních letech vystupňoval natolik, že vzniklo hnutí „anglofonních nacionalistů“, kteří usilují o odtržení dvou anglofonních provincií od zbytku Kamerunu. Časté jsou dokonce ozbrojené střety anglofonní menšiny s ozbrojenými složkami a zástupci místní administrativy. [BBC 2016] Na srovnání s Rwandou však můžeme vidět, že dva „koloniální“ jazyky mohou spolu bez větších obtíží koexistovat, i když i zde jsme svědky vládní politiky a protěžování angličtiny na úkor francouzštiny. Není zde však natolik silné geografické vymezení obou jazyků, což je významný konfliktní faktor, a rozmach angličtiny je postupný a napříč celým teritoriem (k frankofonii a k významu francouzského jazyka více viz kapitola 3).

2.2.4 Primordialismus identit

Řada autorů a sociálních teoretiků tvrdí, že některé lidské kolektivní identity jsou primordiální, nejčastěji toto tvrzení zaznívá v případě etnicity.¹³ Toto tvrzení by činilo identitu prakticky neměnnou.

Moderní doba však ukázala, že není žádná přirozená identita, která by se na člověka sama „vložit“. Etnicita, stejně jako jiné kolektivity, není neměnná ani vrozená, ale utváří se v sociálních situacích. Patrick Chabal konstatuje, že etnickou identitu lze změnit rozličnými způsoby, například skrze jazyk, smíšená manželství apod. [CHABAL 2009: 32] Zdá se však, že největší vývoj v tomto ohledu přináší urbanizace a s ní spojená změna sociálního prostředí (více viz kapitola 2.2.1).

Skutečnost, že se někdo narodí jako příslušník svého etnika, také nemusí nutně znamenat, že je tako identita živou a sdílenou a pro sociální vazby a politické smýšlení určující veličinou a příčinou jednání jedince. Vazby na zemi, rodiště či půdu, která dává obživu, jsou v subsaharské Africe silnými identitami, které někteří autoři považují za společensky významnější, než je právě etnicita. [CHABAL 2009: 32] Reálný rozměr této polohy vidíme např. ve Rwandě a Burundi, kde byly identity odvozeny od sociálních a ekonomických faktorů spíše nežli od těch etnických: např.

¹³ Je však nutno podotknout, že se jedná převážně o díla staršího data. Velkým zastáncem primordality etnicity a jedním z novějších autorů je např. Anthony D. Smith.

v předkoloniálním období se etnika Hutuů a Tutsiů ve Rwandě identifikovala skrze svá povolání a nikoli etnicitu (Hutuové byli rolníci, Tutsiové pastevci a změnou povolání se měnila také příslušná kolektivita). Až striktní dělba dle etnické příslušnosti v koloniálním období Němci a později Belgičany tento režim změnila.

V předkoloniálním období to byly zejména rod, lokální komunita a jazyková, event. náboženská příslušnost, které tvořily hlavní kolektivity a jakýsi „identitární“ horizont. Pouze výjimečně docházelo k uvědomění sebe sama jako součásti většího celku či etnika, a to především byl-li k tomu nějaký důvod, např. vlivem vnějšího ohrožení, jakým byla kolonizace, či pokud zde nebyl rozvinutý státní celek, který by byl schopen mobilizace obyvatel na základě jejich kolektivních identit.

2.3 Diskurs a jeho význam pro formování identit

Mediální, společenský či politický diskurs je klíčem k pochopení kolektivních identit a jejich vlivu na politickou kulturu států a společností subsaharské Afriky. Je to právě diskursivní analýza, která odhalí, *„jakým způsobem lidé skrze text či soubor textů konstruují smysl a význam objektů a aktivit sociálního světa“*. [DRULÁK 2008: 93]

Diskurs jako soubor znaků a jejich významů, kam lze kromě verbální komunikace zařadit také obrazová média a nonverbální komunikaci, zprostředkovává informaci o světě „za textem“ [DRULÁK 2008: 92], lze z něj dovodit cíle, motivace a identity mluvčího a jeho konstruování sociálního světa; je to také velmi účinný nástroj, jehož prostřednictvím lze kolektivní identity utvářet a formovat.

Politický diskurs značné části frankofonní subsaharské Afriky je i dnes převážně ústní, mluvený. Odehrává se na shromážděních, mítincích, na koncertech, při kulturních a sportovních akcích, pro značnou část obyvatel také v rádiu. Dosah jeho psané podoby, stejně jako televize, je velmi omezený, i když vlivem digitalizace a přístupu k internetu se zejména pro mladou generaci stává čím dál přístupnější a rozšířenější, nutno však podotknout, že nikoli v souvislosti se zájmem o politiku. Především pro jeho mluvenou podobu se velmi obtížně postihuje a vyhodnocuje, zejména pak retrospektivně.

Problematika kolektivních identit se týká také novinářů a mediálního diskursu. Nezávislých (ve smyslu nestranných) a kritických novinářů a médií je v subsaharské Africe pomálu. Ne nezbytně musejí být zkorumpovaní, financovaní některým z politických aktérů, pracovat pod nátlakem či být součástí vládní, opoziční či stranické agendy. Často jsou však významně ovlivňováni svými kolektivitami, v jejichž souladu

také píší. Analýzy médií a mediálního diskursu v afrických zemích citelně postrádáme, ačkoli je nutné připustit, že mohou být velmi obtížně proveditelné, protože se mediální oblast subsaharské Afriky velmi rychle proměňuje a vyvíjí.

V předchozích kapitolách jsme uvedli, že veřejná služba afrických států často není samozřejmostí: příjmy má stát zajištěné z exportu nerostných surovin a daně obyvatel nehrají zpravidla ve státních ekonomikách příliš významnou roli. Jedinou výjimkou, kdy politici *potřebují* své voliče, jsou volby. Jaký však mají voliči v takovém případě důvod volit, pokud zvolený reprezentant nebude svůj mandát využívat ku prospěchu svých voličů? Jak politik ve společnosti, kde je obrovská nedůvěra vůči politikům, obecně malý zájem o politiku, kde je obecné povědomí o všudypřítomné korupci na všech úrovních státní správy a přesvědčení, že výměna politiků nepovede k pozitivní změně, osloví voliče? Ve veřejné sféře vlivem výše uvedených okolností mnoho nabídnout nemůže, jistou alternativou tedy může být klientelismus, byť v omezeném rozsahu a ve prospěch pouze určité skupiny, zejména lokálních autorit. V případě *obyčejného* voliče se tak nabízí především apel na jeho kolektivní identity: velikost a význam, ať již kulturní či historický, jeho sociálních skupin, africké tradice a *négritude* apod. Kolektivity se tak staly elementárním základem politického diskursu nejen frankofonní subsaharské Afriky.

S ohledem na orálnost politického diskursu, mluvčí často hovoří ke skupině, která je orientována dle určitého klíče: etnického, geografického, náboženského, věkového, genderového aj. Nežádá stačí slyšet pouze oslovení auditoria či první pronesenou větu, která napoví, v jakém duchu bude projev orientován: *tous le malinques, tous les musulmans, mes bons chrétiens, tous les africains expulsés, mes soeurs et frères* etc. V praxi jde zejména o zmínění pozitivních rysů té či oné kolektivity či o přiznání významu, který byl z nějakého důvodu odepřen či potlačen na úkor kolektivit jiných.

V souvislosti s tímto fenoménem je používán pojem „kulturní politika“. [např. Monga 1996: 80] U voličů subsaharské Afriky dopadá na velmi úrodnou půdu, zjevná je však její politická vyprázdněnost. Jejím společným jmenovatelem je jednoduchý vzorec, nejčastěji historická křivda, čímž je rozvíjen pocit sounáležitosti v rámci jedné identity na úkor kolektivity jiné. K vytváření těchto resentmentů je využíváno několika základních témat: etnicita, kolonizace, africká vzájemnost, návrat ke kořenům, tradice, kult předků, vztah k rodné zemi, náboženství, vykořisťování nadnárodními a „bílými“ firmami apod. Velmi často se jedná o zcela účelové konstrukce.

Státy tak mohou spadnout do jakési pasti kolektivních identit (termín *ethnic trap* je v této souvislosti používán), kdy se identifikace s jednotlivými kolektivními identitami a naopak antipatie vůči těm „opozičním“ navzájem vyhrocují a jsou zárodkem a živnou půdou pro následný konflikt, ke kterému také nezřídka dochází. V případě etnicity, které je v tomto ohledu věnována největší pozornost, se tento jev nazývá „etnizací“ (*creation of ethnicity*).

3 Frankofonie a identita k francouzské *la patrie*

Francie si dodnes napříč Afrikou udržuje značný vliv – ten největší má v oblasti, kterou lze označit za frankofonní, tj. v těch zemích, které byly součástí francouzské koloniální říše a kde je dodnes francouzština jedním z úředních jazyků.¹⁴ Vliv si Francie (a francouzské firmy a instituce) udržuje v oblasti ekonomické, kde se ve většině zemí zachoval již od kolonizace, v oblasti geopolitické, reprezentované zejména přítomností francouzských jednotek v několika státech (zejména Gabon, Džibutsko, Pobřeží slonoviny, Senegal, Mali, Středoafriická republika, Čad aj.) a politické, ať již v rovině oficiální či neoficiální.

Všechny tyto aktivity jsou ztělesněním pojmu, který se hojněji používá teprve v posledních dvou dekadách: *Françafrique*.¹⁵ V nejširším slova smyslu *Françafrique* představuje soubor francouzsko-afrických vztahů. V moderním historicko-politologickém diskurzu je pojem nejčastěji spojován s formou „neokolonialismu“ Francie vůči bývalým africkým koloniím. Pojem zahrnuje především *la diplomatie de l'ombre*, tedy jakési zákulisní diplomatické praktiky a soubor mechanismů mající sloužit především k prosazení ekonomických a geopolitických zájmů Francie v Africe. Jean-François Bayart, jeden z předních francouzských afrikanistů, označuje *Françafrique* za „*bloc hégémonique postcolonial*“. [BAYART 2013: 6]

Mezi nástroje, které slouží k prosazování a hájení výše uvedených zájmů Francie v Africe, patří již od dob kolonizace jazyk a kultura, tedy šíření *civilisation française*, coby hodnotového systému a modelu společnosti. V koloniálním období se z pohledu Francie jednalo o jeden z nástrojů, jak samotný kolonialismus ospravedlnit. Nejednalo se však o samoučelnou záminku adresovanou kritikům kolonialismu. Zvláště

¹⁴ Tato kapitola je věnována zejména vztahu a vazbám bývalých kolonizovaných území s Francií, nikoli však s Belgií. Důvodem je především to, že Belgie se příliš nesnažila budovat na svých koloniálních državách jakousi identitární vazbu s „koloniální vlastí“, jako to činila ve svých koloniích právě Francie. Rovněž belgické snahy o propagaci frankofonie a působení v oblasti kulturních vlivů v bývalých koloniích nejsou příliš významné.

¹⁵ Výraz *Françafrique* poprvé použil v roce 1955 Felix Houphouët-Boigny, budoucí prezident Pobřeží slonoviny. Výraz měl demonstrovat přání a vůli zastánců dobrých a privilegovaných francouzsko-afrických vztahů především z řad afrických politických vůdců. Výraz byl použit tedy veskrze s pozitivními konotacemi, aby tak vyjádřil prospěšnost těchto vazeb. Houphouët-Boigny touto politikou sledoval především rychlý rozvoj v oblasti zemědělsko-industriální a posun společnosti směrem k západním hodnotám, avšak na tradičních afrických základech. Termín *Françafrique* byl popularizován v roce 1998 vydáním knihy *La Françafrique, le plus long scandale de la République*, jejímž autorem je historik François-Xavier Verschave. Užívání tohoto neologismu má za cíl vyplnit nově vzniklé obsahové vakuum francouzských společenských věd právě ve vztahu k bývalé koloniální Africe.

v 50. letech 20. stol. měla tato kulturní politika jasný cíl, tedy vytvořit zdání společné francouzské identity a pocit vzájemnosti Francie a afrických kolonií právě na základě sdílení jazyka, kultury a hodnot. V postkoloniálním období se tato politika stala nástrojem, jak si vliv v bývalých koloniích udržet.

Frankofonie a francouzský jazyk se tak staly významným prvkem francouzsko-afrických vztahů a značně ovlivnily dnešní podobu kolektivních identit nemalé části subsaharské Afriky. Otázky, jaký dnes na dříve kolonizovaném území Francouzi prostřednictvím této své kulturní politiky zanechali odkaz a jak jej a samotnou Francii Afričané vnímají či jak promlouvá do současné politické kultury v jednotlivých zemích, patří k základům vedoucím k pochopení současné společnosti a politiky frankofonní Afriky.

3.1 *Identité française*

Kolektivní identity jsou formovány podněty, prostředím, dějinnými událostmi i zdánlivými drobnostmi na úrovni jedince. V novověkých afrických dějinách byla jednou z nejvíce formativních událostí kolonizace evropskými mocnostmi. Ty měly své vlastní představy a cíle, jak nakládat s kolonizovanými územími a k jejich dosažení využívaly nejrůznějších metod, které se postupem času měnily.

Pomineme-li hlavní příčinu kolonizace, tedy rovinu ekonomickou a geopolitickou, nejen francouzské koloniální spády byly obhajovány šířením kultury, pokroku a někdy též náboženství. Pro všechny tyto aspekty se vžilo přiléhavé slovo *civilizace*, v případě Francie tedy *civilisation française*. „Civilizování“ domorodého a primitivního obyvatelstva a národů od jejich barbarství a pohanství se stalo hlavní obhajobou kolonizace, která měla zaručit, že se primitivní národy budou rozvíjet „žádoucím směrem“. [HORÁKOVÁ-NOVOTNÁ 2008: 184]

3.1.1 Civilizování či akceptování místních kultur?

Tradiční politické autority a instituce na kolonizovaném území (náčelníci, imámové či *almamy*, tzv. *marabout*, ale i kulturní a společenské autority, tzv. *griot*), byli v koloniálním období podřízeni francouzské moci. Nadále však zůstávali pro místní obyvatele hlavními neoficiálními autoritami i pod nadvládou Francouzů.

Francouzi, především pak v prvních letech kolonizace, na svých územích respektovali tradiční zvyky, jako např. při volbě a nástupnictví náčelníků. V roce 1932

Jules Brévié, guvernér francouzské Západní Afriky píše svým podřízeným: „*Budeme vycházet vsříc co největšímu množství požadavků obyvatel, preferovat kandidáty, kteří nám budou představeni, respektovat privilegia rodin dle tradic určených k vládnutí, dohlížet na pravidla tohoto převodu moci dle zvykových práv, neopomíjet žádný z rituálů uvedení do úřadu. Naslouchat zvykům, jsou-li akceptovatelné, to je ten nejlepší způsob vládnutí.*“¹⁶ [AMEILLON 1964: 15 (překlad autora)]

Na tomto příkladu se ukazuje, že šíření francouzské kultury a hodnotového rámce, tedy *civilisation française*, nebylo s francouzskou kolonizací afrických území bezpodmínečně spojeno. Někteří autoři tvrdí, že její šíření koloniálními državami bylo spojeno s jejím akceptováním, zatímco v opačném případě mělo toto „nečlenství“ velmi krvavé důsledky. V pojetí kolonizátorů se jistě jednalo o „vysokou“, „západní“ a „elitní“ kulturu, avšak francouzská kolonizace byla založena spíše na pragmatismu nežli na ideálech šíření kultury. Těmi bylo argumentováno zejména veřejnosti.¹⁷

Tento režim a také vztah Francie k jejím koloniím ale zásadním způsobem proměnila 2. světová válka.

3.1.2 Cesta k francouzskému občanství

Generál de Gaulle byl s francouzskou koloniální říší v Africe úzce spjat, zejména pak v průběhu 2. světové války. Po její značnou část to bylo jediné místo, které de Gaulle mohl prohlásit za „Francii“. Když v Brazzaville 27. října 1940 založil *Conseil de Défense de l'Empire* „ve jménu Francie a pro její obranu“¹⁸ oslovující „lidi uplatňující autoritu na francouzských územích, kteří v sobě spojují nejvyšší intelektuální a morální hodnoty Národa“¹⁹ [OULMONT, VAÏSSE 2014: 33 (překlad autora)], měl tím na mysli nejen evropské Francouze, ale především Afričany.

¹⁶ „*D'une manière générale, on sera toujours bien inspiré de tenir le plus grand compte des desiderata de la population, de donner la préférence aux candidats qu'elle aura présentés, de respecter le privilège des famille spécialement désignées au commandement par la tradition, d'observer les règles de la dévolution coutumière, de ne négliger aucun des rites de l'intronisation. Obéir aux coutumes, quand elles sont acceptables, c'est encore la meilleure façon de commander.*“

¹⁷ Rovněž se ukazuje, že tradiční dělba koloniálních administrativ na britskou „nepřímou“ a francouzskou „přímou“ je poněkud nadnesená a v mnoha aspektech nepřesná. Francouzská koloniální moc např. v Guineji (a v dalších zejména obtížně přístupných oblastech: Casamance, Horní Volta aj.) na dobré vztahy a využívání tradičních politických institucí až do 30. let 20. století značně spoléhala a nečinila si velké ambice v nahrazování tradiční kultury a společenských hodnot těmi francouzskými. V některých případech bylo dokonce možné tyto tradiční instituce z pohledu koloniální správy považovat za jakýsi neoficiální a poradní orgán. [SURET-CANALE 1966]

¹⁸ „*Au nom de la France et uniquement pour la défendre.*“

¹⁹ „*Composé d'hommes qui exercent déjà leur autorité sur des terres françaises ou qui synthétisent les plus hautes valeurs intellectuelles et morales de la Nation.*“

Podobný druh vyjádření byl do této doby stěží představitelný. Oním *Národem* měl de Gaulle na mysli národ „francouzský“. Toto tvrzení se může zdát – zejména z pohledu Afričanů – poněkud paradoxní. Afričané, *les indigènes*, do té doby neměli občanství, volební práva, až na malé výjimky také neměli přístup ke vzdělání, zdravotní péči a dalším vymoženostem *civilisation française*, navzdory tomu, že byla jedním z hlavních ospravedlnění francouzské kolonizace.

V těchto válečných letech se však francouzský koloniální diskurs zásadně proměnil: z domorodých Afričanů se stali Francouzi, z afrických kolonií se stala Francie, z Francie nebyla již koloniální říše, nyní byl důraz kladen na Francii coby nositelku kultury, hodnot, vyšší morálky a samotné civilizace. Tyto proklamace měly za cíl zejména zachování statu quo svobodné Francie a zapojení obyvatel kolonií do osvobozování od nacizmu.²⁰ Tím však byl odstartován proces, který již nešlo zastavit: postupné přiznávání práv, rovněž volebních, zvyšování podílu na správě veřejných věcí atd. Výsledkem nebylo nic jiného než národní (ve smyslu spíše geograficko-organizačním) a africká emancipace. Mezikrokem však byla emancipace Afričanů coby občanů a později také „Francouzů“.

Bylo to opět v Brazzaville, kde se na konferenci konané od 30. ledna do 8. února 1944 opět psaly dějiny Afriky a řešilo poválečné uspořádání francouzské koloniální říše. Mimo usnesení v oblasti ekonomické, sociální či zdravotní, byly přijaty návrhy na postupnou decentralizaci, zapojení místních obyvatel do řízení kolonií, udělení volebních práv či např. zavedení francouzštiny do místních škol.

V říjnu 1946 byla – také v návaznosti na konferenci v Brazzaville – ustavena IV. Francouzská republika a vznikla tzv. *l'Union française*. Spolu s ní vznikly v koloniích volené *Assemblée territoriale* – se dvěma komorami, jednou s Evropany v čele s guvernérem (*Collège métropolitain*) a druhou s lokálními volenými zástupci (*Collège indigène*). Ve francouzské ústavě z roku 1946 se dočteme: „*Francie spolu s obyvateli ze zámořských teritorií tvoří lid založený na rovnosti práv bez rozlišení rasy či víry... Všichni obyvatelé zámořských teritorií mají postavení občanů.*“²¹ [AKINWANDE 2011: 170] Zároveň z ústavy mizí dosavadní označení „kolonie“, které jsou nahrazeny „administrativními celky“.

²⁰ Na 233 000 „francouzských Afričanů“ se do bojů v Evropě a osvobozování Francie nakonec také zapojilo.

²¹ „*La France forme avec les peuples d'Outre-mer une Union fondée sur l'égalité des droits et des devoirs sans distinction de race ni de religion... Tous les ressortissants des territoires d'Outre-mer ont la qualité de citoyen.*“

Reforma z politického hlediska neměla velký význam, protože dávala automaticky většinu Evropanům v čele s francouzským guvernérem a pravomoci afrických *collège* byly minimální, ale po symbolické a dějinné stránce to byla změna významná. [AMEILLON 1964: 19] Tím byla do kolonií zavedena volba zástupců na demokratickém principu a byla odstartována nejen nová kapitola politiky a politické kultury, ale také francouzsko-afrických vztahů.

23. června 1956 byl vydán tzv. *Loi-cadre*, který do francouzské koloniální říše přinesl prvky federalismu: rozšířil pravomoci volených *Assemblée territoriale* a *Conseil de gouvernement* obdržel výkonné funkce více nezávislé na metropoli.²² *Loi-cadre* byl dalším významným krokem vedoucím k dekolonizaci a zároveň ke změně vztahů mezi africkými koloniemi a metropolí.

Polovina padesátých let byla obdobím změn a zrychlujícího se vývoje, zejména politického. Francouzští politici představitelé apelovali na pospolitost a příslušnost k jednomu státu/národu a přicházeli s novými pravomocemi a ústupky ve prospěch kolonií. Afričtí politici tyto kroky hodnotili pozitivně a málokdo v té době myslel na úplnou nezávislost. Takto se vyjadřoval Sékou Touré v souvislosti se svou volbou do křesla starosty Konakry pouhé dva roky před vyhlášením nezávislosti: „*Vložení správy obecních služeb do rukou volených zástupců znamená rozhodující etapu v harmonickém a důvěrném vývoji zámořských oblastí v rámci francouzsko-afrického společenství... Jednomyslně vyslovujeme svou vůli ze všech sil se podílet na ekonomické, společenské a politické výstavbě Africké unie, uvnitř které bude rozvíjena humanita na základě vzájemné úcty, bratrství a rovnosti. Věřte v náš upřímný smysl pro spolupráci za účelem obecného pokroku a velikosti franko-africké Unie.*“²³ [Afrique nouvelle, 27. 11. 1956, citace dle DIALLO 2011: 125-126 (překlad autora)]

Zásadní rozdíl zde však přetrvával v oblasti diskurzu. Navzdory tomu, že evropští Francouzi Afričany v této době označují nezřídka za „Francouze“ a otevřeně

²² V rámci *Loi-cadre* bylo poprvé na francouzských teritoriích v subsaharské Africe zavedeno všeobecné hlasovací právo. Poprvé se konaly obecní volby, a to 18. 11. 1956. Budoucí „osvoboditelé“ jednotlivých zemí tzv. francouzské Afriky tak nezřídka začínali své politické kariéry coby starostové: Sékou Touré v Konakry, Modibo Keita v Bamaku, Félix Houphouët-Boigny v Abidjanu či Léopold Sédar Senghor v senegalském Thiès.

²³ „*La passation des services municipaux entre les mains de conseillers librement élus marque une étape décisive dans l'évolution harmonieuse et confiante des populations d'Outre-Mer dans le cadre d'une communauté franco-africaine... Nous exprimons volonté unanime de contribuer de toutes nos forces à la construction économique, sociale et politique de l'UF au sein de laquelle la condition humaine sera progressivement élevée sur la base de la fierté, de la fraternité a de l'égalité. Croyez en nos sentiments de sincère collaboration pour le progrès général et la grandeur de l'Union franco-africaine.*“ Je samozřejmě třeba přihlédnout k faktu, že tento text byl publikován ve veřejném médiu, proto lze očekávat jistou dávku konformity či servility pisatele.

mluví o jejich „francouzství“, Afričané, resp. jejich lídři a jejich lokální představitelé, se tak označovali jen velmi zřídka a i nadále o sobě mluvili především jako o Afričanech.

S rokem 1958 přichází nová ústava, která již hovoří o *communauté française* zejména v reakci na čím dál častěji se ozývající hlasy volající po autonomii či dokonce nezávislosti. Desetiletí proměn ve vztazích a názvosloví vyvrcholilo s rokem 1960, kdy vzniklo 13 nových afrických států z bývalé francouzské koloniální říše, čímž byly vztahy s Francií v mnoha ohledech zcela restartovány.

3.1.3 Francouzská kultura a jazyk jako nástroj udržení privilegovaných vztahů

Konec 50. let byl ve znamení propagace francouzského jazyka a kultury, především se sílící politikou zdůrazňování jednoty a francouzsko-africké vzájemnosti. Již v roce 1960 vznikl první významný orgán, který měl tuto agendu na starosti: *l'Association internationale pour la Culture française à l'étranger*.

Po krátkém období nejistoty z počátku 60. let a formalizace vazeb Francie s novými africkými státy a jejich mladými administrativami se vztahy, až na některé výjimky (Guinea Sékou Tourého, Demokratická republika Kongo za vlády Mobutu Sese Seka, Středoafrická republika Jeana-Bedela Bokassy aj.), začaly opět rozvíjet. Pomiňme nyní vazby ekonomické, ačkoli byly zcela zásadní, a soustředme se na tzv. měkkou sílu, tedy na kulturní diplomacii, a budování francouzsko-afrických vazeb skrze kulturu a jazyk.

Tato politika v průběhu 60. let výrazně zesílila, zejména prezident Georges Pompidou si uvědomoval její význam pro udržení vazeb s jednotlivými státy a jejich obyvateli. Důvodem bylo hledání prostředků, jak si i nadále udržovat vliv a prestiž v bývalých koloniích. Druhým důvodem bylo ohrožení francouzštiny a francouzské kultury a její pozice angličtinou a rozmachem anglo-americké kultury po 2. světové válce.

Výsledkem těchto tendencí bylo 20. března 1970 v Niamey za přítomnosti zástupců z 26 zemí založení *l'Agence de Coopération culturelle et technique*. Ta se spolu s dalšími organizacemi stala základem pro budoucí *l'Organisation internationale de la francophonie*, v této oblasti nejvýznamnější a dodnes fungující instituci. Pro lepší představu o rozsahu těchto aktivit na začátku 70. let uveďme několik dat: v roce 1973 bylo v Africe na 11 000 francouzských pracovníků, kteří se podíleli na šíření

francouzské kultury a francouzského jazyka, na 7 500 z nich tvořili pedagogičtí pracovníci. [PAUTARD 1972: 22]

3.1.4 Frankofonie dnes: kulturní obohacení či kulturní imperialismus?

Pojem *la francophonie*, může mít celou řadu významů – nejčastěji představuje region či geografické vymezení té části světa a těch obyvatel, kteří francouzštinu používají jako prostředek komunikace, zejména na administrativní úrovni. Možnou definicí je také tzv. *conscience francophone*, tedy jakési vědomí společné kultury, francouzského jazyka a hodnotového systému. Možnou definicí je také členství v *l'Organisation internationale de la Francophonie* (OIF), navzdory tomu, že u řady členských států této organizace není francouzština rozšířeným jazykem.

Mezi hlavní cíle OIF patří kulturní výměna a propagace francouzského jazyka. Další cíle jsou veskrze politické: prevence a řešení konfliktů členských zemí a ve frankofonním teritoriu, problematika lidských práv, demokracie apod. OIF má k jejich prosazení řadu nástrojů: konference hlav států a předsedů vlád, konference ministrů zahraničí, školství či nejrůznější summity. Tato fóra jsou zejména pro africké země a jejich představitele významnou příležitostí k neformálním jednáním. Navzdory v první řadě proklamované kulturní výměně, se jednání často týkají zejména otázek politických a ekonomických.

Francie také, ať již přímo či skrze mezinárodní orgány, používá ke své tzv. měkké či kulturní diplomacii v zemích svého bývalého koloniálního impéria řadu dílčích nástrojů: zakládání a provozování škol všech stupňů, od mateřských po vysoké, francouzských kulturních center, knihoven, tzv. *Alliances françaises* (v Africe jich je na 115). Velmi populární jsou také studijní a stipendijní programy pro africké studenty ve Francii.²⁴

K francouzské kultuře (v širším slova smyslu kultuře západní) a francouzskému jazyku má mladá generace Afričanů výrazně odlišný přístup než generace jejich rodičů a prarodičů. Zejména pro mladou generaci je vzdělání a znalost francouzštiny (a dalších evropských jazyků) nástrojem dobrých pracovních příležitostí a vstupu do privilegované společnosti. Starší generace, která měla omezenější přístup ke vzdělání, tuto možnost mnohdy postrádá. Mladá generace je také výrazně více konfrontována se západní

²⁴ V roce 2015 bylo ve Francii 134 tisíc zahraničních studentů vysokého školství, z toho 42,5 % bylo z Afriky. [DUBERTRAND 2016] Tito se posléze nezdědka do svých zemí původu navracejí jako propagátoři africké kultury, francouzsko-afrických vazeb či jako zástupci francouzských firem.

kulturou, kterou kopíruje, v tomto případě se však jedná spíše o důsledek globalizace. Francouzština je dnes v zemích frankofonní Afriky považována za jazyk elit, zvláště mezi mladými lidmi ve městech, kteří tak nezdědka na veřejnosti odmítají mluvit africkými jazyky. Tímto vzniká zatím příliš nezmapovaný konflikt mezi africkými generacemi a mezi tradicionalismem a modernitou.

Jak jsme již dříve uvedli v teoretické části, identity sílí v konfrontaci se svým ohrožením. Jedním z důsledků kolonizace a propagace francouzské kultury, jazyka a hodnot může u jisté skupiny v důsledku znamenat posílení smyslu pro africkou identitu a vzájemnost, hrdost na africké kořeny, tradici a kulturu, etnicitu či národní povědomí.

Zejména afričtí autoři [např. KYOORE 2003] tvrdí, že Francouzi se importem své kultury a jazyka do afrického prostředí snaží úmyslně zničit africkou tradiční kulturu a nahradit ji svojí. V tomto smyslu se objevuje pojem „kulturní imperialismus“, který s oblibou používal Amilcar Cabral. *„Francouzština je nástroj moci, který slouží elitám držet stranou obyvatelstvo, kterému bere jeho specifika a vytváří uniformovanost.“*²⁵ [Komorský žurnalista Ali Moindjie, *Le Devoir*, 21.6.1986, citace dle AKINWANDE 2011: 218 (překlad autora)] Rovněž pocit, že současné politicko-ekonomické aktivity Francie v Africe jsou ztělesněním jakýchsi nekoloniálních či postkoloniálních praktik, může vyvolávat velmi silné reakce.²⁶

Také francouzština samotná může být základem pro konflikt identit. Například v zemích s početnou islámskou komunitou (Senegal, Mauritánie, Niger aj.) bývá s tímto jazykem, coby reprezentantem ideálu sekularizace a demokratických principů, které jsou v opozici ke konzervativním islámským hnutím a jejich představitelům, značný tlak na eliminaci francouzštiny ve prospěch arabštiny (více viz kapitola 2.2.3).

Francouzsko-africké vztahy podléhají značné labilitě. Profrancouzské či naopak protifrancouzské postoje mohou být významně ovlivněny nejrůznějšími událostmi, mají tzv. spouštěče: např. v Mali bylo záhy po zapojení francouzských jednotek do konfliktu na severu země zaznamenáno zvýšení antipatií vůči „francouzskému elementu“. Pro zhoršení percepce Francie v dané zemi však může dojít také na základě méně výrazných událostí, nezdědka to bývá návštěva francouzského politika.

²⁵ „Le français est un instrument de pouvoir dont se sert une élite pour tenir à l'écart la population dont il détruit les particularismes et provoque une certaine uniformisation.“

²⁶ Autor se při svých cestách frankofonními zeměmi Afriky – zejména pak ve velkých městech – setkal s rasově a národnostně motivovaným násilím také vůči své osobě. Nezdědka vyvázl z napadení až poté, co útočníci zjistili, že není Francouz ani Belgičan.

Významným iniciátorem protifrancouzských nálad je diskurs afrických politiků či kulturních nebo společenských autorit a jimi ovlivňovaná média. Dobrým příkladem může být např. Kamerun, kde je anglofonní menšina, která má v šíření protifrancouzských zpráv a nálad nemalou motivaci. „*Jsou dva druhy ‚antifrancouzů‘: ti, kteří zastávají svůj postoj z ideologického pohledu a kteří se považují za dědice antikoloniálního boje, a ti, kteří tak činí z důvodu strategických. Autority nemají řešení strukturálních problémů v zemi, je proto pohodlné udělat z Francie obětního beránka.*“²⁷ [Jean-Baptiste Martin Amvouna Atemengue, autor knihy *Sortir le Cameroun de l'impasse*. 2003, citace dle MBOG 2015 (překlad autora)] O postojích Guinejců a o jejich názorech na Francii více v kapitole 5.

²⁷ „*Il y a deux sortes d'anti-français : ceux qui le sont d'un point de vue idéologique et qui se prennent pour les héritiers des luttes anticoloniales, et ceux qui le sont par choix tactique, comme une manière d'exister. Les autorités n'ont pas de solutions aux problèmes structurels du pays, alors c'est commode que la France soit prise pour bouc émissaire.*“

4 Guinea – oběť etnických konfliktů či politické manipulace?

Guinea je po boku dalších zemí nejen frankofonní subsaharské Afriky exemplárním příkladem, jak může být politiky systematicky pracováno a manipulováno s kolektivními identitami obyvatel a voličů. Právě na příkladu Guineje lze ukázat, nakolik může být formování kolektivních identit – v tomto případně identity etnické, národní a „africké“ – v celospolečenských a politických intencích určujícím faktorem, který může zemi, její obyvatele a politickou kulturu velmi významně ovlivnit, ba dokonce determinovat.

Moderní historie této země je ukázkou, jak politický pragmatismus vedoucí k potlačení konkurenčních politických institucí může skončit svého druhu rozvrtem společnosti, který se bude do lokální politické kultury i praxe promítat ještě mnoho dalších desetiletí.

4.1 Guinea dnes

Guinea, resp. Republika Guinea, někdy také označovaná jako „Guinea – Konakry“, je státem ztělesňujícím řadu současných afrických problémů.²⁸ Je to jedna z nejhudších zemí na světě, gramotnost jejích obyvatel je hluboko pod 50 % a nachází se na chvostu také řady dalších statistik: drží např. nelichotivý primát v počtu onemocnění malárií v přepočtu na obyvatele. Země se dále potýká s řadou problémů typických pro region západní Afriky, jako jsou vysoká natalita a prudký demografický růst, rychle pokračující ničení a degradace životního prostředí, závislost na zahraniční pomoci či např. úpadek řemeslné výroby a zemědělské produkce vlivem levného exportu z Asie. Zároveň Guinea není ani zdaleka takový ekonomický „tygr“, jako je většina ostatních afrických zemí, nedaří se jí tedy tyto základní ekonomické

²⁸ Autor Guineu navštívil opakovaně v rozmezí let 2011 a 2014. Poprvé tomu bylo na jaře 2011, tedy rok a půl po krvavém potlačení opoziční demonstrace na stadionu v Konakry a pouhé tři měsíce po inauguraci současného prezidenta Alphy Condého, který je v širokém diskurzu považován za prvního demokraticky zvoleného prezidenta Guineje. Autor zde měl jedinečnou možnost (nejen v Konakry, ale i v dalších městech a na venkově) být svědkem proměn a reality tří let, které následovaly po prvních guinejských demokratických volbách v roce 2010 po více jak pěti desetiletích nedemokratických režimů. Tyto roky byly v Guineji spjaty s ohromnými očekáváními především co do ekonomické konjunktury a stabilizace rozjitřené společnosti.

a společenské problémy sanovat rychlým ekonomickým růstem.²⁹ Zemi navíc sužovala v letech 2014 a 2015 epidemie eboly, která měla řadu devastujících dopadů.

Guinea vděčí za toto své dnešní dědictví především novodobému postkoloniálnímu vývoji. Dějiny Guineje druhé poloviny 20. století jsou z perspektivy výzkumu nedemokratických režimů *bohaté* i s přihlédnutím k moderní africké tradici plné diktátorů, autokratů, vojenských režimů a převratů.³⁰ Po pět desetiletí od vyhlášení nezávislosti v roce 1958 byla Guinea sužována nedemokratickými a autoritářskými režimy, civilními i vojenskými, nezřídka velmi krvavými, které ji přivedly na pokraj ekonomického a – svého druhu také – společenského kolapsu. Toto období dalo vzniknout celé řadě výše uvedených problémů a jevů, se kterými Guinea zápolí dodnes. Lze vůbec předpokládat, že by v takto chudé zemi, která se potýká se zcela základními ekonomickými a společenskými problémy a která za dobu své nezávislé existence nepoznala než vládu nedemokratických režimů, mohlo fungovat zřízení založené na demokratických principech a se *zdravou* politickou kulturou?

Uvedme si jeden příklad tohoto „dědictví“. V roce 2013 začala v Konakry jezdit autobusová linka spojující Univerzitu Lansany Contého v okrajové čtvrti Sonfonia s centrem města. V zemi, kde *veřejná doprava* je takřka neznámým pojmem, lze předpokládat, že tento druh veřejných služeb bude jednoznačně pozitivně hodnocen. Opak je však pravdou. V některých čtvrtích se autobusy opakovaně stávají cílem protestů a násilností demonstrantů. Zničena byla již celá řada autobusů. [RFI 2014] Demonstranti a pachatelé útoků mají jedno společné: hlásí se k etniku Peul³¹, které většinou obývá některé části předměstí Konakry. Autobusová linka začala jezdit za vlády současného prezidenta Alfya Condého a příčinou útoků se stala především proto, že je spojována s jeho politikou a vládou. Když autor této práce pátral po příčinách mezi demonstranty na jedné straně a kritiky demonstrací na straně druhé, obvykle slyšel velmi emotivní a citově zabarvené proklamace, které jsou projevem velmi silných

²⁹ V regionu západní Afriky není v posledních letech výjimkou růst HDP přes 10 % ročně, zatímco růst guinejského HDP nepřekročil 3 %, čímž se řadí mezi poslední africké ekonomiky. [CIA 2014]

³⁰ K moderním dějinám Guineje existuje pouze nemnoho prací, z velké části nevalné kvality. Pro guinejskou historiografii je navíc velmi příznačné, že historické události jsou nezřídka jednotlivými autory ohýbány a prezentovány v závislosti na autorově *point de vue*, které bývá produktem autorových kolektivních identit. Nezřídka se tak stává, že dva autoři referují o stejné dějinné události zcela odlišným způsobem. Místní „historiografická škola“ navíc dosud nedosáhla potřebné úrovně a kritičnosti. Resentimentům a vlivům kolektivních identit podléhají také guinejští autoři a vědci, kteří studovali či žijí v zahraničí. Je tedy nanejvýš obtížné takové texty kriticky zhodnotit a čerpat z nich. Pro zahraniční autory je Guinea na úplné periferii zájmu.

³¹ Etnikum Peul (či Peuhl, Fula, Fulani, Fulbe) je v české odborné literatuře známo především pod jménem „Fulbové“, které bylo převzato patrně z německé literatury. Autor práce preferuje zde užití označení „Peul“, které používá frankofonní literatura a především místní obyvatelé a autoři.

etnických kolektivit: „už 70 let je na nás páchána genocida“, resp. „s tímto etnikem byly vždy problémy“.

Již od 50. let 20. století jsou příslušníci etnika Peul v opozici (pasivní či aktivní, latentní či ozbrojené) vůči guinejským vládám a režimům. Z tohoto postoje se stala jakási jejich přirozenost a první demokratické volby na tom mnoho nezměnily. Toto etnikum je dnes v Guineji v této souvislosti dokonce běžně nazýváno „opozičním“. Demonstrantům z Peul v důsledku nezáleží na tom, že Alfa Condé je v Guineji prvním demokraticky zvoleným prezidentem, jsou pouze věrni své moderní politické tradici a vymezují se vůči všemu, co je spojováno s vládou, jako je tomu právě v případě zmíněné autobusové linky.³²

4.2 Hledání příčin současného guinejského etnického společenského a politického antagonismu

Jak již bylo zmíněno, moderní dějiny Guineje jsou spojeny s jevem, jakýmsi společenským rysem, který je příčinou výše uvedených událostí a zároveň velmi významným politickým činitelem: je jím ostrá polarizace části guinejské společnosti na základě etnicity.³³ Ve snaze vysvětlit současné a nedávno minulé společenské a politické dění v zemi je vědci a komentátory pracováno s pojmy, jako jsou „etnická roztržičnost“ či „etnické konflikty“. To je však velmi zjednodušený přístup a mnoho o skutečném stavu věcí nenapoví. Autoři při popisu guinejských dějin argumentující etnicitou jako základním formativním rysem společnosti a politiky a odvolávají se zejména na její primordialitu. Tvrdí, že etnicita – a nejen v Guineji – je jakousi přirozenou vlastností a charakteristikou obyvatel a někteří docházejí až

³² Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, etnicita není rigidní a konstantní veličinou, a nelze proto tak k ní přistupovat, jak se bohužel nezdá stávalo a stává. Ani v uvedeném případě není relevantní příslušníky jednoho etnika a priori spojit s určitým modelem uvažování či politickou orientací. Je však možné konstatovat, že tyto demonstrace se z velké většiny skládají z příslušníků právě tohoto etnika.

³³ Populace dnešních necelých 12 milionů Guinejců se skládá až ze čtyřiceti různých etnik, které navíc velmi často hovoří svými vlastními jazyky. Jejich procentuální rozložení v obyvatelstvu napříč guinejskými dějinami je však předmětem dohadů a odhadů. Literatura a další informační zdroje se odvolávají na dva v minulosti realizované demografické průzkumy etnické příslušnosti obyvatel: z roku 1955 (Peul 40,9 %, Malinke 28,4 %, Soussou 11,3 %) a z roku 2012 (Peul 33,9 %, Malinke 31,1 %, Soussou 19,1 %, Guerzé 6 %, Kissi 4,7 %). [Ministère du Plan, Institut National de la Statistique 2012] Navzdory těmto datům, většina informačních zdrojů, rovněž včetně odborné literatury, uvádí následující: Peul 40 %, Malinke 30 %, Soussou 20 % a 10 % připadajících na zbývající etnika, a to obvykle bez uvedení zdroje a data, ke kterému se čísla vztahují. Vzhledem k zaokrouhlenosti čísel, jde zjevně o hrubý odhad.

k banální kauzalitě, že konflikty mezi etniky byly vždy, a etnicita je proto jejich příčinou. [např. PAPÉ 2011 a řada dalších]

Příčinou současného stavu politické kultury a event. konfliktů nejen v Guineji – jak si ukážeme na následujících stránkách – není polarita společnosti na základě etnicity. Etnicita je v tomto případě *pouhý* nástroj. Příčinou výše zmíněného je politika, resp. politická manipulace a demagogie, především pak v moderních koloniálních a postkoloniálních dějinách.

Abychom pochopili současnou politickou kulturu a povahu politických procesů v Guineji, musíme nejprve poznat její novodobou historii, kde toto dědictví vzniklo.

4.2.1 Předkoloniální Guinea

V 17. století začaly do oblasti dnešní Guineje přicházet zástupci etnika Peul z jiných částí západní Afriky.³⁴ V oblasti se setkali s dalšími etniky, zejména Malinke a Soussou, které zde již vedly usedlý zemědělský život. Nově příchozí se usadili v pohoří Fouta Djalon, kde se věnovali zejména pastevectví.

Při těchto raně novověkých pohybech etnik docházelo ke konfliktům, stejně jako v tomto případě, kdy nově příchozí kmeny Peul vytlačovaly zejména členy kmene Soussou z vnitrozemí Guineje do pobřežních oblastí. Poražení a podrobení obyvatelé se často stávali otroky, běžné však bylo také společné soužití, zvláště pak v pozdější době.

V 18. století příslušníci etnika Peul vytvořili v pohoří Fouta Djalon teokratický státní útvar. Došlo u nich k pokročilé diferenciaci společnosti, jako je např. vyčlenění feudální, náboženské a vojenské aristokracie. Zásadním faktorem při formování a vývoji jejich společnosti byl islám, který přispěl k vyšší politické i správní organizaci. Zejména v počátcích své existence byl státní celek velmi výbojný vůči okolí. [HRBEK II. 1966: 64]

Je velmi obtížně zodpověditelnou otázkou, nakolik byla etnicita v té době významnou kolektivní identitou. V případě obyvatel žijících na území dnešní Guineje však nemáme důvod se domnívat, že by byla hlavní příčinou konfliktů či důvodem podrobování příslušníků jiných etnik. Hlavní motivací a zároveň ospravedlněním výbojů mladého feudálního státního útvaru bylo zejména islámské náboženství a ekonomické zájmy jeho aristokracie, které se staly politickými – např.

³⁴ Příslušníci tohoto etnika dodnes ve větším počtu žijí ve více zemích západní Afriky od Nigérie po Senegal.

nevolníkem zde mohl být, stejně jako svobodným jedincem, kdokoli bez ohledu na jeho etnickou příslušnost. Útvar se však záhy rozpadl z důvodu bojů mezi jednotlivými rody.

Míra etnického sjednocení v předkoloniálním období na území dnešní Guineje nebyla velká. Nejdále tento proces dovedl Samori Touré (z etnika Malinke, prapraděd Sékou Tourého) ve státě Wassoulou na severovýchodě dnešního území Guineje v druhé polovině 19. století. Toto sjednocení však mělo svou konkrétní příčinu, kterou byla mobilizace místního obyvatelstva v boji proti Francouzům. [HRBEK II. 1966: 229-232]

K ostré stratifikaci společnosti dle etnického klíče v raném novověku nemáme důkazy. Nejsou doklady o tom, že by příslušníci Peul vedli s ostatními kmeny dlouhodobé spory, které by byly motivovány etnicitou. S ostatními etniky naopak udržovali čilé obchodní vztahy, běžné bylo vzájemné míšení a společné soužití. Hlavní motivací k výbojům a zotročování byly důvody zejména ekonomické, resp. feudální, a politické zájmy. Navíc pouze výjimečně bylo místní obyvatelstvo schopno vytvořit širší společenskou a politickou organizaci, která je k uplatnění tohoto druhu kolektivních identit zásadní. [ROCHE 2011]

Pokud etnika na území dnešní Guineje považovala někoho za svého *opravdového* nepřítele, a byla schopna se v boji proti němu mobilizovat, byli to koncem 19. století Francouzi. Velmi pravděpodobně to ale nebylo na základě etnické identity jejich příslušníků, ale spíše skrze hájení svého dosavadního způsobu života a boj proti vetřelcům, jakým kolonizátoři jistě byli.

4.2.2 Konflikt mezi tradičními politickými a demokratickými institucemi

Při pátrání po původu současného guinejského společenského a politického stavu je třeba se blíže zabývat také obdobím 40. a 50. let 20. století, kdy velká část francouzské subsaharské Afriky zažívala do té doby nevídané a pro další vývoj zcela zásadní změny. Nejen v Guineji, resp. v *Guinée française*, která byla součástí *l'Afrique Occidentale Française*, se v té době odehrál „konflikt“ mezi tradičními politickými institucemi a nově vzniklými institucemi demokratickými.

Nejen náčelníci, ale také imámové (či *almamy*), tzv. *marabout* a další tradiční guinejské politické autority a instituce, byli v koloniálním období podřízeni francouzské moci. Zároveň však zůstávali pro místní obyvatele hlavní autoritou a vztah *patron – klient* fungoval i pod nadvládou Francouzů. Francouzská koloniální moc zde na dobré vztahy a využívání tradičních politických institucí až do 30. let 20. století značně

spoléhala. Nejvýkonnějších tradičních politických institucí a infrastruktury v Guineji dosáhli zástupci etnika Peul z již zmiňovaného pohoří Fouta Djallon. Především také proto byli v jednání s Francouzi vhodným partnerem.

S ustavením *l'Union française* roku 1946 byly také v Guineji zřízeny tzv. *Assemblée territoriale*, čímž vznikl v Guineji zcela nový politický prvek, a to volba zástupců na demokratickém principu.³⁵ Tímto započal boj mezi starými tradičními politickými institucemi a nově volenými zástupci, čímž byla odstartována zcela nová kapitola (nejen) guinejské politiky a politické kultury.

Velmi záhy – v květnu 1947 – byla ustavena *Parti démocratique de Guinée* (guinejské sekce *Rassemblement démocratique africain*, dále jen PDG),³⁶ která byla založena na nacionalistické a panafrikanistické ideologii. [SOTINEL 1998a] Lze ji považovat rovněž za stranu mobilizační. Jejím cílem bylo co nejrychleji rozšířit řady svých sympatizantů a získat co největší a nejširší politický význam na úkor tradičních politických institucí reprezentovaných zejména náčelníky a členstvím ve straně nahradit dosavadní sociální organizaci.

PDG byla zpočátku stranou oslovující a cílící na široké masy bez ohledu na etnickou příslušnost. Ústřední výbor (*Comité directeur*) však byl z velké většiny složen z příslušníků jednoho etnika: Malinke. [AMEILLON 1964: 20] Příslušníkem Malinke byl také tehdy dvacetiletý Ahmed Sékou Touré, jeden z předních straníků a vůdčí osobnost odborového hnutí v *Confédération Générale des Travailleurs* s vazbami na Komunistickou stranu Francie. Pozornost na sebe poutal zejména organizací četných stávek.³⁷ Sékou Touré se stal velmi rychle jednou z vůdčích postav strany a boje za skončení „starých pořádků“. Takto se vyjadřoval na adresu tradičních politických institucí: „*Položili jsme si otázku, zda v tomto čase je tato organizace (společensko-ekonomická, pozn. autora) vůbec možná, slouží-li instituci náčelnictví. Odpověděli jsme negativně: náčelnictví již nehraje ekonomickou roli, neboť již nemá důvěru lidu*

³⁵ Afričané mohli volit již do Ústavodárného shromáždění v říjnu 1945, jejich počet byl však velmi omezen. Volební právo dostali pouze úředníci koloniální správy, bývalí vojáci a inteligence. Ve volbách roku 1946 bylo volební právo rozšířeno.

³⁶ Ještě před PDG vzniklo v Guineji několik dalších politických stran: např. *l'Union de la Basse Guinée*, *l'Union forestière guinéenne*, *l'Union Mandé*. Tyto však měly jen velmi malý význam a nepočtenou voličskou základnu. Nežádka cílily pouze na obyvatele určitého subregionu či etnika bez širších ambicí. [DIALLO 2011: 75]

³⁷ Je třeba si však uvědomit, že počty dělníků a členů odborových organizací na přelomu 40. a 50. let nepřekračovaly 3 % tehdejších obyvatel. [DIALLO 2011: 122] Baštou odborů byly zejména pobřežní oblasti, které byly nejdříve kolonizovány a které byly ekonomicky nejvyspělejší. Tato oblast byla obydlena zejména etnikem Soussou, jehož příslušníci byli také nejvíce v odborech zastoupeni.

a nemůže bez využití nátlaku a správních sil, které jsou dány jejich pouhým ‚bytím‘, uchvacovat masy obyvatel.“³⁸ [AMEILLON 1964: 24 (překlad autora)]

Jak byly pravomoci a reálná politická moc tradičních politických institucí, zejména náčelníků, usurpovány voleným *Assemblée*, stejně tak jejich „klienti“ ztráceli zastání. Objevili se nově politici, jako např. Diawadou Barry, kteří se snažili zastánce tradičních politických a společenských autorit mobilizovat. Většina tohoto tábora a opozice PDG se počala rekrutovat z příslušníků etnika Peul z oblasti Fouta Djalon, kteří měli na zachování jejich významu největší zájem. Vedle PDG vznikaly také další strany, např. *Mouvement Socialiste Africain*, *Bloc Africain de Guinée* (dále jen BAG) či *Parti du Rassemblement Africain*. Nejednalo se však již o strany tzv. masové a v mobilizaci obyvatel nemohly PDG konkurovat. Navíc měli jen velmi omezenou členskou základnu, navzdory tomu, že byly opřeny o podporu lokálních autorit.

4.2.3 Počátky etnizace politiky

Když 14. dubna 1954 zemřel Yacine Diallo, dosavadní poslanec ve francouzském *Assemblée nationale* a významná postava guinejské politické reprezentace, byly uspořádány doplňovací legislativní volby. V těch vyhrál již zmíněný Diawadou Barry (Peul, předseda BAG) právě před Sékou Tourém zastupujícím PDG. Touré tuto porážku velmi těžce nesl, odmítl výsledek voleb uznat a obvinil soupeře z podvodů a manipulace. Po oficiálním potvrzení Barryho vítězství vypukly mezi zastánci obou kandidátů ostré střety. [BAH 1990]

V těchto volbách poprvé došlo k tomu, že přívrženci obou kandidátů se rekrutovali převážně dle etnické příslušnosti. Diawadou Barry, zastánce politického tradicionalismu byl podporován zejména etnikem Peul, zatímco Sékou Tourého podporovali především příslušníci Malinke a Soussou. Po těchto volbách se PDG stále oficiálně zaštiťovala svou masovostí, v praxi se ale začala více orientovat na voliče těchto dvou etnik, zatímco stupňovala negativní kampaň vůči příslušníkům Peul.

Tyto volby se pro PDG a Sékou Tourého staly prvním velkým testem, tentokrát však ještě neúspěšným. Po volbách PDG ve svých metodách vůči politickým oponentům značně „přitvrdila“: běžné bylo zastrašování protivníků, podněcování

³⁸ „*Nous nous sommes également posé la question de savoir, si à l'heure actuelle, cette organisation est possible en se servant de l'institution de la chefferie. Nous avons répondu négativement, la chefferie ne joue plus ce rôle économique parce qu'elle n'a plus la confiance des populations, elle ne peut plus sans la contrainte, sans la force administrative qui constitue sa seule signification, elle ne peut plus, dis-je, entraîner les masses paysannes.*“

příznivců k nepokojům apod. [AMEILLON 1964: 30] Její politická praxe si však začala velmi rychle vybírat daň v podobě čím dál rozdělenější společnosti na základě etnicity.³⁹

Je velmi obtížné posoudit, kolika obyvatel a jakým způsobem se tato realita raného politického boje v Guineji bezprostředně dotýkala. Nakolik byla jejich volba *jejich* volbou a nakolik se řídili doporučeními či nařízeními svých lokálních a komunitních autorit? Jaké dopady mělo na mysl (z drtivé většiny) negramotných obyvatel Guineje právo volit a účastnit se politického života? Změnil se nějak jejich geografický horizont či vnímání širších společenských souvislostí? Na tyto otázky budeme patrně jen velmi obtížně hledat odpovědi, o racionalitě jejich volby si však netřeba dělat velké iluze.

23. června 1956 byl vydán tzv. *Loi-cadre* (více viz kapitola 3.1.2), který mimo jiné rozšířil pravomoci voleného *Assemblée territoriale* a *Conseil de gouvernement*, který byl tvořen jeho zástupci, přiřkl četné výkonné pravomoci. V roce 1957 získalo PDG 57 z 60 křesel v lokálních volbách do *Assemblée territoriale*. [DIALLO 2011: 124] Členové a příznivci PDG ovládli také obecní volby, které byly v rámci *Loi-cadre* konány poprvé: Sékou Touré se stal starostou Konakry. PDG se tak stala rozhodující lokální politickou silou. To dalo Tourému v čele PDG nástroj, jak se s tradiční politickou mocí vypořádat a nadále si upevňovat svou moc.

V tomto období se začaly ve stranickém i Tourého osobním diskurzu čím dál častěji objevovat nevybíravé verbální útoky vůči etniku Peul, ze kterého se spolu s BAG stal „*agresseurs du PDG*“. Rychle byla překročena hranice *běžných* politických invektiv, součástí projevů se staly výzvy k ostrakizaci a k zakročení vůči tomuto „zpátečnickému“ etniku: „*Nepřátelé RDA se na tisíc způsobů snažili příslušníkům etnika Soussou stavět do cesty příslušníky Peul žijících v Konakry, aby tyto incidenty využili ve Fouta* (Fouta Djalon, tradiční bašta etnika Peul, poznámka autora), *kde ještě přežívá rasismus a regionalismus, které jsou dnes již přežitě a vymícené politikou RDA. V souvislosti s touto tragickou realitou, která je charakterizovaná politikou zpátečnictví, kterému se oddává jedna menšina ke škodě Guineje, Afriky i Francie, vyzýváme všechny*

³⁹ Poměry „přítvrdily“ také v samotné PDG, kde se vše začalo velmi rychle podřizovat vůli Sékou Tourého. PDG začala připomínat komunistické strany nejen svými proklamovanými cíly a ideály: např. ústřední orgán „*Comité Directeur*“ se přejmenoval na „*Bureau Politique*“. Zároveň strana rychle rozvíjela svou horizontální strukturu, jejímž cílem byla stranická a agitační buňka v každé vesnici, kterou často plnily obecní *Conseil de village*.

*Guinejce k politické maturitě a k zastavení tohoto protirevolučního hnutí.*⁴⁰ [proslov Sékou Tourého v *Radio Conakry* dne 3. 5. 1958, citace dle AMEILLON 1964: 32-33, (překlad autora)] Z etnika Peul se tak v pojetí PDG stal jakýsi vnitřní nepřítel národa.

Konec 50. let lze identifikovat jako období, kdy výrazně zesílila polarizace guinejské společnosti na základě etnické identity. Důvodem byl především fakt, že příslušníci jednotlivých etnik měli blíže k opačným pólům politického spektra. Vyhocením diskuze a politického boje se pozornost od původního předmětu přenesla k tématu etnicity voličů, jejichž identita získala na síle a aktuálnosti, až se z ní samotné stalo dominantní téma politické debaty, zatímco původní politická témata z diskurzu takřka vymizela. Z tohoto – z počátku čistě politického sporu – se tak rozvinul konflikt tří etnik, který bude po desetiletí zásadním způsobem utvářet guinejskou společnost a politiku a který je v Guineji přítomen v jisté podobě do dnešních dní.

4.2.4 Sékou Touré a jeho odkaz

Historie PDG ukazuje, že násilí, i ve své fyzické podobě, se stalo velmi rychle jednou z hlavních politických praktik a kulminovalo s blížící se nezávislostí. [DIALLO 2011: 123] Střety mezi zástupci etnik trvaly až do vyhlášení nezávislosti Guineje dne 2. 10. 1958. Sékou Touré, nyní již titulovaný jako „otec guinejské nezávislosti“ a „*l'homme du Non*“⁴¹, se stal prezidentem (v roce 1961 tuto funkci potvrdil také ve volbách, byť ziskem těžko uvěřitelných 99,37 % hlasů).⁴²

Impulsivní a podezíravý Touré zavedl záhy režim vlády jedné strany a později velmi krvavou diktaturu s totalitními rysy založenou na principech třídního boje a „afrického socialismu“ [LACINA 1987: 590-593] s velmi úzkými vztahy na tzv.

⁴⁰ „...*les adversaires du R.D.A., par mille moyens, essaient d'opposer les Peulhs de Conakry aux Soussous en vue d'exploiter ces incidents dans le Fouta, où ils comptent encore faire revivre le racisme et le régionalisme combattus et présentement éliminés par l'action politique du R.D.A. Au-dessus de cette tragique réalité qui caractérise une politique de régression à laquelle se livre une minorité, au grand dommage de la Guinée, de l'Afrique et de la France, nous faisons appel à la maturité politique de tous les Guinéens pour faire arrêter ce mouvement de contre-révolution.*“

⁴¹ Toto označení Tourému vynesl zamítavý výsledek v referendu konaném dne 28. 9. 1958 k nové ústavě a vytvoření V. Francouzské republiky. V návaznosti se 2. 10. 1958 Guinea jako první francouzská kolonie v subsaharské Africe stala nezávislým státem. V čele kampaně za odmítnutí návrhu stál právě Sékou Touré.

⁴² Volební účast ve Fouta Djalón – zejména ve volbách po vyhlášení nezávislosti – byla obvykle hluboko pod státním průměrem, jen zřídka přesahovala hranici 40 %, což poukazuje na velmi nízkou účast příslušníků etnika Peul, kteří s upevňováním Tourého diktatury neměli politicky akceptovatelného kandidáta ve volbách.

východní blok v čele se Sovětským svazem.⁴³ Postupem času však byly státní aparát, vedoucí funkce v guinejské „státostraně“, armáda a další sektory personálně obsazovány čím dál více na etnickém základě, zejména příslušníky etnika Malinke. S postupujícími roky se stupňovala také agresivita Tourého režimu. Velmi rychle tak byl dovršen přechod od politického pragmatismu k absolutní moci.

Po operaci *Mar verte* a vylodění portugalských jednotek u Konakry v listopadu 1970 represe ještě zesílily. Byli popravováni i ti nejvýznamnější společenští a političtí činitelé. Vrcholem Tourého „budování“ guinejského státu pak bylo vyhlášení války příslušníkům již tak dost zdecimovaného etnika Peul v červenci 1976. V tisku se běžně objevovaly obraty jako „*complot Peuls*“ či „*conspiration Peul*“. Nakonec Touré vyzval lid k otevřené válce: „*Okamžitě je vyhladíme, nikoli z důvodu rasového, ale z důvodu radikální revoluční války.*“⁴⁴ [JEANJEAN 2005: 43]

Tourého nově vzniklý stát byl založen na proklamaci státu národního. Své politické kroky, výzvy a ideály tak Touré zaštiťoval především vyšším principem národním. Jeho názoroví oponenti byli běžně označováni jako „*anti-guinéens*“. Druhým politickým argumentem byla idea „africká“, ve smyslu panafricanismu, africké vzájemnosti a sdílení africké minulosti a společného osudu (především v souvislosti s politikou *Rassemblement démocratique africain* a v opozici vůči kolonialismu). Sám Touré v duchu budování této kolektivní identity založil v roce 1956 *Confédération générale des travailleurs d'Afrique*.

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, nejsnadněji se formují kolektivní identity vymežováním na úkor identit jiných. Tourého diskurs (a základní princip politického boje a vymežování se vůči opozici) byl proto založen na konfliktu identit a idejí: národní a „africká“ idea proti regionalismu, politická tradice, nepotismus a náčelnictví oproti demokracii a voleným zástupcům, zpátečnictví a feudalismus proti pokroku, revoluci a industrializaci, rasismus proti humanitě a africké vzájemnosti a solidaritě. K této politice Touré potřeboval nalézt ztělesnění – jedna minorita se tak stala přítěží pro „světlé národní a africké zítřky“. Z etnika Peul udělal nepřítele státu a národa, pod záminkou rozvoje země, revoluce a industrializace po vzoru komunistických nomenklatur, pro ideu národa a Afriky. Všechny manipulativní

⁴³ V 60. letech měla Guinea velmi bohaté vztahy také s Československem. Po krátké období do Konakry dokonce létala linka Československých aerolinií. Po tomto období „socialistické družby“ zůstala v Guineji dodnes celá řada stop. Více např. JANOUŠEK 2013 či dodnes nepřekonané tituly historika Petra Zídka v oblasti vztahů Československa a afrických států.

⁴⁴ „*Nous les anéantirons (les Peuhls) immédiatement, non par guerre raciale, mais par une guerre révolutionnaire radicale.*“

a demagogické prostředky se spojily v jednom předmětu, identifikaci a interiorizaci nepřítelů. Hlavním Tourého cílem však byla moc, zejména v počátcích tohoto „konfliktu“.

Proč si Sékou Touré zvolil za předmět svého politického a společenského oportunismu právě etnikum Peul? Příslušníci tohoto etnika byli pastevcí, vlastníky půdy a – jak již bylo řečeno – společenstvím s propracovanou hierarchií a tradiční náčelnickou aristokracií, a tím i politický oponent. Předpokládejme také, že se tomuto držiteli Leninova řádu a vyznavači marxismu-leninismu nezamlouvala ani ekonomická moc a relativně velké bohatství některých rodů tohoto etnika.

Tourého režim a politika zejména v období po vyhlášení nezávislosti měly na etnikum Peul devastující dopad. Mnoho z nich prošlo nechvalně proslulým internačním táborem Boiro, ještě více jich emigrovalo. Touré vládl Guineji pevnou rukou až do své smrti v roce 1984. Výsledek jeho vlády byl tristní: režim stál život více než 50 000 lidí a až jeden milion lidí skončil v emigraci. Neexistují relevantní výzkumy, kolik procent z uvedených čísel připadalo na etnikum Peul. Velmi pravděpodobně se však jednalo o velkou většinu.⁴⁵ [LACOSTE 1994: 693-699] Země byla společensky i ekonomicky v troskách.

Navzdory své destruktivnosti Tourého totalitarismus položil základy (v nejširším slova smyslu) nezávislé Guineje a do dnešních dob zásadním způsobem určil její další vývoj. Vytvořil např. ústavu nového státu, která – byť byla od doby svého vzniku několikrát změněna – je dodnes z velké části v původním znění. Položil však také – což je pro tuto práci zásadní – základy hodnotového a názorového systému nového státu, jehož odkaz zemi zcela zásadně ovlivnil a ovlivňuje ji dodnes.

4.2.5 Další prohloubení etnické paralýzy společnosti

O mnoho demokratičtější si nevedli ani Tourého nástupci. Generál Lansana Conté, který se ujal vlády po Tourého smrti v roce 1984, zavedl vládu vojenského autoritářského režimu, v jehož čele stál 34 let. Conté pokračoval v politice vlády jedné strany (PDG zrušil a založil novou lidovou a revoluční stranu *Parti de l'unité et du progrès*). Zákonodárny sbor však plnil stejně jako za Tourého režimu funkci spíše symbolickou.

⁴⁵ Srovnáme-li jediné dva demografické průzkumy zahrnující etnicitu z let 1955 a 2012, dostaneme pokles podílu etnika Peul na celkovém počtu obyvatel o 7 %.

Koncem 80. let inicioval přechod země od socialismu k tržnímu hospodářství. Pod mezinárodním i vnitřním tlakem nechal Conté v roce 1990 referendem upravit guinejskou ústavu a zavést zákony umožňující vznik politických stran a vícestranický systém. Tyto kroky byly i mezinárodním tiskem označovány za konec vojenského režimu a počátek guinejské demokracie.⁴⁶ [Le Monde 1990] Nejednalo se však o kroky, které by měly reálný dopad.

Ve všech volbách zvítězil Conté či jeho strana PUP. Prezidentské volby z roku 1993 a první vícestranické volby z roku 1995 byly sice začátkem civilní vlády, reálnou moc však držel v rukou i nadále pevně Conté s velmi úzkým okruhem příznivců, především z armádních kruhů. Conté zvítězil také v prezidentských volbách v letech 1998 a 2003. Aby mohl kandidovat na prezidenta i potřetí, a bylo zachováno alespoň zdání ústavního pořádku, byly volby v roce 2003 uspořádány až po nezbytné změně ústavy, která mu kandidaturu umožnila.⁴⁷ [Le Monde 2001] Žádné z pořádaných voleb nebylo možné označit za demokratické.

S koncem Contého vlády byly pro režim příznačné čím dál tím častější střety vládních vojsk s opozicí a demonstranty. Sám Conté přežil několik pokusů o atentát a nezdařených státních převratů. Ke konci jeho vlády byla Guinea již v katastrofálním ekonomickém stavu a pod velkým tlakem mezinárodní kritiky. Do konce života však *skutečné* demokratické reformy nepřipustil.

Lansana Conté byl Soussou. I on přistupoval k řízení země skrze optiku rozjitřené etnicity. Vojenský převrat Contému posloužil k tomu, aby do armády, která držela faktickou moc v zemi, dosadil sympatizanty ze svého etnika. Příslušníky Malinke během své vlády však ze státního aparátu zcela neodstranil. I on tak pokračoval v udržování mocenské aliance dvou etnik. [SUBTIL 1991]

Represe vůči etniku Peul pokračovaly i pod Contého vládou, čímž navázal na Tourého politickou praxi. I on přistupoval k etniku Peul jako k „nepříteli státu, lidu a demokracie“. Jistým paradoxem může být, že konflikty výrazně sílily spolu s prodemokratickými změnami ústavy a zákonů, zejména v souvislosti se zavedením vícestranického systému [SOTINEL 1998b] – např. zničení několika čtvrtí v Konakry obývaných převážně příslušníky Peul a jejich následné vystěhování. Většina zvolila

⁴⁶ Podle údajů guinejského ministerstva vnitra dosáhla účast na referendu těžko uvěřitelných 97 % obyvatel. Pro změnu ústavy se vyjádřilo 98,7 % hlasujících.

⁴⁷ Součástí referenda bylo také prodloužení prezidentského mandátu z 5 na 7 let.

emigraci. [BALDE 2007] Contému se tak podařilo dovést v guinejské společnosti tento etnický rozkol, který započal Touré.

Po Contého smrti v roce 2008 se moci opět chopila vojenská junta. Byla pozastavena platnost guinejské ústavy, rozpuštěna vláda a její roli začal plnit *Conseil national pour la démocratie et le développement* (CNDD) složený výhradně z důstojníků. Prezidentem, hlavou rady a celého vojenského režimu se stal kapitán Moussa Dadis Camara. Za jeho vlády byla 28. 9. 2009 krvavě potlačena demonstrace opozice na stadionu v Konakry, při které zahynulo 157 demonstrantů a stovky jich byly zraněny. [KLÍMA 2012: 504] V návaznosti na tuto událost byla Guinea vyloučena z Africké unie, Evropská unie na ni uvalila sankce a RB OSN zvažovala vojenskou intervenci. V prosinci téhož roku byl na Camaru spáchán atentát. Vážně zraněný Camara uprchl do exilu v Burkina Faso, kde žije dodnes a vyhýbá se stíhání z válečných zločinů.

Etnické rozložení moci a státní administrativy pokračovalo dle stejného klíče i za vlády junty po Contého smrti. Ze 157 demonstrantů, kteří zahynuli při potlačení demonstrace na stadionu v Konakry dne 28. 9. 2009, bylo 130 z etnika Peul. [DIALLO 2011a]

Po Camarově útěku do exilu stanul v čele vojenského režimu Sékouba Konaté, který byl jedním z možných iniciátorů atentátu. Generál Konaté, přezdíváný „rudý tygr“, byl významným představitelem junty, vicepremiérem a ministrem obrany za Camarovy vlády. [SOW 2009]

Sékouba Konaté byl v čele vojenského režimu pouze rok. Navzdory skutečnosti, že byl dlouholetým čelním představitelem dvou vojenských režimů Contého a Camary, od začátku převzetí moci se vyslovoval pro předání moci vládě vzešlé z demokratických voleb. Za jeho vlády tak lze hovořit o prvních reálných a velmi významných krocích, které měly zemi nasměrovat k demokracii. On sám se netituloval jako *prezident*, ale jako „*président de la transition*“ či „*président de la République par intérim*“, tedy jako „prezident přechodný“, který zastává funkci pouze do jejího předání legitimním orgánům vzešlým z voleb.⁴⁸

Za Konatého vlády byla obnovena platnost ústavy, CNDD nahradil *Conseil national de transition* a byly naplánovány prezidentské volby a konány přípravy na předání moci legitimní vládě. Součástí kroků, které měly zajistit rovné a svobodné

⁴⁸ Během vojenských režimů z let 2008 a 2009 bylo stranictví zcela utlumeno, parlament byl rozpuštěn a legislativní funkci zastávaly rady vzešlé z členů junty a důstojníků.

prezidentské volby, bylo opatření, které zamezovalo účasti členů přechodné vlády a junty ve volbách. Prezidentským dekretem byla změněna ústava a délka prezidentské funkce se vrátila opět na 5 let. Tyto první kroky lze považovat za „přípravnou fázi“.⁴⁹ [RUSTOW 1970], tedy jakousi první část procesu demokratické tranzice.⁵⁰ Konaté navíc nikterak nepodněcoval a neprohluboval rozkol guinejské společnosti na základě etnických či jiných kolektivních identit.

Pouze několik dní po uvedení nového a demokraticky zvoleného prezidenta Alphy Condého do funkce v prosinci 2010 Sékouba Konaté odlétá do Addis-Abeby, aby nový *Responsable de la Planification et de la Gestion Stratégique des Opérations de Soutient à la Paix de l'UA*.

4.3 Současná politická situace v Guineji a vliv kolektivních identit

Z výše popsaných více než pěti dekad si Guinea do dnešních dní přinesla spoustu jizev. Země od svého vzniku nezažila ani krátké období demokracie a společenské konsolidace. Principy občanské společnosti, natolik zásadní pro efektivní demokratické zřízení, byly místním obyvatelům po dlouhém období vlády nedemokratických režimů v praxi zcela neznámé. Nebylo proto příliš možné předvídat, jak společnost a její lidé zareagují na první demokratické volby a politický boj vedený v demokratických intencích. Panovaly oprávněné obavy z toho, jak se dlouhé období nesvobody projeví.

4.3.1 První svobodné demokratické volby v Guineji

Rok 2010 byl pro Guineu v mnoha ohledech přelomový a lze jej považovat za jeden z nejdůležitějších v guinejských dějinách. V souvislosti s politickou situací se začalo hovořit v pojmech, jako jsou *demokracie*, *demokratizace* či *demokratická tranzice*. V tomto roce byly vytvořeny slibné „startovní“ demokratizační podmínky

⁴⁹ Termín *preparation phase*, tedy první demokratizační fáze, se pro dění v Guineji z let 2009-2010 jeví jako nejvhodnější, byť jej Rustow neuvádí v souvislosti s africkými zeměmi. Ostatní demokratizační koncepty nenabízejí *vhodné* počáteční fáze tranzice režimu.

⁵⁰ Demokratizační role Sékouby Konatého je dodnes vysoce oceňována nejen v Guineji. Důvody demokratizačních tendencí tohoto vojáka z povolání, který celý svůj profesní život strávil aktivní podporou autoritářských režimů, zůstávají do značné míry opředeny tajemstvím. Konaté platí rovněž za velmi schopného armádního velitele. V květnu 2013 byl pověřen zformováním a vedením *La Force Africaine en Attente* (FAA), tedy jednotky rychlého nasazení Africké unie. AU se k již odloženému projektu vrátila po zkušenostech z intervence v Mali, která by bez pomoci francouzských jednotek byla jen obtížně realizovatelná.

a splněn jeden ze základních demokratických principů, tedy rovné a svobodné volby, kterým zemi přivedl Sékouba Konaté.⁵¹

První kolo prezidentských voleb se konalo 27. června 2010 za účasti 24 kandidátů, mezi nimiž nebyl jediný příslušník armády a člen předchozí vlády vojenské junty. Zvítězil v něm s velmi výrazným náskokem Cellou Dalein Diallo se ziskem 44 % hlasů. Na druhém místě skončil Alpha Condé se ziskem 18 % hlasů. Zdálo se, že o budoucím guinejském prezidentovi je rozhodnuto. Ve druhém kole, kam postoupili dva kandidáti s nejvyšším podílem získaných hlasů, se však stalo něco překvapivého.⁵² Jasný favorit prvního kola Cellou Dalein Diallo, který v prvním kole zvítězil s natolik výrazným náskokem, ve druhém kole prohrál: Diallo získal *pouze* 47,5 %, zatímco Alpha Condé obdržel 52,5 % hlasů, a stal se tak prezidentem Guineje.⁵³ [CHATELOT 2010b]

Klíč k tomuto na první pohled překvapujícímu výsledku najdeme v předchozích kapitolách a v tom, jak byly v období moderních guinejských dějin formovány kolektivní identity, zejména pak etnicita. Cellou Dalein Diallo je příslušníkem etnika Peul, zatímco Alfa Condé je Malinke.

Přestože neexistují průzkumy volebních preferencí dle etnické příslušnosti, celá řada faktorů nasvědčuje tomu, že etnicita byla velmi výrazným činitelem i v těchto prvních demokratických volbách (vyjádření pozorovatelů, úspěch kandidátů v jednotlivých regionech, poměr volebních výsledků, dílčí ankety a průzkumy aj.). [CHATELOT 2010a] Diallo v prvním kole získal velkou většinu hlasů svého etnika a podařilo se mu uspět také u příslušníků menších etnik (Kissi, Guerzé aj.) obývajících region *Guinée forestière* na východě země. Alfa Condé získal hlasy především zástupců svého etnika. Ve druhém kole Condého podpořili ve velké většině svými hlasy členové

⁵¹ Vzhledem k tomu, že se jedná o téma aktuální politické situace v Guineji, mnoho odborných textů k dispozici není. Guinea je navíc z pohledu historického a politologického výzkumu dlouhodobě opomíjenou zemí, mnoho kvalitních prací tedy není ani k jejím postkoloniálním dějinám a politickému vývoji. Závěry a názory tak lze konfrontovat především s komentáři a analýzami, často investigativní povahy, či se svědectvími a rozhovory současných.

⁵² Druhé kolo prezidentských voleb se konalo 7. listopadu, tedy po více než třech měsících od konání prvního kola a navzdory ústavní povinnosti konat druhé kolo dva týdny po vyhlášení výsledků z kola prvního. Hlavním důvodem této prodlevy byly údajné spory nad složením nezávislé volební komise. V obou volebních kolech byla účast kolem 75 %. [CHATELOT 2010b]

⁵³ Volby byly zahraničními pozorovateli shledány transparentními a demokratickými a jejich vítěz byl mezinárodním společenstvím označen za prvního demokraticky zvoleného prezidenta v dějinách země. Eventuální a případné manipulace, pokud k nim dle pozorovatelů docházelo, byly ve velmi omezeném měřítku a navíc v odlehlých a populačně velmi slabých oblastech, takže nemohly zásadně ovlivnit výsledek. [CHATELOT 2010a]

etnika Soussou, což jen doložilo historicky omezenou možnost jakési politické akceptovatelnosti příslušníka etnika Peul, jímž byl právě Cellou Dalein Diallo.

Samotná volba tak byla zcela zásadně etnicky determinována. První guinejské demokratické volby a Condého zvolení prezidentem tímto pokračovalo v politické tradici *à la Guinée*. Obě kola provázely etnické střety a konflikty, především pak mezi etniky Soussou a Peul. Byl vyhlášen výjimečný stav, zakázáno sdružování osob a situace hrozila přerůst v celostátní konflikt. [Le Monde 2010]

Při guinejských prezidentských volbách roku 2010 se – poněkud paradoxně, vždyť se jednalo o první demokratické volby v moderních dějinách země – poprvé naplno projevila v minulosti natolik ostře rozdělená společnost. Pod Tourého a Contého autoritářskými vládami se tento faktor nemohl plně projevit. Dílčí projevy mobilizace obyvatel (nejen na základě etnického klíče) a nesouhlasu s politikou režimů byly potlačovány již v zárodcích represemi, nesvobodný tisk měl jen velmi omezené možnosti o nespokojenosti části obyvatel referovat a event. volby – pokud k nim došlo – byly nesvobodné a nezřídka pouze s jediným kandidátem či jedinou povolenou politickou stranou. Tyto faktory však nyní pominuly, a naplno se tak mohl projevit odkaz, který si společnost z autoritářských dob přinesla.

Prezidentská volba přinesla takový vývoj a průběh navzdory tomu, že Alpha Condé byl považován za tradičního bojovníka proti Tourého i Contého režimům – Sékou Touré jej v roce 1970 nechal v nepřítomnosti odsoudit k trestu smrti, za Lansany Contého byl po neúspěšné prezidentské kandidatuře odsouzen na pět let a uvězněn. Značnou část svého života strávil tento „guinejský Mandela“, jak se sám po propuštění z vězení nazval, a absolvent sociologie na Sorbonně v exilu ve Francii. Nebyl proto součástí dosavadních zdiskreditovaných režimů. Zdálo by se proto, že je tím *pravým* kandidátem, který mohl být akceptovatelný napříč volebním spektrem a pomoci natolik potřebné konsolidaci země a především společnosti.

V rámci předvolebního boje Condé nepodléhal pět desetiletí budovaným sentimentům a demagogii a nikterak se (dle dostupných pramenů) nevymezoval na základě etnických identit. Ve svých předvolebních vyjádřeních běžně hovořil o „*réconciliation*“, tedy o smíření ve smyslu společenském a národním. Přesto po tomto druhu „národního dialogu“ v roce 2010 nebyla poptávka.

4.3.2 Současná politická situace v Guineji

Pozice Alphy Condého, coby prvního demokraticky zvoleného prezidenta Guineje, je značně zatížena politickým odkazem, který zdědil po svých předchůdcích. Toto společenské a politické dědictví do značné míry určuje jeho politické možnosti, manévrovací prostor a politickou akceptovatelnost jeho kroků voliči. I on sám je neodmyslitelnou součástí tohoto dědictví.

Za Condého vlády se země viditelně ekonomicky pozvedla. Nelze ale jednoznačně říci, že je to především Condého zásluhou. V období po demokratických volbách v roce 2010 se podařilo do země přilákat řadu zahraničních investorů, lépe dařit se začalo např. segmentu drobných podnikatelů. Pozitivní změny jsou v zemi na první pohled dobře patrné. S výjimkou epidemie eboly, která sužovala zemi především v letech 2014 a 2015 a vážně ovlivnila všechny oblasti guinejského veřejného života, je Condého první volební období možné považovat za konjunkturální, které nemá v minulosti Guineje příliš obdoby. Tento druh změn zpravidla přichází se stabilitou politickou.

Úřadující prezident Alpha Condé stojí také v čele momentálně nejsilnější strany *Le Rassemblement du peuple de Guinée* (RPG), která zvítězila v legislativních volbách dne 28. 9. 2013.⁵⁴ Parlamentní volby z roku 2013 měly završit proces demokratické tranzice. Do té doby neměla Guinea legitimně zvolené zástupce v *Assemblée nationale*.

Ve svých programech a diskurzu se guinejské politické strany účelově nezaměřují na konkrétní skupinu voličů, volební základna většiny z nich je však výrazně etnicky orientována. Rovněž tyto volby byly v důsledku velmi silně určeny etnicitou voličů a jejich výsledek prohloubil jakousi parcelaci guinejské společnosti i na legislativní úrovni.

Volby provázely nepokoje a časté střety mezi příznivci prezidenta a opozice. Opoziční politici navíc odmítli výsledky voleb uznat (což není v subsaharské Africe a v Guineji nikterak zvláštní úkaz, který by měl o povaze voleb cokoli vypovídat)

⁵⁴ Legislativních voleb do *Assemblée nationale* v říjnu 2013 se zúčastnilo přibližně 2000 kandidátů, ze kterých bylo zvoleno 114 poslanců (poslanci jsou voleni na čtyřleté období, v 76 volebních okrscích je voleno proporčním systémem a v 38 okrscích většinovým), kteří naplnili jednokomorový parlament, a nahradili tak *Conseil national de transition* z roku 2010. Condého strana RPG spolu s vládní politikou spřízněnými stranami získaly celkem 60 ze 114 poslaneckých křesel, a tedy většinu. Samotná RPG získala 53 poslaneckých mandátů. Hlavní opoziční strana *l'Union des forces démocratiques de Guinée* (UFDG) získala 37 mandátů, následovaná *l'Union des forces républicaines* (UFR) s šesti křesly. Další dvě strany, které jsou součástí opozice, obdržely zbývajících 7 mandátů. Volební účast dosáhla 64 %. [Le Monde 2013c]

a proti průběhu podali stížnost u guinejského ústavního soudu. [BENSIMON 2013] Pochybnosti nad demokratičností voleb však vyjádřili také zahraniční pozorovatelé.⁵⁵

Alpha Condé tak ve svých rukou zkoncentroval nemalou moc: je prezidentem, hlavou aktuálně nejsilnější politické strany, která je součástí parlamentní koalice. Rovněž jeho neformální moc je značná.⁵⁶ Takováto konstelace v zemi s natolik malou demokratickou tradicí a institucionalizací a za okolnosti, kdy je společnost rozdělena, vzbuzuje nemalé obavy z budoucího vývoje.

V říjnu 2015 Alpha Condé v prezidentských volbách svůj úřad obhájil. Zvítězil již v prvním kole ziskem 57,85 % hlasů daleko za svým tradičním rivalem Cellou Daleinem Diallem, který získal 31,44 % hlasů [KOUSSA 2015]. Nejsou k dispozici přesná data, ale dle řady indicií Dialla volili z velké části pouze příslušníci etnika Peul.

Po celou dobu Condého vlády je příznačné již zmíněné relativně časté střetávání odpůrců prezidenta a vládní politiky – kteří se rekrutují převážně z etnika Peul – s vládními ozbrojenými složkami, zejména na předměstí hlavního města Konakry. Při těchto demonstracích je však často ničen veřejný i soukromý majetek, zásahy bezpečnostních sborů se tak jeví jako odůvodněné. Rovněž se zdá, že není k potlačení těchto nepokojů používáno přemíry násilí překračující nezbytné množství. [CHATELOT 2011, Le Monde 2013b]

Navzdory výše uvedenému nelze konstatovat, že by se společenská stabilita během Condého vlády výrazně zhoršila. Důvodem častých střetů jsou poněkud paradoxně právě prodemokratické změny a vývoj posledních let. Došlo k výraznému omezení restriktivních nástrojů, než jak tomu bylo za Tourého a Contého režimů, což umožnilo, aby konflikty, byť menších rozměrů, nabraly na intenzitě. K otevřeným konfliktům docházelo i dříve, byly však rychle a prudce potlačovány. Oponenti byli zatýkáni, internováni a popraveni, nemalá část populace skončila v emigraci. Zároveň nesvobodná média nám zpětně příliš neumožní udělat si obrázek o skutečném rozsahu

⁵⁵ Současný stranický systém lze považovat za vícestranický se specifikací „extrémního pluralismu“.

⁵⁶ Guinea je prezidentskou demokracií se silnou ústavní rolí prezidenta. Prezident je hlavou exekutivy, vrchním velitelem armády (nikoli pouze formálním), jmenuje a odvolává premiéra a ministry, může rozpustit parlament. Zahraniční i vnitřní politika jsou spojovány především s jeho osobou. Ministři jsou formálně odpovědní premiérovi, v praxi jsou však pod vlivem prezidenta, který nezřídka iniciuje jejich odvolání. Prezident jmenuje značnou část úředníků byrokratického aparátu, což zajišťuje její centralizaci a prezidentův vliv. Velký vliv – mnohem větší, než jak je tomu zvykem např. v evropských státech – má prezident v rovině neformální, tedy společenské, což je pozůstatek po autoritářských předchůdcích. Prezidentovy názory a projevy tak mají nemalý společenský dopad. Role guinejského prezidenta je také velmi významná ve stranickém systému. Není apolitický a zdání apolitičnosti se ani vzbuzovat nesnaží.

a intenzitě nepokojů, které za obou režimů propukaly, a tím učinit srovnání s Condého vládou.

Konflikt mezi odpůrci a příznivci vládní politiky probíhá i v úrovni mediální, kde se obě strany soustavně napadají. Condé je velmi dobrý řečník, ale v médiích vystupuje pouze výjimečně. On sám však nikdy veřejně svými prohlášeními nepodněcoval k větší společenské a politické polarizaci. Navzdory tomu je na obou stranách pomyslné barikády spousta nepravd a demagogie.

Nejčastější kritika Condého vlády nejen z řad opozice se snáší především na zneužívání veřejných prostředků a jejich údajné využívání k propagandistickým účelům. Dostáváme se na velmi tenký led relevantnosti informací, ze kterých můžeme v případě Guineje vycházet. Taková obvinění jsou zcela běžná i v zemích, kde o podobě režimu není větších pochyb. Prezident Condé byl již nejednou svými politickými odpůrci obviněn ze zneužívání finančních prostředků, především pro účely volební kampaně své strany *Le Rassemblement du peuple de Guinée*. [Le Monde 2013a] Jakákoli obvinění však rázně odmítá. První obětí války – i té politické – je však pravda, lhostejno na čí straně.

4.3.3 Politická kultura a její autoritářské dědictví

Současná guinejská politika se potýká s celou řadou problémů, které však nejsou v subsaharské Africe žádnou velkou zvláštností: korupce, přebujelá a nefunkční byrokracie, klientelismus, malá demokratická tradice, slabé instituce, které jsou nahrazovány službami uvnitř komunity a komerčním sektorem, tendence volit vůdčí a „spasitelské“ typy apod. První guinejská demokratická volba ale ukázala, že žádný z těchto rysů není natolik formativní, jako je etnicita Guinejců, ze které se stalo především politické téma. Velmi zajímavé je, že tyto rozjitřené identity nemají ve veřejném a občanském životě takřka žádný reálný dopad a vzájemné soužití mezi členy politicky „znenárodněných“ etnik se mimo pomyslnou politickou arénu nijak neprojevuje.

Předchůdci Alphy Condého využívali etnicitu k „tvorbě“ nikoli třídního, ale národního nepřítele, k jakési interiorizaci nebezpečí, proti kterému je třeba mobilizovat zbytek „národa“ a ostatní etnika. Zároveň na principu etnické identity dělili moc a vytvářeli si okruh nejbližších a vládnoucích elit. Tento princip je nazýván „etnocentrismem“.

Pět desetiletí takového vývoje zanechalo ve společenském a politickém životě dnešních Guinejců výraznou stopu. Lze hovořit dokonce o jistém druhu rozvratu, o jakémsi *autoritářském dědictví*, které znesnadňuje tranzici politického režimu (ve smyslu politické praxe a mechanismů moci), konsolidaci a tvorbu občanské společnosti. Toto dědictví se skládá z řady jakýchsi společenských rysů a vlastností, z tradice a historie, resentmentů zděděných z minulosti a populistických a propagandistických pohrobků, které ovlivnily životy a myšlení tří generací Guinejců a které jsou ve společnosti stále přítomny. Toto politické dědictví státu či množiny lidí lze nazvat *politickou kulturou*, tedy „*souborem politických přístupů a preferencí nejen jedince, ale všech subjektů politického systému, tedy i institucí a politických aktérů samotných.*“ [ALMOND, VERBA 1963: 12-13]

Přítomnost demagogie v politice je stará jako politika sama. Účelové hledání a identifikace vnějšího či vnitřního nepřítele je velice efektivní způsob manipulace mas. Politici se (nejen) v Guineji dodnes snaží těmito velmi populárními – a zároveň populistickými – tématy voliče zaujmout a odvést pozornost od skutečných příčin problémů. Jak jinak lépe zaujmout pozornost sotva gramotného voliče, než tím, že jej stát a političtí představitelé ochrání před tradičním nepřítelem, byť mnohdy uměle a účelově vytvořeným, který parazituje na jeho štěstí a budoucnosti ostatních? Tuto roli v guinejské moderní historii nesehrál jiný stát či např. náboženská obec, ale právě etnikum Peul.

Jak jsme již uvedli, kolektivní identita se stává nejsilnější ve chvíli, kdy je ohrožena. V případě Guineje je to etnicita, která je oním ohrožením a na jejímž základě se profilují etnické identity ostatních obyvatel. Samostatná Guinea byla založena především na ideálu národního státu. Extrapolujeme-li závěry práce *War Making and State Making as Organized Crime* [TILLY 1985] na africké prostředí, je možné v tomto ohledu považovat takovéto využívání etnika, coby státního nepřítele, za státoporný nástroj.

Etnicita se tak stala rozhodujícím faktorem politické kultury v Guineji. Ona politická preference či rozhodovací mechanismus nejsou v dnešní Guineji determinovány potřebou pozitivního naplnění občanských práv, ale především skrze etnickou příslušnost voliče a politika. Bez přílišného zobecnění lze hovořit o jevu „etnizace“ voleb a politiky. Tento vztah je stěžejní také pro současné guinejské stranictví.

4.3.4 Sociální kapitál jako indikátor demokracie

Nefunkční občanská společnost je jedním z průvodních jevů *křehké* africké demokracie. Můžeme nalézt celou řadu vysvětlení tohoto jevu, mezi ty přední a nejčastěji opakovaná patří krátká demokratická tradice a nedůvěra v politiku založenou na demokratických principech (více viz kapitola 2.1.2). Jaký vliv má výrazná etnická polarizace guinejské společnosti na politiku a kvalitu demokracie? S touto otázkou mohou výrazně pomoci přední teoretici sociálního kapitálu.

Sociální kapitál lze definovat jako sociální interakci racionálních aktérů, kteří směřují ke společnému cíli a prospěchu. [PUTNAM 1993] Co když je ale tato racionální volba určována v první řadě skrze etnickou příslušnost a onen *prospěch a cíl* jsou spojeny výhradně s politikou zástupců stejného etnika? Přijmeme-li hypotézu Roberta Putnama, že kvalita demokracie je přímo úměrná kvalitě a kvantitě občanské aktivity obyvatel, v případě Guineje již nelze hovořit o racionalitě aktérů a prospěšnosti sociálního kapitálu ve smyslu demokratizačním, ale o racionalitě ve smyslu etnickém, komunitním a klientelistickém, čímž ztrácí svůj – pro demokracii zásadní – původní rozměr. Na této premise se v případě Guineje nic nezmění, přidáme-li faktor fungující a prodemokraticky orientované vlády. [BERMAN 1997: 401-429]

4.3.5 Vliv kolektivních identit na dnešní guinejskou politiku

Tourého idea mladého guinejského státu byla postavena – pomíneme-li socialismus a Tourého mocenský monopol – na dvou hlavních ideách: národní a africké (či panafrické). On sám byl jedním z významných podporovatelů ideálů panafricanismu a Guinea byla v prvních letech nezávislosti členem *Union des Etats africains* spolu s Ghanou a později také s Mali a součástí pomyslného širšího afrického společenství.

Tourého oponenti byli označováni – a v této politice pokračovali také Tourého nástupci, zejména Lansana Conté – jako „*anti-guinéens*“, tedy jako opozice vůči Guineji národní, ale i Guineji „africké“. Toto označení se v současném guinejském diskurzu používá běžně i dnes, nezřídka v souvislosti právě s demonstracemi a společenskými událostmi příslušníků etnika Peul, ale také jako kritika západních společností a jejich kapitálu, který v očích značné části (nejen) guinejské populace ztělesňuje jistou formu neokolonialismu. Jedná se o velmi vděčné politické téma, které zejména v posledních dvou desetiletích získalo na značné intenzitě.

Byl to zejména Sékou Touré, který tímto počínáním a vymečováním se vůči svým politickým oponentům započal guinejskou národní tradici a do myslí obyvatel zapustil také pocit a potřebu africké sounáležitosti a příslušnosti k širší africké komunitě založené na principu kolektivní identity.

V takto rozjitřené a rozdělené společnosti, která je určována natolik silnými vazbami na kolektivní identity (nejen etnicity), má značný význam *kolektivní paměť* a v rozšířeném slova smyslu také tzv. *kolektivní traumata* a *kolektivní rekonstrukce minulosti*. Tyto jevy se velmi obtížně definují a jejich dopady a průvodní jevy empiricky postihují. Jisté však je, že i dnes se nemalou měrou podílejí na formování kolektivních identit, rovněž ve vztahu k politice.

Vraťme se k výroku antropologa Thomase Hyllanda Eriksena o „*politicky motivované manipulaci a reinterpretaci dějin, jakožto konstrukci etnických vazeb*“ [2012: 153] ze začátku této práce, který si autor spojil s dnešní sociopolitickou situací v Guineji. Z nesčetně rozhovorů s místními obyvateli, které autor při svých pobytech v Guineji realizoval, dospěl k závěru, že především v souvislosti s výkladem národních dějin jsou místní obyvatelé předmětem tzv. abstraktních identifikací (více viz kapitola 4).

U příslušníků etnika Peul je dnes v Guineji velmi významně přítomno vědomí historické křivdy, a s ní spojeného traumatu. Pro příslušníky ostatních guinejských etnik, zejména pak Malinke a Soussou, je zde tradice etnika Peul a jeho historické role, jako jakéhosi nesystémového etnika stojícího vždy „stranou“ a v opozici vůči vládám (a tím i přeneseně vůči národu). Etnikum Peul je tak v běžném diskurzu označováno za „opoziční“ a jeho příslušníci tak nezřídka označují i sami sebe. Tento druh označení a významových zkratk nadále prohlubuje – spíše politickou než společenskou – propast a stává se velmi snadno (napříč generacemi) širitelným kódem.

4.3.6 Vliv globalizace a modernizace

Je třeba si uvědomit, že etnicita není absolutní veličinou a kategorií postihující všechny oblasti veřejného života. Jak již bylo zmíněno, ve zkoumané Guineji se etnicita projevuje především v politické rovině. Zároveň je třeba kolektivní identity – nejen etnicitu a nejen v Guineji – vnímat v dnešních souvislostech moderní a globalizované doby, která je (i ty tradiční) výrazně proměnila a dále mění: smíšená manželství (etnicky, národnostně i nábožensky) jsou dnes v Guineji zcela běžná, migrace

a cestování za prací je pro nemalou část populace samozřejmostí, žáci z více etnik v jedné škole jsou dnes běžnou realitou i v odlehlých oblastech, málokdo dnes mluví pouze jedním z místních jazyků apod. Dnes již v Guineji nejsou regiony či oblasti, které by byly výhradně osídlené pouze jedním etnikem. Samostatnou kapitolou jsou pak velká města, která jsou multietnická. Bylo by možné proto očekávat, že v takovémto prostředí budou kolektivní identity výrazně obtížněji formovatelné a že etnická identita, která je dána především společnou minulostí, kulturou a jazykem, bude ztrácet na významu. V Guineji to však v případě politiky neplatí.

V době masmédií a globálních digitálních informací je snadnější než kdykoli jindy tento druh sentimentů formující určité kolektivní identity účinně prohlubovat. Média se tak stávají vhodným nástrojem identit. V případě Guineje jsou demonstrací této skutečnosti především internetové portály a webové stránky, které vznikly za účelem šíření určité historické pravdy. Opoziční uskupení politická a – dovolme si říci v případě Guineje také – etnická mají velmi omezený přístup do „klíčových“ médií, jako jsou televize, rádio a tisk, které jsou vládou snadněji regulovatelnější.⁵⁷ Jejich pomyslnou arénou se tak stává internet. Příkladem takovýchto digitálních projektů mohou být např. internetové stránky *Guinée presse*, *Guinée web*, *Guinée libre* a řada dalších.⁵⁸

Tato internetová média jsou nezdědka registrována v zahraničí, častá je také jejich správa v zahraničí žijícími Guinejci. Zprávy, které tato média publikují, jsou často tendenční, manipulativní, spekulativní či dokonce bezskrupulózně lživé. Nemusí se veřejně hlásit ani k jedné z politických stran, velmi často však výrazně zkreslují historii a současnou společenskou a politickou situaci.⁵⁹ Nabízí se tak otázka, zda tisk v takto ostře polarizované společnosti vůbec může být nestranný a nezávislý.

⁵⁷ Již velmi krátce po Condého prezidentské inauguraci v prosinci 2010 se objevila ze strany *Reporters sans frontières* podezření z potlačování svobody tisku formou účelových změn zákonů a jejich „výkladu“. Tisk se dle RSF stal „objektem represe“ [Le Monde 2012].

⁵⁸ www.guineepresse.info, www.guineeweb.net, guineelibre.over-blog.com.

⁵⁹ Je však třeba konstatovat, že dosah těchto digitálních médií je velice omezený, na guinejském venkově takřka nulový. Přístup k internetu je v Guineji stále záležitostí pouze městských elit a bohatých a středních vrstev společnosti (a zejména pak jejich dětí).

5 Kolektivní identity jako faktor výzkumu

5.1 Výzkum kolektivních identit v Guineji

Autor předkládané práce v květnu 2014 realizoval v Guineji část výzkumu zaměřeného na zkoumání vlivu tradice nedemokratických režimů na dnešní politickou kulturu.⁶⁰ Jeho dílčí částí je dotazníková anketa zaměřující se na současnou podobu a vnímání některých kolektivních identit v guinejské společnosti.⁶¹

Jednou z pokládaných otázek bylo: „*Cítíte se být spíše Afričanem, Guinejcem či příslušníkem svého etnika (Soussou, Malinke, Peul,...) a uveďte proč*“. 70 % dotazovaných uvedlo, že se cítí být především Afričanem, 22 % se na prvním místě cítí být Guinejcem a 8 % příslušníkem svého etnika. Mezi těmi, kteří uváděli na prvním místě svou „identitu africkou“, byly zástupci všech etnik. U ostatních dvou kategorií se výsledek lišil. Mezi těmi, kteří se cítili být v první řadě Guinejcem, výrazně převládali příslušníci etnik Malinke a Soussou. Svou etnickou příslušnost na prvním místě uvedli pouze čtyři respondenti, a to příslušníci etnika Peul.

U zastánců „afričanství“ mezi vysvětleními jejich volby převládaly zejména idealizované představy africké vzájemnosti, společné tradice, historie a „afrického osudu“. Častým argumentem respondentů byl ideál, že až v souvislosti s „návratem ke společným kořenům“ a vzájemnosti se podaří vyřešit otázku chudoby a společnost „nasměrovat správným směrem“. Často také bylo uváděno, že Afrika je jakousi *vlastí* a že Guinea je pouze její malou součástí, proto netřeba uvádět svou národnost, ta je již obsažena v onom „být Afričanem“.

Další otázkou dotazníku, která má vztah k této práci, byl bod, ve kterém měli respondenti uvést tři věci, které považují za největší problém současné Guineje.

⁶⁰ Autorem výzkumu je autor této práce coby soukromá osoba. Výzkum nemá zadavatele, není ani nikým financován. Výzkum dosud nebyl ukončen, nebyl tedy dosud celkově zpracován a závěry nebyly prezentovány.

⁶¹ Dotazníková anketa zahrnuje odpovědi 50 respondentů (dosud realizovaná část zamýšleného širšího výzkumu). Dotazy byly zaměřeny na politická a společenská témata. Cílem této dotazníkové ankety bylo postihnout vztah mezi respondentem a vládnoucím režimem s ohledem na jeho kolektivní identity. Počet 50 jedinců samozřejmě není pro tento účel dostačující, zároveň se v tomto počtu nemůže jednat o reprezentativní vzorek. Závěry jsou proto pouze dílčí a dosavadní výsledky je třeba brát spíše jako demonstraci fenoménu než jako analýzu. Průzkum byl realizován na předměstí Konakry Lambanyi a Sonfonia. Mezi respondenty se nacházejí členové všech hlavních guinejských etnických skupin. Hendikepem ankety je skutečnost, že byla realizována pouze na předměstí Konakry, a okolnost, že všichni respondenti jsou gramotní, což automaticky představuje reprezentaci pouze části společnosti: podíl gramotných v guinejské populaci nad 15 let je pouhých 30,4 %. [CIA 2014] u dospělých pouze 25,3 % [UNICEF 2012]. Zároveň bylo nezbytné, aby respondenti dosáhli aspoň minimálního vzdělání, především z důvodu pochopení otázek a schopnosti na ně věcně odpovídat.

Rovných 90 % dotázaných Guinejců uvedlo, že za jeden ze tří hlavních problémů považují tzv. etnocentrismus, který se tak po chudobě a špatné a drahé zdravotní péči zařadil na pomyslné třetí místo před korupcí a nezaměstnanost.⁶²

Velmi silná etnická identita respondentů se projevila také v dotazu na demokratičnost současné vlády a prezidenta. Na škále odpovědí „demokratický“, „spíše demokratický“, spíše „nedemokratický“ a „nedemokratický“, všichni dotazovaní příslušníci etnika Peul odpověděli shodně „nedemokratický“. Příslušníci Malinke a Soussou volili vždy mezi odpověďmi „spíše demokratický“ a „demokratický“. Příslušníci ostatních etnik Kissi a Guerzé volili především mezi „spíše demokratický“ a „spíše nedemokratický“. Svou volbu však respondenti nebyli ve většině případů schopni věcně a relevantně obhájit. Jejich přesvědčení bylo založeno na pocitech („*Myslím si to*“) a na kolektivním vědomí („*To je obecně známé*“), což opět nasvědčuje významu kolektivních identit a komunitních vazeb. Nejen v Guineji je volba nezávadka konsenzem kolektivu, rodiny, rodu či jeho části, event. je voleno dle hlavy rodiny či rodu.

Navzdory malému počtu respondentů, což snižuje výpovědní hodnotu průzkumu, výsledky naznačují, jak se projevilo historické formování kolektivních identit na jednotlivá etnika. Na příkladu Guineje opravdu lze hovořit o příslušnicích jednotlivých etnik jako o výrazně „provládních“ či naopak „opozičních“. Paradoxním závěrem je skutečnost, že velká většina respondentů identifikovala „etnocentrismus“ jako závažný problém současné Guineje, přestože je tímto principem určována jejich politická volba a preference.⁶³

Důvodů, proč tolik respondentů uvedlo na prvním místě svou „africkou“ identitu, může být celá řada. Nejrůznější panafrické teorie a plány se nejen v Guineji těší velké popularitě. Proč však je tato kolektivita upřednostňována před národností a zejména etnickou, která je zde po generace zejména politiky formována? Nejen odpovědi nasvědčují, že hlavním důvodem je především idealizace. Jak etnická, tak národní identita Guinejců jsou spojeny s nepříznivou realitou, především sociální a ekonomickou. Ona „africká“ identita je pro spoustu Afričanů snem, ke kterému

⁶² V tomto bodě je však nezbytné brát v potaz oblasti, kde byla anketa realizována, tedy na dvou předměstích Konakry, kde jsou etnické vztahy, především ve vztahu k politice, dlouhodobě vyhozené.

⁶³ Etnicita v Guineji zůstává především hlavní příčinou politické volby. Obsazování úřadů a funkcí (což je také jeden z rozměrů etnocentrismu) je nejen v Guineji v první řadě záležitostí spíše rodiny, rodu či blízké komunity než samotné etnicity (pomineme-li korupční jednání a klientelismus, což je zde samozřejmě také značně rozšířený a běžný jev).

upínají své naděje coby k řešení všech současných nešvarů kontinentu, které v jejich očích přinesla moderní doba, novodobá historie afrických států a ve svém zárodku také koloniální období.

Součástí dotazníku byla také otázka, jaký mají respondenti vztah k Francii a požadavek, aby své stanovisko vysvětlili. Na výběr byly následující odpovědi: „pozitivní“, „spíše pozitivní“, „neutrální“, „spíše negativní“, „negativní“. Z 50 respondentů zvolili variantu „negativní“ 3 respondenti, „spíše negativní“ 37, „neutrální“ 8, „spíše pozitivní“ 12 a variantu „pozitivní“ nezvolil žádný.

Mezi odůvodněními u odpovědí se „spíše negativním“ a „negativním“ vztahem se objevovaly shodně tři následující argumenty: negativně vnímaná koloniální minulost, vměšování se do africké politiky a konfliktů a pokračování v koloniálních praktikách a vytěžování zdrojů v Africe na úkor jejích obyvatel. Ti respondenti, kteří označili odpověď „spíše pozitivní“ shodně uvedli, že oceňují zejména stipendijní programy pro studenty a podporu kulturních a rozvojových aktivit. Nutno však poznamenat, že většina respondentů z této kategorie byla profesně svázána se vzdělávacím sektorem.

Dle etnické příslušnosti nebyly ve výsledcích žádné rozpoznatelné preference, příslušníci všech tří nejpočetnějších guinejských etnik (Peul, Malinke, Soussou) vybírali ze všech variant.

5.2 Kolektivní identity jako riziko zkreslení a znehodnocení výzkumů

Problém nedostatečného výzkumu subsaharských afrických režimů byl již v úvodu zmíněn. Terénní výzkum v Africe je sám o sobě nesmírně obtížný, nejen po stránce metodologické, ale i např. bezpečnostní. Výzkumník se také nezdědka stává cílem antipatií (či hůře) nejen místních lidí, ale i moci samotné.

Problém se zkoumáním politiky v subsaharské Africe však nastává již v samém počátku výzkumu, tedy v nedostatečném poznání oné „kulisy“ politických jevů. Africká společnost, její sociální struktura a specifické vztahy, etnicita a další kolektivity a jejich společenský význam pro dnešní Afričany či jejich osobitý hodnotový systém – tomu všemu je potřeba v budoucnu věnovat výrazně větší pozornost. Pokud totiž výzkumná kritéria nezohledňují „africký naturel“ a vše, co obnáší, může se stát, že závěry budou mít jen velmi malou relevanci a výpovědní hodnotu.

Přečtení ústavy a konstatování demokratičnosti či nedemokratičnosti posledních voleb zpravidla nestačí. Výzkumník pro posouzení mechanismů moci musí proniknout

do jakéhosi „politického a mocenského zákulisí“, které je zpravidla velmi neoficiální. Je třeba se stát „Afričanem“, členem místní komunity a součástí lokálních kolektivních identit, což vyžaduje strávení určitého času tzv. *in situ*, a nepohlížet na zkoumanou problematiku západní optikou.

Pokud pozorovatel není přímou součástí politického establishmentu, je pro něj získání relevantních informací o fungování režimu a politické praxi velmi nesnadné. Stejně jako je nesnadné si případné informace ověřit a dobrat se jejich objektivitě a kriticky je vyhodnotit.

Aby badatel poznal podobu politických procesů režimu a jeho mechanismů moci, je nezdárka odkázán k rozhovorům s místními obyvateli, politiky, odborníky či experty (např. princip The Fish-Kroenig Legislative Powers Survey).⁶⁴ Při tomto druhu výzkumu nejen v subsaharské Africe je třeba brát velký zřetel právě na kolektivní identity a další faktory, které mohou relevanci odpovědí ovlivnit a výzkum samotný znehodnotit:

- a) **Kolektivní identity.** Kolektivní identita je často formována svým vlastním ohrožením, a mívá tak za určitých okolností „konfliktní charakter“, zvláště pak je-li předmětem politického boje a manipulace. V subsaharské (nejen frankofonní) Africe se jedná zejména o etnicitu, náboženství, národnost a jazyk. V případě dotazování se na politický aspekt, je třeba zohlednit identitu dotazovaného. Je zde odůvodněný předpoklad, že v případě ostře polarizovaných identit se nebude respondent v odpovědi řídit objektivitou, ale cílem poškodit či naopak ukázat v pozitivním světle zkoumaný jev a s ním spojené identity. Kolektivní identity jsou spojeny s city a emocemi, které způsobují, že tímto motivovaný názor a odpověď se stávají respondentovou *objektivitou*. Je třeba si hrát svého druhu na psychologa a rozpoznat, zda respondent skrze své kolektivní identity není motivován k tendenčním odpovědím. Zároveň v duchu tzv. absolutizace identit, u nichž je v subsaharské Africe patrný vzestup, může být výzkumník v anketě odmítnut s tím, že není součástí této identity a není tedy vhodné, aby se jí zabýval.
- b) **Zainteresování ve vládních či státních strukturách.** Respondent je členem vládní politické strany, její sympatizant či např. zaměstnanec ve státních

⁶⁴ FISH, Steven. 2006. „Stronger Legislatures, Stronger Democracies“. *Journal of Democracy*, roč. 17, č.1.

službách aj., má osobní profit z toho, že je u moci současná vláda, a je tudíž motivován k pozitivnímu hodnocení společnosti i politiky.

- c) **Zájmy členů komunity.** Důležité je při zohlednění silných sociálních vazeb, sdílení rodinných a komunitních zájmů, zda respondentovo okolí nějakým způsobem neprofituje ze současného politického stavu.
- d) **Obava z restrikcí.** Při kritických odpovědích vůči aktuální vládě, prezidentovi či nižším stupňům moci je často oprávněná obava z šikany, perzekuce či negativních reakcí, ne-li přímo od bezpečnostních složek, tak např. od úřadů, lidí z nejbližšího okolí či vládních sympatizantů. Navzdory ujišťování o anonymitě a apolitičnosti výzkumu.

Při výzkumu formou dotazníkové ankety, průzkumu veřejného mínění (lhostejno zda písemně či ústně) nebo vedením rozhovorů s aktéry politických procesů, je třeba metodiku uzpůsobit několika základním faktorům specifickým pro prostředí (nejen frankofonní) subsaharské Afriky. Tyto okolnosti mohou zcela zásadním způsobem determinovat odpovědi respondentů a je třeba je při výzkumu důsledně zohledňovat. I když nepatří do kategorie faktorů spojených s kolektivními identitami, při výše zmíněném výzkumu se ukázaly jako zcela zásadní, proto si je zde v krátkosti také uvedeme: jsou to faktory behaviorální, které mohou výzkum v afrických zemích výrazně komplikovat či znehodnotit, aniž by si zpracovatel byl možného zkreslení výsledků vědom. Do této skupiny patří:

- a) **Neschopnost plně porozumět dotazu.** Je příčinou neschopnosti se v anketě vyjádřit. Tato překážka nemusí být nutně zapříčiněna negramotností či omezenou intelektuální a mentální kapacitou respondenta. Významnou roli hraje prostý fakt, že *obyčejný Afričan* zkrátka o takových otázkách (spojených s politikou) nepřemýšlí a nikdy nepřemýšlel a často zaškrťává to, co ostatní, nebo to, co je na prvním místě v pořadí možností.
- b) **Stres.** Může mít zásadní a zkreslující důsledky na absolvování ankety či výzkumu a na relevantnost odpovědí. Vhodné je nepokládat tzv. uzavřené otázky, tady takové, které je možné zodpovědět *ano* či *ne*.
- c) **Jazyková omezení.** Nemalé procento Afričanů je (minimálně) bilingvní, tzn. mimo afrického jazyka hovoří také některým z „koloniálních“, nyní často úředních jazyků. Tyto jazyky – zejména pak francouzština – se v africkém

prostředí vyvíjejí odlišně a dochází k neologismům, sémantickým posunům lexika, a tím i k misinterpretacím.

Závěr

Africká společnost se rychle mění. Jaká bude Guinea a ostatní frankofonní státy subsaharské Afriky za 10, 15 let? Jaké identity zdejších obyvatel budou klíčové pro směřování místní společnosti a politiky a jaké budou naopak utlumeny a ztratí na významu? Zásadní pro jejich vývoj v následujících letech budou zejména tři faktory.

Prvním faktorem je ekonomická prosperita. Pokud se zemi a obyvatelům ekonomicky daří, je zde výrazně větší předpoklad budování tzv. pozitivních identit a menší prostor pro politickou demagogii a manipulaci skrze kolektivní identity a eskalaci „identitárního“ antagonismu.

Druhým faktorem bude proměna africké společnosti vlivem rychle pokračující modernizace a globalizace a způsob, jakým na tyto změny zareagují tradiční africké kolektivity. Největší zkoušce budou africké tradiční identity čelit zejména v rychle rostoucích afrických městech. Zajímavé bude například sledovat trend a projevy rostoucí individualizace, resp. změny sociálních vazeb.

Třetím faktorem bude vytváření jakési společenské poptávky po sdílených identitách zejména africkými politiky. Navzdory tomu, že mnohé tradiční kolektivity ztrácí na významu, vlivem politického působení mohou velmi rychle opět zesílit, a stát se tak v důsledku konfliktními.

Všechny tři faktory se budou v následujících letech nejvíce projevovat na dnešní generaci mladých Afričanů. Již nyní může mnoho napovědět chování této generace, zejména pak jejich vztah k politice. Nejen v Guineji dnešní mladí Afričané etnicky rozdělenou společnost kritizují.⁶⁵ Vyrůstají již – na rozdíl od svých rodičů a prarodičů – ve světě, kde tradiční kolektivity, a etnicitu za ni považovat můžeme, oslabují. Tuto kritiku společenského partikularismu je možné spojovat právě se ztrátou významu tradičních kolektivit u této generace. Zatímco generace jejich předků promítaly do své politické volby právě obranu svých identit, mladí nemají mnoho co politickou volbou sdělit. Z průzkumů tak vyplývá, že např. mladá guinejská generace se příliš o politiku nezajímá.

Etnické a národní identity nejsou pro tuto generaci aktuálně ty nejvýznamnější, zdá se však, že ona identita „africká“ a kladný vztah k západní kultuře – reprezentovaný

⁶⁵ V realizovaném výzkumu (viz kapitola 5) velká většina dotazovaných do 30 let uvedla jako jeden z hlavních nešvarů současné Guineje právě společenský partikularismus, zatímco u dotazovaných nad 40 let se tento faktor objevoval výrazně méně a na méně významných pozicích.

zejména jazykovou vybaveností a jakýmsi snem o západním způsobu života – bude i v budoucnu hrát velmi významnou roli. To nám však ukážou až následující roky.

Etnicita v guinejské politice

V případě západoafrické Guineje lze konstatovat, že vliv identit na politiku, zejména pak etnicity, může být značný. Je to významný aspekt politického diskursu a politické kultury, nejedná se však o příčinu event. konfliktů. Jedná se pouze o nástroj, politický nástroj, se kterým politická reprezentace pracuje a využívá jej k prosazení svých politických cílů.

Je však guinejská společnost rozdělena na etnickém základě? Nikoli. I v odlehlých oblastech, které lze považovat z hlediska tradičních kolektivit za konzervativní, jsou základní předpoklady etnicity (jazyk, tradice, společná kultura, sdílené území, sociální život) narušeny vlivem migrace a urbanizace. Navzdory tomu je etnicita v politice i nadále významným faktorem. Hlavním důvodem, proč tomu tak je, je zejména autoritářská minulost a budování etnického antagonismu jako nástroje moci.

Guinea v roce 2010 dostala šanci po pěti desetiletích autoritářských režimů konsolidovat společenskou a politickou situaci na základě občanského přístupu, a nikoli na principu etnickém. Zdědí-li demokratický režim takto hluboce zakořeněný socio-politický rozvrat, má velmi omezené možnosti nápravy, a navíc pouze v dlouhodobém horizontu. Navzdory tomu Guinea až na drobnější excesy ve srovnání s předchozími režimy zažívá období stability a ekonomického růstu.

Zásadní podíl na dalším vývoji v Guineji bude mít současný prezident Alpha Condé. Ten po vítězství v legislativních volbách a po svém zvolení do druhého funkčního období koncentruje ve svých rukách značnou moc, byť prozatím více či méně demokraticky nabytou. Tato skutečnost sama o sobě představuje v prostředí subsaharské Afriky značné riziko. Jak se projeví doposud krátká demokratická tradice a dosavadní etnická polarizace politiky, uvidíme s blížícím se rokem 2020, kdy Condému vyprší druhý prezidentský mandát. Záleží teď zejména na Guinejcích samotných, zda opět nenaváží na autoritářské dědictví předchozích režimů.

Francouzská vs. africká identita

„Africká“ identita a pozitivní či negativní vztah k Francii reprezentovaný zejména frankofonií jsou jediné dvě kolektivity, které lze nalézt napříč celou

frankofonní subsaharskou Afrikou. Jedná se svým způsobem o paradox, protože obě kolektivní identity se navzájem z velké části vymezují a alternují. „Africká“ identita je identitou anti-koloniální a anti-neokoloniální, jejíž významnou součástí je silný vztah k africké kultuře a kořenům. Frankofonie je pravým opakem.

Zatímco ostatní identity, tzv. tradiční, ztrácejí na svých původních významech a rolích a oslabují svůj sociální význam, u identity „africké“ tento vývoj nepozorujeme. Důvodem je především skutečnost, že zde stále přetrvávají faktory, které tuto identitu i nadále posilují: vztah k tradici, zemi a předkům, chudoba, ekonomické a politické vlivy Západu, odkaz kolonizace, konfrontace se západním bohatstvím, identita vzájemnosti. I to je příčinou v tomto smyslu velmi vyhraněného diskurzu a popularity politiků spojených s touto „africkou“ politikou, navzdory mnohdy katastrofální politické praxi.

Oproti tomu francouzské historické i současné aspirace vzbuzovat dojem vazeb a vzájemnosti na základě sdíleného jazyka, kultury a hodnotového rámce, se v dnešní Africe přetavily zejména do oblasti pragmatismu. Pozitivně hodnoceny jsou takřka výhradně pouze francouzské rozvojové aktivity a stipendijní programy, od kterých si zejména mladí lidé slibují kariéru a lepší budoucnost. Sdílená představa francouzsko-africké vzájemnosti – či dokonce identity – by se ale mezi obyvateli subsaharské Afriky hledala jen obtížně.

Krise afrického moderního státu a africký nacionalismus

Zbývá odpovědět na otázku, jaký vliv mají identity na krizi afrického státu. Mnozí politologové tvrdí, že selhání africké demokracie není způsobeno kulturou, ale bojem o moc, ekonomickými krizemi či globalizací. [HORÁKOVÁ-NOVOTNÁ 2008: 207] Ukázali jsme si, že jedním z hlavních důvodů krize moderního afrického státu je tzv. dualita moci, což znamená, že stát není pro značnou část obyvatel subsaharské Afriky přirozenou autoritou a na komunitní úrovni má stále svého druhu „konkurenci“ v podobě tradičních institucí a autorit. Lze však souhlasit s tím, že významným faktorem je také ekonomická stránka. Nejsou to v tomto případě zmiňované ekonomické krize, ale samotný státní aparát, který sám sebe často nevnímá jako vykonavatele veřejné služby, která je pro obyvatele hlavním kritériem ve vztahu ke státu. V poskytování veřejných služeb stát zastupuje komunitní a nově také čím dál tím častěji komerční segment.

Ernest Gellner [2003] tvrdí, že vypjatý nacionalismus představuje pro občanskou společnost nepřekonatelnou překážku. V Guineji, ale i v jiných státech frankofonní Afriky, se však o velkém národním povědomí hovořit nedá. Na výzkumu se ukázalo, že ani etnicita (mimo politickou volbu) není nejsilnější kolektivní identitou. Nacionalismus tak zde nemá etno-regionální charakter, nejsilněji sdílenou identitou je identita „africká“. Jakýmsi „nacionálním“ projevem této identity jsou jak časté protizápadní nálady, tak její častá přítomnost v širokém diskurzu napříč subsaharskou Afrikou.

Použité prameny a literatura

Použité prameny

- Afrobarometer. 2013. „*Round 5 Afrobarometer enquête en Guinée*“.
Dostupné na http://afrobarometer.org/sites/default/files/publications/Summary%20of%20results/gui_r5_sor_fr.pdf (4. 4. 2017).
- BBC. 2016. „Bamenda protests: Mass arrests in Cameroon.“ 23. 11.,
<http://www.bbc.com/news/world-africa-38078238> (14. 11. 2016).
- CIA. 2014. „*The World Factbook*“. Dostupné na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gv.html> (3. 9. 2016).
- Freedom House. 2015. Dostupné na http://www.freedomhouse.org/country/guinea#.U_tTAKPn2uo (10. 12. 2016).
- Le Monde*. 1990. „Guinée : majorité écrasante pour la nouvelle Constitution.“ 29. 12.,
http://www.lemonde.fr/archives/article/1990/12/29/guinee-majorite-ecrasante-pour-la-nouvelle-constitution_4015514_1819218.html?xtmc=guinee_majorite_ecrasante_pour_la_nouvelle_constitution&xtcr=2
(11. 12. 2016).
- Le Monde*. 2001. „En Guinée, Lansana Conté pourra briguer un troisième mandat.“
16. 11., http://www.lemonde.fr/archives/article/2001/11/16/en-guinee-lansana-conte-pourra-briguer-un-troisieme-mandat_4147739_1819218.html?xtmc=en_guinee_lansana_conte_pourra_briguer_un_troisieme_mandat&xtcr=1
(14. 12. 2016).
- Le Monde*. 2010. „L'état d'urgence est levé en Guinée.“ 10. 12., http://www.lemonde.fr/afrique/article/2010/12/10/l-etat-d-urgence-est-leve-en-guinee_1452034_3212.html?xtmc=l_etat_d_urgence_est_leve_en_guinee&xtcr=4 (17. 12. 2016).
- Le Monde*. 2012. „Médias: RSF critique des mesures répressives.“ 29. 7.,
(17. 12. 2016).
- Le Monde*. 2013a. „Guinée: escalade de violences à Conakry.“ 25. 5.,
http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/05/25/guinee-escalade-de-violences-a-conakry_3417599_3212.html?xtmc=guinee_escalade_de_violences_a_conakry&xtcr=2 (11. 12. 2016).
- Le Monde*. 2013b. „Près de 100 morts dans des violences inter-ethniques en Guinée.“

24. 07., http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/07/24/pres-de-100-morts-dans-des-violences-inter-ethniques-en-guinee_3453172_3212.html
(17. 12. 2016).

Le Monde. 2013c. „Guinée : le parti au pouvoir et ses alliés gagnent les législatives.“
19. 10., http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/10/19/guinee-le-parti-au-pouvoir-et-ses-allies-gagnent-les-legislatives_3499394_3212.html?xtmc=guinee_le_parti_au_pouvoir_et_ses_allies_gagnent_les_legislatives&xtcr=1
(12. 12. 2016).

Ministère du Plan a Institut National de la Statistique. 2012. „*Enquête Démographique et de Santé et à Indicateurs Multiples*“. Dostupné na http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnaea576.pdf (12. 4. 2016).

RFI. 2014. „Guinée: deux morts et 33 blessés lors de manifestations à Conakry.“ 18. 2.,
<http://www.rfi.fr/afrique/20140218-guinee-deux-morts-33-blesses-lors-manifestations-conakry> (10. 12. 2016).

UNICEF. 2012. „*Statistiques*“. Dostupné na http://www.unicef.org/french/infobycountry/guinea_statistics.html (9. 11. 2016).

UNICEF. 2015. „*Analyse de Situation des Enfants en Guinée*“. Dostupné na
<https://www.unicef.be/wp-content/uploads/2015/11/analyse-de-situation-guinee-3-11-2015.pdf> (16. 12. 2016).

Použitá literatura

AKINWANDE, Pierre. 2011. *Négritude et francophonie: Paradoxes culturels et politiques*. Paris: L'Hamrattan.

ALMOND, Gabriel a VERBA, Sydney. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Five Nations*. New Jersey: Princeton University Press.

AMEILLON, Bernard. 1964. *La Guinée: bilan d'une indépendance*. Paris: François Maspero.

AMOUGOU, Thierry. 2011. *Cinquantenaire de l'Afrique indépendante (1960-2010)*. Paris: L'Harmattan.

BALDOVÁ, Viera. 2008. „Identita v sociální psychologii.“ In: *Sociální psychologie*. 2. vydání. Eds. VÝROST, Josef a SLAMĚNÍK, Ivan. Praha: Grada, str. 109 – 126.

BALDE, Alhassane. 2007. *L'Ethnie à l'épreuve des enjeux politiques. Réflexions sur le cas guinéen*. Dostupné na <http://www.ciqss.umontreal.ca/Docs/SSDE/pdf/>

- Balde.pdf (2. 3. 2017).
- BAH, Mahmoud. 1990. *Construire la Guinée: Après Sékou Touré*. Paris: L'Harmattan.
- BAYART, Jean-François. 2005. *The Illusion of Cultural Identity*. London: C. Hurst & Co.
- BAYART, Jean-François. 2006. *L'État en Afrique. La politique du ventre*. 2. vydání. Paris: Fayard.
- BAYART, Jean-François. 2013. „Si la crise malienne était l'occasion de réinventer une Francafrique positive ?“ *Les cahiers de l'express: Les secrets de la Francafrique* 2013, č. 17, str. 6-9.
- BERMAN, Sheri. 1997. „Civil Society and the Collapse of the Weimar Republic.“ *World Politics* 49, č. 3, str. 401 – 429.
- BENSIMON, Cyril. 2013. „La victoire du parti du président guinéen, Alpha Condé, contestée par l'opposition.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/international/article/2013/10/19/la-victoire-du-parti-du-president-guineen-alpha-conde-contestee-par-l-opposition_3499468_3210.html (3. 1. 2017).
- BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam, eds. 2010. *Etnické komunity v kulturní a sociální různosti*. Praha: FHS UK.
- BITTNEROVÁ, Dana a MORAVCOVÁ, Mirjam, eds. 2011. *Etnické komunity – integrace, identita*. Praha: FHS UK.
- CAMARA, Mohamed Saliou, O'TOOLE, Thomas a BAKER, Janice E. 2014. *Historical Dictionary of Guinea*. Plymouth: Scarecrow Press.
- DALOZ, Jean-Pascal. 1999. *Africa Works: disorder as political instrument*. Oxford: Currey.
- DIALLO, Boubacar Yacine. 2011. *La Guinée, un demi-siècle de politique: (1945-2008): trois hommes, trois destins*. Paris: L'Harmattan.
- DIALLO, Gadiri. 2011. „Droits humains et ethnicité en Guinée.“ *Guinée Libre*. Dostupné na <http://www.guineelibre.com/article-droits-humains-et-ethnicite-en-guinee-86796866> (16. 12. 2016).
- DRULÁK, Petr a kol. 2008. *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál.
- DUBERTRAND, Myriam. 2016. „Pour les étudiants africains, la France n'est plus une destination évidente“. *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/11/11/pour-les-etudiants-africains-la-france-n-est-plus-une-destination-evidente_5029763_3212.html#TlBiocGwzW6S4VFo.99 (4. 2. 2017).

- ERIKSEN, Thomas Hylland. 2008. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- GELLNER, Ernest. 2003. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- HORÁKOVÁ-NOVOTNÁ, Hana. 2008. „Aktuální diskuse k teoriím kultury“. In: *Soudobá sociologie III (Diagnózy soudobých společností)*. Ed. ŠUBRT, Jiří. Praha: Karolinum, str. 180 – 212.
- CHABAL, Patrick. 2009. *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. South Africa: University of KwaZulu-Natal Press.
- CHABAL, Patrick a DALOZ, Jean-Pascal. 1999. *Africa Works: Disorder as Political Instrument*. Bloomington: Indiana University Press.
- CHABAL, Patrick a DALOZ, Jean-Pascal. 2006. *Culture Troubles: Politics and the Interpretation of Meaning*. London: Hurst.
- CHATELOT, Christophe. 2010a. „Clivages ethniques dominant la campagne présidentielle en Guinée.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/afrique/article/2010/10/14/les-clivages-ethniques-dominant-la-campagne-presidentielle-en-guinee_1426099_3212.html (15. 12. 2016).
- CHATELOT, Christophe. 2010b. „Alpha Condé, premier président guinéen démocratiquement élu.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/afrique/article/2010/11/16/alpha-conde-premier-president-guineen-democratiquement-elu_1440706_3212.html (14. 12. 2016).
- CHATELOT, Christophe. 2011. „Guinée: le régime tente de museler la presse.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/afrique/article/2011/07/28/guinee-le-regime-tente-de-museler-la-presse_1553675_3212.html (14. 12. 2016).
- CHAZAN, Naomi. 1992. *Politics and Society in Contemporary Africa*. 3. vydání. London: Lynne Rienner Publishers.
- JANOUŠEK, Milan. 2013. *Kolín – Conakry*. Praha: vydáno vlastním nákladem.
- JEANJEAN, Maurice. 2005. *Sékou Touré: un totalitarisme africain*. Paris: L'Harmattan.
- KAKE, Ibrahima Baba. 1987. *Sékou Touré - Le Héros et le Tyran*. Paris: Jeune Afrique Livres.
- KLÍMA, Jan. 2012. *Dějiny Afriky*. Praha: Lidové noviny.

- KOUSSA, Victoria. 2015. „Guinée : Alpha Condé, le président qui rempile.“
Libération. Dostupné na http://www.liberation.fr/planete/2015/10/19/guinee-alpha-conde-le-president-qui-rempile_1402398 (11. 12. 2016).
- KYOORE, Paschal B. Kyiiripuo. 2003. „Tradition, Modernity, and the Clash of Cultures in African Society: The Exemple of Burkina Faso.“ In: *Francophone World: Cultural Issues and Perspectives*. Ed. BEAUCLAIR, Michelle. New York: Peter Lang Publishing.
- LACINA, Karel a kol. 1987. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda.
- LACOSTE, Yves, ed. 1994. *Dictionnaire de géopolitique*. Paris: Flammarion.
- MBOG, Raoul. 2015. „Au Cameroun, la montée d'un sentiment anti-français“. *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/07/03/au-cameroun-la-montee-d-un-sentiment-anti-francais_4668628_3212.html#EoloUfAhqKL1H2Fk.99 (11. 12. 2016).
- MONGA, Célestin. 1996. *The Anthropology of Anger. Civil Society and Democracy in Africa*. London: Lynne Rienner Publishers.
- MÜLLER, Karel. 2012. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk.
- OULMONT, Philippe a VAÏSSE, Maurice. 2014. *De Gaulle et la décolonisation de l'Afrique subsaharienne*. Paris: Karthala.
- PAPÉ, Marc Adoux. 2011. *Les conflits identitaires en "Afrique francophone"*. Paris: Harmattan.
- PAUTARD, André. 1972. „Pompidou, le dernier croisé de la francophonie?“ *Les cahiers de l'express: Les secrets de la Françafrique* 2013, č. 17, str. 22-23.
- PUTNAM, Robert. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- ROCHE, Christian. 2011. *L'Afrique noire et la France au XIXe siècle: Conquêtes et résistances*. Paris: Karthala.
- RUSTOW, Dankwart A. 1970. „Transitions to Democracy: Toward a Dynamic.“ *Comparative Politics* 2, č. 2, str. 337-363.
- SAMEK, Tomáš. 2015. „Lákavé slovo identita.“ *A2* 11, č. 15, str. 2.
- SCHMIDT, Elizabeth. 2005. *Mobilizing the masses: gender, ethnicity, and class in the nationalist movement in Guinea, 1939-1958*. Portsmouth: Heinemann.
- SIMPSON, Andrew, ed. 2008. *Language & National Identity in Africa*. New York: Oxford University Press.

- SOTINEL, Thomas. 1998a. „Le « non » de Sekou Touré.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/archives/article/1998/09/20/le-non-de-sekou-toure_3670117_1819218.html?xtmc=le_non_de_sekou_toure&xtcr=60 (11. 12. 2016).
- SOTINEL, Thomas. 1998b. „La violence et les luttes interethniques rendent le scrutin présidentiel périlleux en Guinée-Conakry.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/archives/article/1998/12/13/la-violence-et-les-luttes-interethniques-rendent-le-scrutin-presidentiel-perilleux-en-guinee-conakry_3687157_1819218.html?xtmc=perilleux_en_guinee_conakry&xtcr=2 (13. 12. 2016).
- SOW, Cecile. 2009. „Konaté, le Tygre de la junte.“ *Jeune Afrique*. Dostupné na <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAJA2553-016-017.xml0/guinee-alain-joyandet-portrait-junte-militaire-portrait-konate-le-tigre-de-la-junte> (11. 12. 2016).
- SUBTIL, Marie Pierre. 1991. „Fragile démocratisation en Guinée Les militaires préparent la passation de pouvoirs aux civils. Mais le réveil du tribalisme hypothèque le processus dans ce pays démoni.“ *Le Monde*. Dostupné na http://www.lemonde.fr/archives/article/1991/12/29/fragile-democratisation-en-guinee-les-militaires-preparent-la-passation-de-pouvoirs-aux-civils-mais-le-reveil-du-tribalisme-hypothèque-le-processus-dans-ce-pays-demuni_40274-26_1819218.html?xtmc=fragile_democratisation_en_guinee&xtcr=5 (17. 12. 2016).
- SURET-CANALE, Jean. 1966. „La fin de la chefferie en Guinée.“ *Journal of African History VII.*, str. 459 – 493.
- THÖNDLOVÁ, Gabriela. 2008. „Společnost prožitku: Gerhard Schulze“. In: *Soudobá sociologie III (Diagnózy soudobých společností)*. Ed. ŠUBRT, Jiří. Praha: Karolinum, str. 163 – 179.
- TILLY, Charles. 1985. „War Making and State Making as Organized Crime“. In: *Bringing the State Back*. Eds. EVANS, Peter, RUESCHEMEYER, Dietrich a SKOCPOL, Theda. Cambridge: Cambridge University Press, str. 169–191.
- URBAN, Lukáš. 2008. „Globalizace“. In: *Soudobá sociologie III (Diagnózy soudobých společností)*. Ed. ŠUBRT, Jiří. Praha: Karolinum, str. 316 – 340.
- VALETTE, Jacques. 1994. *La France et l’Afrique. L’Afrique subsaharienne de 1914 à 1960*. Paris: C.D.U. et SEDES.

- VOJTÍŠKOVÁ, Kateřina. 2007. *Sociální kategorizace a sociální identita*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné na <http://www.socdistance.wz.cz/publikace/vojtiskova2007kategorizace.pdf> (10.9.2016).
- ZOUMANIGUI, Kozo. 2012. *La politique de la République de Guinée de 1958 à nos jours*. Conakry: Editions Verdure.